

BIA-P.2.3.1/2-84

ปรมัตถธรรมกถัมมา

[ตอนที่ ๔]

ชุดออกปฐม อังคัม ๘๔

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลอจธรรมะมาลัย แผ่นธรรมะรังษี มีน้หมายจะเสริมศาสน์ ปดอดภัยพินาศ, จง หากแดงพระธรรมญาณ จะครองโลกเป็นอากร จะทากษัตริย์แห่งคนวัน ด้วยเหตุอหังการ บรวรทั้พระพทธองคิ์ ตามแนวพระธรรมนำ เผยแผ่พระธรรมทาน แปรัดหม่นสัพพณีย์	องสูโลกอันเบียดบีบตี ตามพระพทธทรงประสงคิ์ ฯ สถาปนัโลกให้อยู่ง เป็นโลกศษสถาพร ฯ อรพาลกตัสรบ ให้เดวลสู้เดรัจฉาน ฯ พินาศกนบมปีระมาณ เข้ว้ครองโลกวิโยคธรรม ฯ จิงประสงคิ์ประกอบกรรม ให้โลกมองหองพันภัย ฯ ให้ไพศาลพิชิตชัย อุทิศทว้ทงปถพี ฯ
--	---

พ.ท.

๒๕๒๓

ชุมนุมปาฐกถาธรรมทางวิทยุ

ของ

ท่านพุทธทาสภิกขุ

ชุด

ปรมัตถธรรมกลั๊บบมา

ตอนที่ ๔

[ชุดลอยปฐม อันดับ ๘๔]

ศรีทฆาภิวจาค

ของ

ผู้มาเยี่ยมสวนโมกข์แต่ละปี

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๒,๐๐๐ เล่ม

วันสารทศาวาย ๑๗ กันยายน ๒๕๒๕

(สงวนลิขสิทธิ์)

สารบัญเรื่อง
ปรมัตถธรรมกลับมา

ตอน ๔

ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

ครั้งที่ ๗๓ ถึงครั้งที่ ๘๔

ครั้งที่	เรื่อง	หน้า
๗๓.	พวกที่เป็นธรรมทายาท ต้องมีนิพพานกำเหน็ด และเคียว	๑
๗๔.	ธรรมะที่ใช้เฉพาะกรณี มีชื่อว่า ธรรมสังขะ	๑๘
๗๕.	ผู้ประกอบด้วยธรรมะ ย่อมทำการงานอย่างเป็นสุข	๓๔
๗๖.	ที่ภูฐานุคติแห่งการทำงานให้เป็นสุข	๔๕
๗๗.	จะพ้นทุกข์นั้น ต้องพ้นจากสุขชั่ว	๖๔
๗๘.	ความสุขและความสนุกนั้น เป็นของคนละอย่าง ต่างกัน	๘๐
๗๙.	บี เคือน กิน วัน ที่ไม่กักเจ้าของ	๙๗
๘๐.	ถ้าเกิดสติยั้งคิดรอง จิตมีความถูกต้อง อยู่ในตัวมันเอง	๑๑๒
๘๑.	ธรรมะสำหรับข้าราชการพลเรือน	๑๒๘
๘๒.	เกิดกิเลสแต่ละเพลง เพราะทำผิดเมื่อผัสสะ	๑๔๔
๘๓.	การปฏิบัติธรรมะ คือการปฏิบัติหน้าที่ของตน	๑๖๐
๘๔.	แผ่นดินทองของแต่ละคน ต้องสร้างด้วย แผ่นดินธรรม	๑๗๕

การรู้จักธรรมชาติ คือ การรู้ถึงอะไรเป็นอะไร และรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ
ไม่ใช่ว่าจะรู้เพียงอย่างเดียว แต่ต้องรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ด้วย
ถ้าไม่มีความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ก็ยากที่จะเข้าใจถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ
ได้ ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ นี้ได้มาโดยง่าย แม้ว่าจะมีความรู้เพียงเล็กน้อย
ก็พอที่จะเข้าใจถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ได้บ้างแล้ว แต่ถ้าจะมีความรู้เกี่ยวกับ
คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน ก็ต้องมีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ
อย่างลึกซึ้งเสียก่อน เมื่อรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ แล้ว ก็จะเข้าใจถึงคุณค่า
ของสิ่งต่าง ๆ ได้โดยง่ายยิ่งขึ้น ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ นี้ได้มาโดยง่าย
แม้ว่าจะมีความรู้เพียงเล็กน้อยก็พอที่จะเข้าใจถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ได้บ้างแล้ว
แต่ถ้าจะมีความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน ก็ต้องมีความรู้
เกี่ยวกับธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งเสียก่อน เมื่อรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ
แล้ว ก็จะเข้าใจถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ได้โดยง่ายยิ่งขึ้น

ธรรมะ คือ สิ่งที่ควรปฏิบัติ มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม
รูปธรรม คือ สิ่งที่จับต้องได้ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส
นามธรรม คือ สิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความคิด ความรู้สึก อารมณ์
จิตวิญญาณ เป็นต้น ธรรมะมีทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล กุศลธรรม
คือ ธรรมะที่ดีงาม อกุศลธรรมคือ ธรรมะที่ไม่ดีงาม การปฏิบัติธรรม
คือการนำธรรมะมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติธรรม
มีหลายวิธีด้วยกัน เช่น การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม การสวดมนต์
การฟังธรรม การทำบุญ เป็นต้น การปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง
จะทำให้จิตใจสงบ สบาย และมีความสุข การปฏิบัติธรรม
ยังช่วยให้เราเข้าใจถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้น

ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๔

ครั้งที่ ๓๗

๑๕ กรกฎาคม ๒๕๒๗

เวลา ๘.๐๐ - ๘.๓๐ น.

[ปาฐกถาพิเศษทางสถานีวิทยุกระจายเสียง
แห่งประเทศไทย ครั้งที่ ๗๓]

๘๓ พวกที่เป็นธรรมทายาท

๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕
ต้องมึนพพานกันทันและเดี๋ยวนี้.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในกรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้ง^{๘๓๕}นี้ อาตมาก็ยังคง
กระทำไปด้วยความหวังว่า ศีลธรรมกลับมา โดยมี
ปรมัตถธรรมเป็นรากฐาน อย่างกับครั้งที่แล้วๆ มา. ครั้ง^{๘๓๖}
ก่อน บรรยายด้วยหัวข้อว่า เรามีสัจจะกันนำศาสนาให้คุ้มครอง
ชาติ; ครั้ง^{๘๓๗}นี้ว่า พวกที่เป็นธรรมทายาท ต้องมึนพพาน
กันทัน^{๘๓๘}และเดี๋ยวนี้.

แต่เนื่องจากวัน^{๘๓๙}นี้ยังอยู่ในระชณะแห่งอาสาทบฐา จึง
ขอโอกาสกล่าวปรารภอาสาทบฐาบ้าง, และเป็นสิ่งที่เนื่องกัน

คือ วันอาสาฬหบูชา^๕ เป็นวันพระธรรม, เป็นวันที่
 ระลึกแก่พระธรรม; ^๖ นพวงธรรมทนายาท^๖ ก็คือพวกที่รับ
 มรดกธรรม, ธรรมทนายาท^๖ มีหน้าที่ที่จะต้องทำตัวให้สมกับ
 เป็นผู้รับมรดกธรรม, ยากมาขอเสนอหลักเกณฑ์อันเกี่ยวกับ
 ข้อ^๖ว่า พุทธบริษัท^๕ ทั้งหลาย ที่เป็นธรรมทนายาท^๖ นั้น
 จะต้องแสดงตัวออกมา ในลักษณะที่เป็นผู้รับมรดก
 ธรรมโดยแท้จริงชัดเจน คือเป็นผู้มี^๗นิพพาน^๗นั้นและเตยวัน,
 จะมีได้^๗อย่างไรเท่าไรนั้น ก็จะได้^๗พูดกันต่อไป.

ลักษณะของผู้เป็นธรรมทนายาท.

ข้อแรก ที่สุดก็จะต้องพูดกันถึงคำว่า **ธรรมทนายาท,**
 ธรรมทนายาท—ผู้รับมรดกธรรม ต้องรับเอา ทั้งโดยปริยัติ
 ปฏิบัติและปฏิเวธ, ^๘ คือเป็นทั้งผู้เล่าเรียนธรรม ^๘ แต่ว่าก็
 ปฏิบัติธรรม ^๘ แล้วก็สอนผู้อื่นด้วย. ^๘ ต้องเล่าเรียนธรรมใน
 ฐานะเป็นธรรมทนายาท, เป็นธรรมทนายาทโดยทางปริยัติ,
 แล้วก็ปฏิบัติธรรมใน ฐานะ เป็น ธรรมทนายาทในทางปฏิบัติ
 ซึ่งย่อมจะได้^๘รับผล^๘โดยสมควรแก่การปฏิบัติเป็นธรรมคา ได้
 รับผลเท่าไร ก็เป็นธรรมทนายาทเท่านั้น, ^๘ ได้^๘รับผลเป็น

ปฏิเวธแล้ว ก็มีการเผยแผ่ประกาศออกไปตามพระพุทธรูป
ประสงค์ ซึ่งทรงประสงค์ให้สาวกของพระองค์ประกาศ
พระศาสนา, เขาก็มีการประกาศพระศาสนา ในฐานะที่เป็น
ธรรมทายาท.

ที่นี้ก็จะย้อนนึกถึงพระองค์ ในข้อที่ว่า มีพระพุทธรูป
ประสงค์ จะให้ประพฤติประโยชน์แก่มหาชน ทั้งเทวดา
และมนุษย์ นี้จึงจะสมบูรณ์: เป็นการกระทำของตน
เองด้วย, เพื่อประโยชน์แก่มหาชนด้วย เป็นการสนอง
พระพุทธรูปประสงค์ด้วย สมกับที่ว่า เป็นธรรมทายาท,
และเห็นได้ว่า เขาคงเป็นกันทุกคน ไม่ใช่เป็นกันแต่เพียง
๒-๓ คนไม่กี่คน ที่เรียกตัวเองว่าธรรมทายาท.

หากมาถึงหลักว่า เป็นกันทุกคน เช่น เป็น
พุทธศาสนิกชน ก็เป็นกันทุกคน, ทุกคนรับใช้พระพุทธรูปอย่าง
กันว่าเป็นทาส. เต็มวันเพ่งเสียงไป ในแง่ของทายาท คือ
ผู้รับมรดก ก็ต้องเป็นกันทุกคน ที่เป็นภิกษุ ภิกษุณี
อุบาสิกา อุบาสิกา หรือว่าทุกคนที่รับเอาพระพุทธรูปมาเป็น
หลักธรรมประจำชีวิตของตน จะต้องทำเพื่อตนเอง และทำ
เพื่อประโยชน์ผู้อื่น เป็นการสืบศาสนาไว้. นั่นแหละคือตัว

ทายาทแท้ และ ทายาทนั้นต้องทำตามความประสงค์ของ
บรรพบุรุษ เราจึงต้องคำนึงเป็นอย่างมากว่า พระองค์ทรง
ประสงค์อย่างไร แล้วทำให้ตรงตามนั้น.

๔ ๒๔ ธรรมคือน้ำ.

ที่เรียกว่า **ธรรม** ๆ ธรรมทายาทมีคำว่าธรรมรวมอยู่
ด้วยคำหนึ่ง ธรรมคำนี้มี ความหมายอย่างไร? มันต้องมี
ธรรม มีธรรม, ธรรมะนั้นแหละเป็นเหตุที่สำคัญ. คำว่า
ธรรม ๆ ในที่นี้ หมายถึงหน้าที่ที่ถูกต้อง ของสิ่งที่มีชีวิต
ทุกชนิดจะต้องทำ, จะมีชีวิตอย่างคน หรืออย่างสัตว์ หรือ
อย่างต้นไม้ มันก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำ หน้าที่นั้นเรียกว่า
ธรรมทั้งนั้น เพราะช่วยให้อยู่รอด. เราเป็นคน ก็ต้องรับ
ผิดชอบในหน้าที่อย่างเป็นคน; แต่มันก็เหมือนกันตรงที่ว่า
หน้าที่แล้วมันก็เพื่อความรอด รอดชีวิตเป็นข้อแรก, แล้ว
ก็รอดจากปัญหาจากความทุกข์ ความบีบคั้นของความทุกข์
โดยประการทั้งปวง.

คำนี้เชื่อได้ว่ามีมาก่อนประวัติศาสตร์ ในความหมาย
ที่ไม่ค่อยเอามาพูดกัน, คนก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์ตั้งแต่

สมัยเป็นคนบ้า พอสังเกตเห็นว่ามันมี สิ่ง ๆ หนึ่ง ซึ่งละเว่น
ไม่ได้ คือหน้าที่ที่ต้องกระทำ และกระทำ เพื่อความอยู่
รอด เขาก็เรียกสิ่งนั้นว่าหน้าที่ ๆ; แต่เมื่อเป็นคำพูดใน
อุทกที่กำบรรพ์ ในประเทศอินเดีย โดยเฉพาะนั้น มันก็คือ
คำว่าธรรม ธรรมะ ๆ. ในภาษาไทย เราก็ว่า หน้าที่ ๆ ๆ.

ความรู้สึกของหน้าที่ขยายตัวออกไป ขยายตัวออกไป
ก็สูงขึ้นไป ไกลขึ้นไป กว้างออกไป ตามที่ความกตของ
มนุษย์นั้นจะมองเห็นกว้างออกไป. ฉะนั้นคำว่าธรรมหรือ
หน้าที่ซึ่งสูงขึ้นมา. สูงขึ้นมา ในทางจิตใจ จนกระทั่งมีหน้าที่
สำหรับจะพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง, นี้คือธรรม. ธรรม ตัวนี้
แปลว่า ทรงไว้ ยกไว้ ชูไว้ ก็ชูปฏิบัติไว้ ไม่ให้ตกจมลงไป
ในความทุกข์, ทุกชีวิตจะต้องทำหน้าที่. พุทธบริษัท
ก็มีหน้าที่ สูงขึ้นมา ตามมาตรฐานของความเป็นพุทธบริษัท
คือ ทำหน้าที่ให้พ้นจากความทุกข์.

ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรม; เมื่อใดทำ
หน้าที่ เมื่อนั้นเรียกว่ามีธรรมะ, เมื่อใดไม่ทำหน้าที่นี้ ไม่
เรียกว่ามีธรรมะ; แม้ในวัฏวาทธรรม แม้กระทั่งในไบเบิล ถ้า

ไม่มีการทำหน้าที่เพื่อความลับทุกข์ ก็ไม่มีธรรมะ. โปสต์
 บางแห่งจะมีแต่เซียมซี, ตุ๊กเต๋จะมีหนังร้องขออันวอน;
 แม้ภิกษุจะเข้าไปสวดมนต์ ก็สวดในลักษณะอันวอน *ภาเยนะ*
วอา รอย บ้าง, อะโรบ้าง ซึ่งยังไม่ได้ทำหน้าที่, ข้อเมื่อทำ
 หน้าที่จึงจะเรียกว่ามีธรรมะ. ฉะนั้นระวังให้ดี ในโปสต์ถ้า
 ไม่มีธรรมะก็ได้; ถ้ากลางทุ่งนาคามีการทำหน้าที่อย่าง
 ชยันขันแข็ง ก็มีธรรมะ, แม้ว่าจะในระคับต่ำ ก็ยังเป็นธรรมะ
 อยู่นั่นเอง. หน้าที่คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่, การทำ
 หน้าที่คือ การปฏิบัติธรรมะ, การปฏิบัติธรรมะคือ
 หน้าที่.

พระเจ้าคือธรรมะ.

อยากจะขอร้องไห้ของกันไปอีกแห่งหนึ่ง ว่า หน้าที่
 นั้นแหละ คือพระเจ้า, พระเจ้าในความหมายที่จะช่วยให้
 รอด ก็พุ่งตั้งในชั้นต้นไปที่หน้าที่, ทำหน้าที่แล้วก็มีความ
 รอด, ธรรมะแปลว่าหน้าที่ หน้าที่แปลว่า ธรรมะ ก็สูงสุด
 อยู่แล้ว มีธรรมะเป็นพระเจ้านั้นแหละถูกต้องที่สุด, พอเข้า
 มาในท้องทำงานก็มีพรมชั้น เป็นการเคารพแก่หน้าที่;

แม้แต่จะไหว้โต๊ะทำงาน, ไหว้เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำงาน
เสียก่อน จึงลงมือทำงาน ก็มีความหมายอย่างยิ่ง; แต่คน
โง่งงจะหัวเราะ.

คนโบราณจะทำอะไรก็พนมมือ ตั้งนโมเสียก่อน
แล้วจึงทำ เพื่อสำรวมสติสัมปชัญญะ ให้ดีที่สุดแล้วก็ทำ,
ความผิดพลาดมันก็ไม่มี เพราะทำด้วยสติปัญญา, แสดง
ความเคารพอย่างยิ่งต่อสิ่งที่เรือกว่าหน้าที่อย่างนั้นแล้ว มันก็
ยากที่จะผิดพลาด. ฉะนั้นขอให้ธรรมกายาททั้งหลาย ระวัง
นึกถึงข้อนี้ สมมติว่าลงไปทีนา จะไดนา พนมมือเคารพ
หน้าที่ : แม้แต่จะไหว้ควาย, ไหว้คันไถ, ไหว้เครื่องมือ
อุปกรณ์อะไรเสียสักแวบหนึ่ง, เป็นการสำรวมสติสัมปชัญญะ,
เชื่อว่ามันจะทำให้ดีกว่าที่ไม่ทำอย่างนั้น. ฉะนั้นใครจะทำ
อะไร ทำหน้าที่ของคนทีไหน พนมมือให้แก่สิ่งเหล่านั้น
อุปกรณ์เหล่านั้นเสียก่อน, แล้วทำในใจถึงหน้าที่อย่างละเอียด
ลออ มีสติสัมปชัญญะแล้วทำงาน, นี้ความหมายของคำว่า
ธรรมหรือหน้าที่ มีค่าอย่างนั้น, เราจะต้องทำให้ถูกต้องให้
สมบูรณ์. คนที่ยากจน ก็เพราะ ไม่เคารพหน้าที่ กลายเป็น
เป็นคนโชคร้าย, คนเจ็บไข้ได้ป่วย ก็เพราะว่า ไม่ทำ

หน้าที่ให้ถูกต้องในการป้องกันความเจ็บไข้ได้ป่วย เจ็บไข้
ได้ป่วย, แล้ว ก็ไม่ทำหน้าที่ให้ถูกต้องในการเสียวารรักษา
มันจึงได้รับอันตราย, นี้เรียกว่าธรรม.

เราเป็นธรรมทายาทสืบมรดกธรรมจากพระ-
พุทธองค์ ด้วยการกระทำให้ทุกคนมีธรรมะ : ตัวเอง
มีธรรม, ผ่อนแกมธรรม, ช่วยเหลือผู้อื่นให้มธรรม, ช่วย
เหลือผู้อื่นได้ประพฤติธรรม, แล้วก็อยู่กับอย่างมีธรรม, เป็น
บุคคลที่มีธรรมทุกคน, เป็นครอบครัวที่มีธรรมทุกคน, เป็น
หมู่บ้านที่มีธรรมทุกคน, เป็นบ้านเมืองที่มีธรรมทุกคน, เป็น
ประเทศชาติที่มีธรรมทุกประเทศ, แล้วในโลกนี้จะเป็นอย่างไร
มันก็เป็นโลกที่มีธรรม แล้วก็มีสันติสุข.

นี่จึงขอกล่าวสรุปว่า ถ้าทุกคนเป็นธรรมทายาท
แล้ว ปัญหาทุกชนิดจะไม่มี, ปัญหาทุกชนิดจะไม่มีแก่
มนุษย์ : โดยส่วนตัวก็มีความสุข โดยส่วนรวมก็มีความสุข, อาจจะถูกโต้แย้งกับว่า ในเมืองไทยเรา ถ้าทุกคน
เป็นธรรมทายาทแล้ว รัฐบาลก็จะไม่ขาดบุคลากรทั้งแม่แก่สัก
ศทางค์เดียว, รัฐบาลจะไม่ต้องขาดบุคลากรทั้งแม่แก่ศทางค์
เดียว เพราะว่าทุกคนประพฤติธรรม ประพฤติกฎต้องตาม

ธรรม. ประชาชนไม่ยอมซื้อสินค้าที่พิมพ์เพื่อ ที่เกินกว่าจำเป็น แล้วมีธรรม ก็ยังขันแข็งในการทำหน้าที่ของตน ก็ไม่มีใครยากจน เพราะว่าบุชชาธรรม เอาธรรมะเป็นพระเจ้ากันโดยดั่งกษณะอย่างนี้. นี่แหละคือจะเย็น, เย็น เย็นออกเย็นใจ เป็นนิพพาน เพราะไม่มีปัญหา เพราะ ไม่มีความทุกข์.

นิพพานมี ไคทันและเคยวัน.

ขอให้เข้าใจคำว่านิพพาน ในฐานะที่เป็นความเย็น, เป็นความเย็น : ถูกต้องทางกายก็เย็นทางกาย, ถูกต้องทางจิตก็เย็นทางจิต, ถูกต้องทางสติปัญญาที่เย็นทางสติปัญญา, เย็นไคทันหลาย ๆ ระดับ แล้วก็ยังเย็นกว้างออกไปถึงว่าเราก็เย็น เพื่อนมนุษย์ของเราก็เย็น เพราะไม่มีไฟเผา. ไฟคือกิเลส รากะ โทสะ โมหะ นั้นเป็นไฟ เกิดขึ้นมาเมื่อไรก็เผาให้ร้อน; เมื่อสิ่งเหล่านี้ ไม่มีมันก็เย็น เพราะมันไม่มีไฟ.

อย่าเข้าใจผิด ๆ ว่า คนเรามีกิเลสอยู่ตลอดเวลา, กิเลสเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว เมื่อเราเผลอทำผิดคือสิ่งที่เข้ามากระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางอิน ทางกาย ทางใจ. เรา

กินเสร็จแล้วก็ถูกต้องแล้ว ก็พอใจ, แต่งตัวถูกต้องพอใจ
ลงเรือนไปทำงานถูกต้องพอใจ, ชนเรดหรืออะไรก็ถูกต้องและ
พอใจ, ถึงที่ทำงานก็ถูกต้องแล้วและพอใจ พนมมือไหว้
โต๊ะทำงานด้วยความพอใจอย่างยิ่งเสียทีหนึ่ง, ทำงานถูกต้อง
แล้วพอใจ, ถ้าจะต้องพักก็ระหว่างงาน ก็ถูกต้อง
และพอใจ, ทำสมาธิถูกต้องและพอใจก็พอแล้ว, ก็ไม่
ต้องเห็นว่าเป็น กลับบ้านก็ถูกต้องและพอใจ ถึงบ้านจะรับประ
ทานอาหาร จะอาบน้ำ ก็พอใจๆๆ, พอจะนอน ก่อนแต่
จะนอนนี่นึกถึงความถูกต้อง ความถูกต้อง ความถูกต้อง
ตลอดวัน โอ, มีแต่ความถูกต้อง ก็ยกมือไหว้ตัวเอง เป็น
สรวรค์ขึ้นมาทันที, สรวรค์ที่แท้จริงนั้น อยู่ด้วยความรู้สึก
ซมึนที่ไหว้ตัวเองได้, ยกมือไหว้ตัวเองได้ นั่นคือสรวรค์ แล้ว
ก็หลับ, หลับก็พอใจ ถูกต้องและพอใจ หลับอย่างนี้ไม่มี
ฝันร้ายเลย มีแต่ความถูกต้องและพอใจ, ชนรอบใหม่วัน
ใหม่ ก็ทำอย่างเดียวกันอีก นี่แหละคือมีเห็นหรือนิพพาน หรือ
ความหมายของนิพพานอยู่กับเนื้อกับตัว.

ถ้าใครชอบหนอก็ใส่หนอก็ได้ ถูกต้องหนอ ถูก
ต้องแล้วหนอ พอใจหนอ พอใจหนอ, มีสติสัมปชัญญะอยู่

กับการกระทำ และความถูกต้องของการกระทำ, ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถนั่งนอนยืนเดินอย่างไร เรียกว่า ทุกครั้งที่หายใจออกเข้า.

คำว่า “ถูกต้องๆ” นี้มีความหมายเฉพาะ คือถูกต้องตามแบบของธรรมชาติของวิญญูชน. คำว่าถูกต้องในความหมายอื่น หลักรวิชาอื่น เขาแน่ไม่ได้ เดียงกันไม่รู้จักจบว่าถูกต้องอย่างไร. แต่ถ้าถูกต้องในทางพระพุทธศาสนาแล้ว คือไม่ทำอันตรายแก่ฝ่ายใด มีแต่ให้สุขประโยชน์แก่ทุกฝ่าย. ถ้าการกระทำหรือการพูดจาอะไรก็ตาม ไม่ทำอันตรายใคร มีประโยชน์แก่ทุกฝ่ายแล้ว ก็เรียกว่าถูกต้อง, ไม่ใช่ถูกต้องของพวกอัธพาล. อัธพาลเขาจะว่าเขามีสิทธิชอบธรรมที่จะไปขโมยไปปล้นไปจี นั่นมันถูกต้องของอัธพาล, แล้วมันไม่ได้ทำให้ใครได้รับประโยชน์, แล้วมันก็ทำอันตรายแก่ทุกฝ่าย แล้วในที่สุด ตัวเองก็จะไปจบอยู่ในคุกในตารางอย่างนี้เป็นต้น ไม่เรียกว่าความถูกต้อง. ตามหลักพุทธศาสนา มีความถูกต้องเมื่อมีประโยชน์แก่ทุกฝ่าย และไม่ทำอันตรายแก่ผู้ใด.

ทั้งนี้ มีความถูกต้องอย่างนี้แล้ว ก็มีความพอใจ, ความพอใจ เป็นธรรมชาติ ไม่ใช่พอใจอย่างที่เราเรียกว่ายินดีในเรื่องของโลกธรรม : ยินดียินร้าย, ยินดีนั้นก็มีลักษณะพอใจเหมือนกันแต่ต่างกันโดยสันติ, ยินดีได้เหยือกเลส. เตียวอันดีเพราะมีธรรมะ ยินดีในธรรมะ เรียกว่าธรรมบัณฑิต, เป็นคนละอย่างกับความยินดีที่หัวเราะร่าเหมือนคนบ้า ; นั้นมันเป็นโลกธรรมคู่กันอยู่กับอินร้าย, แต่เป็นโลกธรรมทำอันตรายบุคคลผู้เข้าไปยึดถือ ; แต่ธรรมบัณฑิตนี้มีสติปัญญาควบคุมอยู่ตลอดเวลา ไม่ทำอันตรายแก่ผู้ใด.

ทั้งนี้ คำว่า ทุก ๆ อิริยาบถ, ทุก ๆ อิริยาบถนี้ ยืน เดิน นั่ง นอนก็ทำได้ ถูกต้องและพอใจทุกวินาที, ทุกวินาทีรู้สึกแต่ความถูกต้องและพอใจ กระทั่งว่าทุกครั้งที่ย้ายใจออกหายใจเข้า หายใจเข้าก็ถูกต้องแล้วพอใจ, หายใจออกก็ถูกต้องแล้วพอใจ, นี้เรียกว่าทุกเวลา.

ทั้งนี้ ทุกสถานการณ์ ทุกหนทุกแห่ง ถูกต้องทุกสถานการณ์, ถ้าสถานการณ์ก็ตามปกติ เราบังคับเรากระทำให้มันถูกต้อง มันก็ถูกต้องแล้วก็พอใจ. ทั้งนี้ ในกรณีที่ไม้อยู่ในการบังคับ, เช่น คนเขากดคันเกาต์หรืออุบัติเหตุเกิด

รม หรือว่าธรรมชาติที่ร้ายเกิดขึ้น เราบ่มกันไม่ได้ ก็ไม่
 ต้องเป็นทุกข์ ไม่ต้องเสียใจ ; จะรู้สึกว่ามันถูกต้องแล้ว
 ที่เกิดมาในโลกนี้, เกิดมาในโลกนี้ ในวิภวภูตสังสารนี้
 มันต้องมีอย่างนี้, มันถูกต้องแล้ว ที่จะต้องมีเหตุร้ายตาม
 ธรรมชาติอย่างนี้ ก็ถูกต้องตามธรรมชาติแล้ว; แล้วก็พอ
 ใจที่จะแก้ไข, ก็แก้ไขไปด้วยความรู้สึกว่าคุณถูกต้องและพอใจ,
 พอใจที่มันมาเป็นบทเรียน ให้เราศึกษา ให้เราแก้ไข,
 เราก็เก่งขึ้นกว่าเดิม.

เช่น ความเจ็บไข้มันมีมา ก็ต้อนรับเอาไว้ว่ามัน
 เป็นครู มาบอกให้เรามีความฉลาด มีความรู้ ในการที่จะ
 ทนสู้และแก้ไข. อันตรายเลวร้ายใดๆ ที่มันมีอยู่ในโลก
 เหนือมาถึงเรา ก็ทำจิตใจชนิดที่รู้สึกว่ามันถูกต้องแล้ว, ถูก
 ต้องแล้ว, อยู่ในโลกมันต้องเป็นอย่างนี้, มันอยู่ใน
 วิภวภูตสังสารมันต้องเป็นอย่างนี้, มันถูกต้องแล้วไม่เป็นทุกข์
 กับมัน แล้วแก้ไขไปด้วยความพอใจ ด้วยความสนุก,
 นี้ถูกต้องแล้วและพอใจได้ในทุกกรณี ทุกสถานการณ์ ทุกหน
 ทุกแห่ง ทุกเวลา ทุกสถานที่.

นี่คือธรรมทฤษฎาที่แท้จริง, ธรรมทฤษฎาของพระ
พุทธเจ้าที่แท้จริง, ธรรมทฤษฎารับมรดกธรรม : รับทุก
อย่าง รับทั้งความรู้ รับทั้งการปฏิบัติ รับทั้งผลของการ
ปฏิบัติ รับทั้ง หน้าที่ที่จะเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไป.

ขอให้ธรรมทฤษฎาทั้งหลาย มีคุณสมบัติกันอย่างนี้
และเป็นกันทุกคนอย่างนี้ แล้วจะมีปัญหาอะไรเหลืออยู่?
ประเทศชาติก็จะหมดปัญหา ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการ
เมือง, ปัญหาอะไรก็ตาม มันหมดไปเพราะความเป็น
ธรรมทฤษฎาของคนทุกคน, เป็นบุคคลธรรมทฤษฎาทุกคน,
เป็นครอบครัวธรรมทฤษฎาทุกคน, เป็นหมู่บ้านธรรมทฤษฎา
ทุกหมู่บ้าน, เป็นบ้านเมืองธรรมทฤษฎาทุกบ้านเมือง, เป็น
ธรรมทฤษฎาทั่วโลก เพราะเป็นกันทุกประเทศทุกประเทศ.
ถ้าทุก ๆ โลกเป็นธรรมทฤษฎา มันก็เป็นจักรวาลธรรมทฤษฎา
ธรรมทฤษฎาไปเสาก็จักวาล : นี่มันน่าพอใจสักเท่าไร ขอให้
ศึกษากอง.

นี่ธรรมะในคำว่า ธรรมทฤษฎา มีอานิสงส์พิเศษ
สูงสุดคงที่ถาวรมานี้ ถ้ามีขึ้นในที่ไหน ก็มีแต่ความสงบ

สุขที่นั่น. ประเทศไทยเราแก้ปัญหาได้ทั้งหมดทุกอย่าง ถ้าพลเมืองเป็นธรรมทายาท.

โอกาสแห่งอาสาทบุงชา คือวันของพระธรรม วัน
ที่ระลึกแก่พระธรรม ก็ของงตอบสนองการเวียนมาแห่งวันนั้น
ด้วยการเป็นธรรมทายาทด้วยกันทุกๆ คนเกิด : ปฏิบัติคนไทย
น้อยที่กล่าวมา มีความถูกต้องและพอใจ, ยกมือไหว้ตัวเองได้
เมื่อไรก็ได้. หรือจะสรุปรวมไว้ แล้วยกมือไหว้ตัวเองเมื่อ
เวลาจะนอนก็ได้ ไหว้พระพุทธครั้งหนึ่ง ไหว้พระธรรมครั้ง
หนึ่ง ไหว้พระสงฆ์ครั้งหนึ่ง, แล้วไหว้ความถูกต้องของตัวเอง
เอง หรือไหว้ตัวเองอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงจะนอน. อย่างนี้
เรียกว่ามีความถูกต้องถึงที่สุดทุกๆ ประการ ในยามปกติ
ก็ทำอย่างนี้. ในโอกาสพิเศษ ก็ยังทำอย่างนี้ ไห้ยิ่งขึ้นไป
ให้ถึงระดับสูงสุด. เป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้องตามความหมาย
แล้วมีความสุขสวัสดิ์อยู่ทุกที่พาราครีกาลเทอดู.

ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๔

ครั้งที่ ๓๔

๑๕ สิงหาคม ๒๕๒๗

[ออกอากาศครั้งที่ ๑๔]

ธรรมะที่ใช้เฉพาะกรณี มีชื่อว่า ธรรมสัจจะ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี้อย่างที่อ้างถึง
กระทำไปด้วยความมุ่งหมายว่า ตีลธรรมจะกลับมา โดยมี
ปรมัตถธรรมเป็นรากฐาน ต่อไปตามเดิม. ครั้งที่แล้วมา
มีหัวข้อว่าพวกกรรมทายาท จะต้องมึนทึบหนักหน่วงกันทั้งนี้และเดี๋ยวนี้.
ในวันนั้นว่า ธรรมะที่ใช้เฉพาะกรณี มีชื่อว่าธรรมสัจจะ.

ท่านอาจจะแปลกฎหมายท่านบางคน, ท่านเคยได้ยินแต่
คำว่าสังฆธรรม, ขอบอกกล่าวโดยแก้ทั่วไปว่า ธรรมะทั้ง
ปวงเรียกว่าสังฆธรรม, เรียกว่าสังฆธรรม มีเท่าไรก็สุดแท้

เรียกว่าสังัจจธรรม. แต่ธรรมะเฉพาะข้อ เฉพาะเรื่อง เฉพาะกรณี ที่จะนำมาแก้ปัญหานั้นโดยตรงนั้น เรียกว่าธรรมสังัจจะ. สังัจจธรรมคือทั้งหมด, ธรรมสังัจจะคือเฉพาะข้อที่จะเอามาแก้ปัญหานั้น.

เปรียบเทียบว่า ยาทั้งตู้หรือทั้งห้องที่เก็บยา มากมายนับไม่ไหว; แต่ที่จะกินกันจริงๆนั้น ก็มีเพียงยาอย่างเดียว. หรือว่าหนังสือทั้งตู้ทั้งห้องสมุดมีมากมาย หลากหมื่นหลายพันเล่ม; แต่ที่จะศึกษากันโดยตรงนั้นมีแต่เพียงเล่มเดียว. นั่นแหละเปรียบเทียบเหมือนสังัจจธรรมกับธรรมสังัจจะ, เมื่อรวมกันทั้งหมดเป็นสังัจจธรรม, ถ้าเอามาใช้เฉพาะกรณีก็เรียกว่าธรรมสังัจจะ. ธรรมสังัจจะจึงแก้ปัญหาคณะเฉพาะกรณี; สังัจจธรรมมีทั่วไป แปรคณินต์พีชคณิตก็ได้ แต่พอเอามาใช้แก้ปัญหาคณะทุกซ์ไนกรณีใด ก็มีชื่อว่าธรรมสังัจจะ. เปรียบอีกอย่างหนึ่งก็เหมือนกับว่า ท่านไม้ในโลกมีนับขัณตีไม่ถ้วน นับชื่อไม่ถ้วน; แต่ถ้าท่านไม้ต้นใดเป็นต้นงิ้วทิวของพระพุทธเจ้าพระองค์ใดแล้ว ต้นไม้ต้นนั้นก็มีชื่อว่า ต้นโพธิ์หรือโพธิ์ไปทันที.

ทันทีจะได้พิจารณาต่อกันต่อไป เพื่อให้เห็นว่า
ธรรมะมี ๒ ประเภทดังที่กล่าวแล้ว; ธรรมส์ก็จะก็เป็น
ตัวการที่จะใช้แก้ปัญหา, ธรรมะที่เห็ดอนอกนเ้าจะเป็น
เครื่องมือหรือเป็นอุปกรณ.

ตัวอย่างเช่น เราต้องการจะมีสติ มีปัญญา มีมรรค
มีองค์แปด มีปหานะ หรือมีภาวนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ธรรม
ซื่อนนเป็นตัวการที่จะใช้แก้ปัญหา, เครื่องมือที่จะช่วย
ให้ธรรมะตัวการแก้ปัญหาค้นั้น ก็เรียกว่าธรรมอุปกรณ,
เช่น มรราวาสธรรมทั้งสี่ หรืออิทธิบาททั้งสี่ และอื่นๆอีก
ซึ่งกัแล้วแต่การจะช่วยเหมือนกัน.

ตัวอย่างใช้ธรรมส์จะโนนรราวาสธรรม.

ในการปฏิบัตินั้น จะต้องมีธรรมะข้อใดข้อหนึ่ง
เป็นที่แน่นอนลงไปว่า เราจะปฏิบัติเพื่อใช้กำจัดกิเลส
หรือดับความทุกข์ซื่อนนซื่อนน, ธรรมะซื่อนนเ้ามาทำเป็น
สัจจะหรือธรรมส์จจะ แล้วก็เป็นข้อแรกของมรราวาสธรรม
ทั้งสี่ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ได้แก สัจจะ ทมะ ซันตี จากะ.
เอาธรรมะที่ต้องการโดยตรงมาเป็นตัวธรรมส์จจะ ข้อที่

หนึ่งในหมวดคณาวาสธรรม, แล้วก็เอา ธรรมะที่เหลือ : ทมะ
ขันตี ขาคะ เป็นเครื่องช่วย อย่างน้อยสำเร็จประโยชน์.

ยกตัวอย่างเหมือนว่าจะเลิกบุหรี่ จะเลิกเหล้า ต้อง
มีธรรมสังฆะที่เป็นตัวปราบระเพื่อจะเลิก, มีความตั้งใจที่จะ
เลิกอย่างแน่วแน่ ก็เกิดเป็นตัวสังฆะ หรือ ธรรมสังฆะขึ้นมา
เป็นตัวแรก.

ครั้นแล้วก็มีทมะ คือการบังคับตนเองให้ทำ
เช่นนั้น อย่างเคร่งครัด. ในกาบบังคับจิตใจนี้ ต้องกระทำ
กันอย่างที่ว่า บังคับข้างสารที่ตกมัน; ถ้าทำไม่ศรัทธาข้าง
ก็จะตาย, ขวัญข้างต้องฉลาดเพียงพอจึงจะทำได้ จึงเหมือน
กับการบังคับข้างที่ตกมัน.

และเมื่อมีการบังคับเช่นนั้น มันก็ต้องมีการเจ็บปวด
เป็นธรรมดา, มีความยากมีความลำบากอย่างยิ่ง จึงต้องมี
ธรรมอุปการณฺ์ ต่อไป คือ ขันตี—อดกลั้นอดทน วยได้
ทอยได้ จนกว่าจะสำเร็จประโยชน์. ในกรณีอย่างนี้ มัน
เป็นการอดกลั้นอดทนต่อการบีบคั้นของกิเลส ซึ่งเป็นความ
เจ็บปวดอย่างยิ่ง, แต่ถึงอย่างนั้นก็อดทนให้ได้.

ทันทีเพื่อไม่ให้ของออกตันออกทนมากเกินไป ก็มี
 จาคะ คือคอยสละออก, สละออก สำหรับสิ่งที่ไม่ควร
 จะมีอยู่ในใจ คือสิ่งที่เบียดเบียนของปัญหาหรือความทุกข์
 นั้นเอง, เหมือนกับรูรั่วคอยระบายสิ่งในนั้นออกไปทีละน้อย ๆ
 อยู่เป็นประจำ ในที่สุดก็สำเร็จประโยชน์.

สรุปสั้น ๆ ว่า มีธรรมสติจะข้อแรกในการที่จะละ
 การทิ้งเหล่าหรือทิ้งบุหรีกตามใจ, แล้วก็มี ข้อถัดมา คือ ทมะ
 บังคับให้ทำอย่างนั้น, แล้วเมื่อบังคับ มันก็มีเจ็บปวด ก็
 ต้องมีธรรมข้อถัดมาคือขันติ ซึ่งอดทนอย่างยิ่ง เพื่อให้
 อดทนได้ ไม่ต้องล้มละลาย, แล้วก็มี การไขรูรั่วให้มีระบาย
 ออกไป คือทำทุกอย่างทุกประการ แม้เป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ
 ก็จะเป็นการช่วยให้การละนั้นง่ายขึ้น.

นี่แหละขอท่านทั้งหลายได้สนใจว่า เราคงอยู่ภายใต้
 กฎเกณฑ์ของธรรมชาติในลักษณะอย่างนี้, ธรรมะทั้งหลาย
 มีไว้ให้เลือกพอ สำหรับจะเป็นตัวธรรมสติจะ ข้อใดข้อ
 หนึ่ง, แต่ก็ยังมีให้เลือกพอ สำหรับจะเอามาเป็นธรรม-
 อุปกรณ์หรือธรรมะเครื่องมือ.

ธรรมสูงสุดสำหรับฆราวาส.

ที่มักจะกล่าวเฉพาะ ฆราวาสธรรม ฆราวาสธรรมเป็นธรรมอันจำเป็นโดยเฉพาะสำหรับฆราวาส จึงได้ชื่อว่าฆราวาสธรรม. แต่ด้วยความกว้างหรือมีความลึกกันอยู่เป็นชั้น ๆ อย่างน้อยสัก ๓ ชั้น, ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี:—

ฆราวาสธรรมสำหรับทำความเจริญในความเป็นฆราวาส นี้เป็นข้อแรก ฆราวาสธรรมเป็นธรรมจำเป็นสำหรับความเจริญของฆราวาสในทุกกรณี : จะทำนาทำสวน จะทำกิจการใด ๆ ก็ใช้ธรรมะ ๔ ประการนี้ คือ มีสติจะ—อธิบายเจตลงไปว่าจะทำอะไร, ครั้นแล้วก็มีทมะ—บังคับตนให้ทำสุดความสามารถ, และ มีขันติ—อดกลั้นอดทนได้ต่อความเจ็บปวดที่จะเกิดขึ้นมา หรือรอได้คอยได้กว่าผลจะเกิดขึ้น, แล้วก็มีจาคะ—ระบายนสิ่งที่เกินข้าศึกคือสิ่งนั้นออกไปจากจิตใจอยู่เป็นประจำ.

ธรรมะ ๔ ประการนี้ จำเป็นสำหรับฆราวาส ยิ่งกว่าสิ่งใด จึงมีพระบาลีกล่าวไว้ข้อหนึ่งว่า

อิมฺห อณฺเวยํ ปุจฺจสฺสุ	ปฺปฺถ สมณพฺรหฺมณเ
ยถิ สจฺจา ทมา จาคา	ขณฺตุยา ภิชฺไชธ วิชฺชตี—ติ

มีใจความว่า ^๕ไม่เชื่อก็ไปถามพวกสมณพราหมณ์
 เท้าอันดูที่ว่า ^๕ยังมีธรรมะอะไรสำหรับบรรพาสที่^๕ต้องไปกว่า
 สัจจะ ทัมะ จันตี และจาตะ. ^๕นี่พระพุทธเจ้าท่านทรงทำ
 ว่าธรรมะสำหรับบรรพาส ก็มีธรรมะ ๔ ประการ^๕นี้เป็น
 ธรรมะสูงสุด.

บรรพาสที่ต้องการจะละอบายมุข ก็ใช้ธรรมะ
 หมวดนี้เป็นหลักเป็นประธาน, ในการที่จะปิดกั้นทิศทั้ง
 หกไม่ให้เกิดเป็นโทษขึ้นมา ก็ใช้ธรรมะ^๕นี้เป็นหลักเป็น
 ประธาน, แม้ที่สุดแต่ การสร้างเนื้อสร้างตัว ก็จะใช้ธรรมะ
^๕นี้, แม้ที่สุดแต่ที่เราจะแก้ไขเศรษฐกิจตกต่ำของชาติ
 ก็ต้องใช้ธรรมะ^๕ข้อนี้ ^๕ก็มีความจริงใจที่จะทำเช่นนั้น,
 ก็มีการบังคับให้ทำเช่นนั้น, มีการอดทน วยุติภัยได้กว่า
 จะสำเร็จ, ^๕แล้วก็ ระบายสิ่งที่^๕เป็นข้อขัดข้องออกไป เรื่อย ๆ
 ที่ละเล็กที่ละน้อยอยู่เรื่อยไป ก็สามารถที่จะทำกิจการอันใหญ่
 หลวงนั้นได้, ^๕ขอให้พิจารณาดูให้ดี, ^๕นี้เรียกว่าบรรพาสธรรม
 สำหรับทำความเจริญให้แก่บรรพาสโดยทรง.

ทั้ง ^๗ข้อที่สอง นรवासธรรม สำหรับนรवास จะทำตนให้พ้นจากความเป็นนรवास. พังศุ ก็แปลว่า นรवासมีหน้าที่ที่จะทำตน ให้พ้นจากความเป็นนรวาส คือไปสู่ภูมิของอริยชน ก็ยังจะต้องใช้ธรรมะ ๔ นี้ ปฏิบัติ ตนในธรรมะทั้งสี่นี้ เป็นนรวาสที่มีความเจริญยิ่งขึ้น ๆ ๆ จนเต็มสุดของความเป็นนรวาส แล้วก็จะเลื่อนขึ้นไปสู่ภูมิชั้น ของอริยชน. สรุปว่า มันเป็นธรรมสำหรับนรวาสจะ พ้นจากความเป็นนรวาส แล้วจะไม่ให้เรียกชื่อว่านรวาส- ธรรมอย่างไรงั้น.

นี่คือข้อ ^๗ข้อที่ ๓. ธรรมะ ๔ ประการนี้ สำหรับ ก้าวหน้าต่อไปอีก เพื่อบรรลุมรรค ผลและนิพพานใน ที่สุด. การปฏิบัติทุกอย่างทุกขั้นตอนเพื่อพระนิพพาน ก็อาศัยสี่สิ่งจะ — ความจริงใจ, ทมะ — บังคับคนให้กระทำ เช่นนั้น, ขันติ — อटकดันออกทนเมื่อต้องกระทำเช่นนั้น จาคะ — ระบายสิ่งที่ เป็นขำศึกแก่กันออกไปเสียให้หมดสิ้น. ในการทำปฏิบัติธรรมะขึ้นมา ถึงขั้นเป็นพระโสดาบัน ก็ยัง จะต้องใช้ธรรมะนี้ อีกต่อไป : กว่าจะเป็นพระโสดาบันก็ ใช้ธรรมะนี้, ครั้นเป็นแล้วก็ยังต้องใช้ธรรมะนี้ เป็นพระ

สถิตาคาแล้วก็อั้งใช้ธรรมะนี้, เป็นพระอนาคา แล้วก็ยังใช้ธรรมะนี้ จนกระทั่งเป็นพระอรหันต์.

เพราะว่าการบรรลุธรรมะตามลำดับนี้ ก็คือการพิจารณาสามัญคุณลักษณะ ก็อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เรื่องเดียวเท่านั้น, เรื่องเดียวเท่านั้น เพียงแต่เพิ่มให้การเห็นนั้นมากเข้า, หนักเข้า, ลึกเข้า แล้วก็บรรลุธรรมสูงขึ้นมากตามลำดับ. ธรรมะที่เป็นตัวการ คือการเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ยิ่งเจริญงอกงามขึ้นด้วยการใช้ธรรมะสี่ประการนี้ คือ มีสังขจะโนการที่จะทำเช่นนั้น, มีทมะ บังคับให้ทำเช่นนั้น, มีขันตอดกลั่นเอาตนในการทำเช่นนั้น, แล้วก็สละสิ่งที่ เป็นข้าศึกแก่ความเจริญนั้นๆ ออกไปเสียทุกอย่างทุกประการ. นี้เรียกว่า ฆราวาสธรรม เป็นธรรมะในฐานะเป็นเครื่องมือ, เป็นเครื่องมือโดยตรงอย่างที่กล่าวมาแล้ว.

มีธรรมะอื่น เช่น อิทธิบาททั้งสี่ประการ เป็นคัมภีร์หน้าที่ในฐานะเป็นเครื่องมือ หรือเป็นเครื่องทุ่นแรง หรือเป็นอุปกรณ์ ในหน้าที่อื่น ๆ. ธรรมะตัวการที่จะทำหน้าที่โดยตรง กับธรรมอุปกรณ์หรือธรรมะเครื่องมือ จะ

ต้องไปช่วยกันอย่างกลมเกลียวกันเช่นนั้น; เหมือนอย่าง
กองทัพ จะต้องมีทั้งกองรบและกองช่วยรบ. วัชรรม-
สังข์จะเป็นกองรบ, ธรรมะอื่นๆ ประกอบกันนั้นเป็น
กองช่วยรบ. ถ้าไม่มีทั้งกองรบและกองช่วยรบอย่างครบ
ถ้วนทุกประการแล้ว การรบก็จะเป็นไปไม่ได้; ส่วนการรบ
ก็แสดงให้เห็นอย่างเดียวกันนี้ แต่ว่าต้องลึกซึ้ง ต้องละเอียด
ประณีตสุขุมมากกว่านั้น. จะลดกิเลสตัวไหน ก็มีธรรม-
สังข์ซึ่งเป็นคู่ปรับกับกิเลสตัวนั้น, ต้องมีธรรมสังข์จะ
ตัวนั้นเป็นคู่ปรับเฉพาะหน้า, แล้วก็มีธรรมะเป็นอุปกรณ
ข้างๆ อีกมากมาย ตามที่ควรจะมี แล้วก็รบกิเลสนั้นได้.

สรุปความสั้นๆ ว่า มีธรรมะสังข์จะข้อแรกเป็น
ตัวการ, แล้วมีธรรมะที่เหลืออีกสาม คือ ทมะ ชันที จาคะ
เป็นองค์ประกอบ เป็นอุปกรณ์, มีอิทธิบาททั้งสี่เป็น
เครื่องหนุนแรง ก็จะประสบความสำเร็จ.

ทุกชีวิตต้องมีธรรมสังข์จะเป็นเครื่องแก้ปัญห.

ชีวิตของคนแต่ละคน จะต้องมีปัญหา ชนิดที่จะ
ต้องมีธรรมสังข์จะข้อใดข้อหนึ่งเป็นเครื่องแก้ปัญห เป็นคู่

ปรับกันกับปัญหาในไทยตรง, แล้วก็ริรวมอุปกรณื ไทย เฉพาะคือธรรมาศธรรมทั้งสี่ หรืออิทธิบาท ๔ แล้วแต่ละกรณื มาร่วมมือกันกระทำปัญหานี้ให้หมดไป. เราขอได้เพราะ มีธรรมสี่จะนี้เป็นเครื่องเจาะแทงข้าศึกโดยตรง, และมีธรรมะหมู่หนึ่งเป็นอุปกรณื ในการทำให้ไถ่ภัยขึ้น, และมีธรรมะหมู่หนึ่งเป็นเครื่องหนุนแรง ให้ทำได้โดยไม่เหลือ วิตติ, รวมกำลังกันแล้วก็จะขจัดปัญหานี้ได้.

เราแต่ละคนก็มีเรื่องเฉพาะตน ตั้งนั้น จึงมี อธิปไตยจยตาเฉพาะตน เป็นคน ๆ ไป หรือเฉพาะกรณืเป็น กรณืไป. ในกรณืนี้ความทุกข์เกิดขึ้นเพราะทำผิดในกฎ อธิปไตยจยตาข้อไหน ก็ต้องแก้ไขเฉพาะอธิปไตยจยตาข้อนั้น ให้ถูก, คือประพฤติปฏิบัติให้ถูกตามกฎอธิปไตยจยตาข้อนั้น แล้วก็จะแก้ปัญหาก็ได้. นี่มันเป็นเรื่องเฉพาะคนเฉพาะราย, บุคคลคนไหนในกรณืนั้น จะต้องมีการธรรมสี่จะเฉพาะปัญหา ของตนเป็นกรณื ๆ ไป.

อาตมาเห็นว่า แม้เด็กเล็ก ๆ ก็ควร ได้รับคำสั่งสอน ชัดแจ้ง ให้รู้จักวิธีการอันนี้ ถ้าได้รับการอบรมสั่งสอนมา ตั้งแต่เล็ก ๆ ให้รู้จักใช้ธรรมะตัวการแก้ปัญห, ใช้ธรรมอุปกรณื

และหุ่นแรงเป็นเครื่องประกอบ, เขาจะแก้ปัญหาทุกอย่าง
ได้. เขาจะมีการเล่าเรียนที่สะดวกตาย ก้าวหน้าได้ง่าย,
แล้วก็ดำเนินชีวิตหลังจากการศึกษาเล่าเรียน ให้ลุล่วงไป
ได้ด้วยดี, สามารถจะบรรลุนิพพานได้ทันในชาตินี้ เพราะมี
การใช้ธรรมะอย่างถูกต้อง ตามกฎอันแท้จริงของธรรมะ ;
โดยเฉพาะ มีความแตกฉานในเรื่องอิทัปปัจจยตา, รู้จัก
อิทัปปัจจยตาเฉพาะกรณีของตนของตน แล้วก็แก้ไขได้
โดยง่าย.

ขออยู่อีกครั้งหนึ่งว่า เรามียาทั้งคู้หรือทงห้องเต็ม
ไปด้วยยา แต่เราก็กินขวกเดียว ยายอย่างเดียว นี่เป็นตั
ธรรมสังฆะ. เรามีหนังสือทั้งคู้และเต็มห้อง แต่เราก็อ่าน
เล่มเดียว เล่มนั้นก็^๕เป็นธรรมสังฆะ : ยานอกนั้นหรือหนังสือ
นอกนั้นก็^๕เป็นธรรมอุปกรณ, หรือจะเรียกว่าเครื่องหุ่นแรง
ก็ได้ คือเป็นส่วนประกอบ ไม่ใช่ตัวการโดยตรง.

ยิ่งไปกว่านั้นอีกก็ควรจะทราบว่า ตัวธรรมะที่จะ
เป็นธรรมะตัวการ หรือเป็นธรรมอุปกรณนั้น^๕นับ
เปลี่ยนกันได้; เช่น คำว่าสังฆะเป็นอุปกรณในการละ
หรือในการเจริญธรรมะข้อใดข้อหนึ่ง, หรือจะเป็นตัวการ

ในเมื่อต้องการจะมีสัจจะ ก็ต้องเจริญธรรมะเพื่อให้มีสัจจะ โดยมีธรรมะชื่ออื่นเป็นอุปการณ. ธรรมะชื่อเดียวกันนี้ ในบางกรณีเอามาเป็นธรรมสัจจะหรือเป็นตัวการ, ในบางกรณีก็ใช้อย่างเป็นอุปการณหรือเป็นเครื่องหนุนแรง.

สัจธรรม, สัจจธรรมมีมากมายเต็มไปในพระไตรปิฎก แต่ในนั้นก็ยังมีธรรมสัจจะให้เลือก, เลือกเอามาเป็นตัวธรรมสัจจะ เพื่อแก้ปัญหานั้นเฉพาะ ปฏิบัติเพื่อดับทุกข์เฉพาะกรณี. นี้เรียกว่าในพระไตรปิฎกทั้งหมดซึ่งเป็นสัจจธรรมทั้งหมดนั้น ก็มีธรรมสัจจะไว้ให้เลือกเอาข้อใดข้อหนึ่งมา เป็นธรรมะหลักหรือเป็นตัวการที่จะแก้ปัญหานั้น แล้วก็เลือกธรรมะชื่ออื่นมาเป็นธรรมอุปการณ ให้แก้ปัญหานั้นได้โดยสะดวก ไม่ยากจนเหลือวิสัย, และมีความสุขได้พร้อมกันไป แม้ในขณะที่ทำการปฏิบัติธรรมเพื่อแก้ปัญหานั้น.

ในที่สุดนี้หวังว่า ท่านทั้งหลายจะรู้จักใช้ธรรมสัจจะ และธรรมอุปการณ ให้ถูกต้องตามควรแก่กรณี เมื่อจะละอะไร แม้ที่สุดแล้วว่า จะละบุพเพนิวาสานุสสติญาณ ก็ต้องมีธรรมสัจจะในการละ.

แล้วก็ มีทมะ บังคับให้ทำให้ได้ อย่างเคร่งครัด,
 บังคับเหมือนอย่างความรูปร่าง จลตบบังคับข้างที่ตกน้ำมัน
 เพราะจิตมันกลับกลอกยิ่งกว่าสิ่งใด.

แล้วก็ เป็นธรรมชาติที่จะต้องมีความเจ็บปวด เพราะ
 ความบีบคั้นของกิเลส ก็อกทนได้. การอกทนอย่างอื่นก็
 ต้องอกทน, แต่ที่สำคัญที่สุด ก็คือ การอดทนต่อการบีบ
 คั้นของกิเลส. การอกทนคือความเจ็บไข้ ต่ออากาศ
 ทนความร้อน ต่อคำตำหนิโทษ เป็นต้น ก็ยังไม่รุนแรงเท่ากับการ
 อดทนต่อการบีบบังคับของกิเลส, หรือถ้าจะกล่าวอีกทางหนึ่ง
 ก็ว่า ความอดทนใด ๆ ไปสรุปรวมอยู่ที่อดทนต่อการบีบ
 บังคับของกิเลส; เช่น อดทนการทำงาน ก็เพื่อขจัด
 ความขี้เกียจให้หมดไป, อดทนต่อความเจ็บปวด ก็อดทนต่อ
 ความรู้สึกเจ็บปวดเพราะเห็นแก่ตน, อดทนต่อคำตำหนิโทษ
 ก็เพราะว่ากิเลสมันเป็นผู้เอกรับสำหรับจะเจ็บปวด; ถ้า
 อดทนต่อการบีบคั้นของกิเลสได้แล้ว ก็ย่อมจะอดทนได้ต่อ
 สิ่งทุกสิ่ง.

ทีนี้จากะ, จากะ มีการกระทำชนิดที่เป็นการ
 ระบาย หรือเป็นรูรั่ว ที่จะให้สิ่งไม่พึงปรารถนาวิ่งออกไป

จากจิตใจ เป็นลำดับๆ เช่นการสวดมนต์ภาวนา เจริญสมาธิเป็นประจำวัน; แม้ที่สุดแต่การทำบุญให้ทาน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทุกอย่างที่เป็นกิจวัตรประจำวันที่ดีควรจะทำได้ เหล่านี้ก็เป็นเสมือนรูรั่ว ที่ระบายสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในใจ ให้ออกไปจากจิตใจอยู่ที่ละน้อย, ทีละน้อยตลอดไป, ดังนั้นสิ่งที่จะต้องขกกลั่นเอากันก็มีน้อยเข้า, ไม่มีการบังคับจิตใจมากเกินไป จนทนไม่ไหว, เป็นอุบายถ่ายเทกันอยู่อย่างนี้.

สิ่งจะทำให้ตั้งใจทำจริง, ทมะบังคับให้ทำจริง, ขันต้อดกลั่นเมื่อมันมีความเจ็บปวดเกิดขึ้น, จาคะคอยระบายด้วยรูรั่ว ไข่ออกอยู่เสมอ, ไม่ให้สิ่งที่เป็นกิเลสหรือเป็นเรอของกิเลส มีบังคับหรืออึดแน่นอยู่ในจิตใจมากเกินไป. ทำอย่างนี้ได้ ก็สำเร็จประโยชน์ในการที่จะอยู่เป็นนรवास ตามความหมายของความเป็นนรवास, เป็นยอดของนรवास.

ครบแล้วก็จะก้าวต่อไป จนถึงความพ้นจากความ เป็นนรवास; นรवासอาศัยนรवासธรรม ๔ น เพื่อความพ้นจากความ เป็นนรवास ตามกฎแห่งวิวัฒนาการ, แต่ว่างยังจะใช้ธรรมะ ๔ ประการนี้ เพิ่มความก้าวหน้าแก่การ

เห็นธรรมะ ในขั้นเบรกรรมวรรคต คือการเห็นแจ้งชัด ทุกขัง
อนัตตา เพิ่มขึ้น ๆ ทุกชั้นทุกตอน ซึ่งแต่ละขั้นตอน จะต้อง
ใช้ธรรมะ ๔ ประการนี้เป็นธรรมอุปการณฺ์ ใช้อิทธิบาททั้งสี่
เป็นธรรมะเครื่องหนุนแรง.

ผู้ใดสนใจที่จะถอนตนออกจากความทุกข์ ก็จง
รู้จักปัญหาของตน เลือกธรรมสัจจะข้อใดข้อหนึ่ง มา
เป็นเครื่องฟาดฟันปัญหานั้น, แล้วมีธรรมะที่เป็น
อุปการณฺ์หรือเป็นเครื่องหนุนแรง อย่างครบถ้วนพอตัว
ก็จะได้รับประโยชน์ จมตาที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบ
พระพุทธศาสนา.

หวังว่าท่านผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย จะมีความเข้าใจ
ในการที่จะมีธรรมะที่เป็นธรรมสัจจะ, และมีสัจจธรรมอื่น ๆ
เป็นอุปการณฺ์ แล้วทำความก้าวหน้าให้แก่ตน มีความสุขอยู่
ทุกทีพาราตวิกาลเทอญ.

ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๔

ครั้งที่ ๓๔

๑๖ กันยายน ๒๕๒๗

[ออกอากาศครั้งที่ ๗๕]

ผู้ประกอบด้วยธรรมะ ย่อมทำงานอย่างเป็นสุข.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมครั้งนี้ ข้าพเจ้ายังคง
บรรยายในชุดที่เรียกว่า ปรมัตถธรรมกลับมา ต่อไปตามเดิม.
ในครั้งที่แล้วมา ได้บรรยายโดยทั่วๆไปว่า ธรรมะที่ใช้เฉพาะกรณี
มีชื่อว่าธรรมสังขละ. ครั้นแล้ว ผู้ประกอบด้วยธรรมะ
ย่อมทำงานอย่างเป็นสุข หมายความว่า ถ้ารู้จักว่า
ธรรมะคือหน้าที่หน้าที่คือธรรมะ แล้วก็จะทำงานเป็นสุข
หรือสนุก.

ขอให้เลิกกล่าวอย่างที่เคยกล่าวกันเสียที่ว่า อิมปาก
อิมท้องเตือกก่อนจึงค่อยไปสนใจธรรมะ, นี่เป็นคำกล่าวของผู้
ที่ไม่รู้จักธรรมะ. ที่จริงที่ไม่อิมท้อง หรือไม่มีอะไรจะ
รับประทานนั้น นั่นเพราะขาดธรรมะ; คนที่มีธรรมะ
จะได้มากกว่าอิมปากอิมท้อง ก็ขออิมใจด้วย; นี่แหละ
ใจความแห่งปรมัตถธรรมในข้อนี้.

ชีวิตทุกระดับต้องทำหน้าที่.

ขอให้รู้จัก ธรรมะ กันเสียที จะช่วยแก้ปัญหา
ยากจน ของบุคคลหรือของประเทศชาติก็แล้วแต่, จะแก้
ปัญหายากจน ไม่มีอะไรจะกินหรือทิวโหยนั้นได้. ธรรมะ
คือหน้าที่ หน้าที่ คือสิ่งจำเป็นจะต้องทำ สำหรับชีวิต
ทุกระดับ; เพราะหน้าที่คือสิ่งที่ช่วยให้รอด ทั้งทางกาย
และทางใจ, ช่วยได้จริง เป็นพระเจ้าแท้จริง. สิ่งมีชีวิต
ทุกชนิดทุกระดับ จะต้องทำหน้าที่ หรือมีธรรมะตามสถานะ
ของตน.

ธรรมะแปลว่าหน้าที่, เรามักจะแปลกันว่า
ธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า. ข้อนี้มันขัดต่อข้อ

เท็จจริง ซึ่งมีชื่อว่า คำว่า *ธรรมะ* ธรรมะนี้ เขาพูดถึงหรือ
ให้รู้ตัวกันอยู่ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล, ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด เขาก็
มีสิ่งที่เรียกว่าธรรมะมาพูดเช่นกัน.

เมื่อบุคคลคนแรกที่สละที่จะเอ่ยนามขึ้นมา ได้สังเกต
เห็นว่า มนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น มีสิ่งสำคัญที่หลีกเลี่ยงไม่ได้
จะต้องทำให้ดี คือหน้าที่ : หน้าที่ทำไว้ทำมาเลี้ยงสัตว์ หรือ
หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำนั้น, เขาสังเกตเห็น
สิ่งนั้น ซึ่งเป็นหน้าที่ แล้วก็ เรียกด้วยภาษาโบราณสมัยนั้น
ว่า ธรรมะ, ธรรมะจึงแปลว่าหน้าที่, ใช้คำว่าธรรมะใน
ความหมายว่าเป็นหน้าที่กันเรื่อย ๆ มา. ครูบาอาจารย์เกิด
เพิ่มขึ้น ๆ ก็สอนเรื่องหน้าที่ได้แปลก หรือพิสดาร หรือสูง
ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนกว่าจะมาถึงยุคพุทธกาล พระพุทธเจ้าก็
ทรงใช้คำนี้ คือคำว่า ธรรมะในความหมายว่าเป็นหน้าที่ :
หน้าที่คือสิ่งที่จะต้องปฏิบัติเพื่อดับทุกข์, ดับทั้งอย่าง
ความทุกข์ของชาวมันนี่ คือเรื่องมักมีใช้ไม่ยากจน สะดวก
สบาย, แล้วก็จะดับทุกข์ที่สูงขึ้นไปในทางจิตใจ คือการ
บรรลุมรรค ผล นิพพาน. สิ่งนี้เรียกว่ากัมมัญฐาน ที่ตั้ง
แห่งการงานนั้นแหละ คือหน้าที่อันสูงสุดของมนุษย์เรา.

ทุกชีวิตทุกชนิดทุกระดับล้วนแต่มีหน้าที่ และต้อง
 ทำหน้าที่นั้น ๆ; ถ้าไม่ทำหน้าที่ก็คงตาย หรือรับทุกข์
 เจียนตายอยู่ตลอดเวลา : ที่ไม่เริ่มก็มีชีวิต ที่ไม่ทำ
 หน้าที่, สัตว์เศรษฐกิจทั่วไปก็ต้องทำหน้าที่ ทำหน้าที่ของ
 สัตว์เศรษฐกิจ, จะกินหญ้าหรือจะกินเนื้อ ก็ต้องทำหน้าที่
 ทนบกิน, ขึ้นมาถึงมนุษย์ นับตั้งแต่คนขอทานขึ้นไปถึง
 มหาจักรพรรดิ ก็ล้วนแต่ต้องทำหน้าที่.

ขอทานก็ทำหน้าที่ ขอทาน ประพฤติธรรมะของ
 คนขอทาน จนกว่าจะพ้นจากสภาพขอทาน, ถ้าทำได้ถูกต้อง
 ก็พ้นจากความเป็นขอทาน.

กรรมกรกวาดถนน, ล้างท่อถนน, แจวเรือจ้าง
 ก็ตาม ก็มีหน้าที่ตามแบบของกรรมกร ทำหน้าที่แล้ว
 ก็พ้นจากปัญหาเรื่องดำรงชีวิต.

ชาวนา ชาวสวน พ่อค้า ข้าราชการ ก็ล้วนแต่
 มีหน้าที่เฉพาะอย่าง, เฉพาะอย่าง ซึ่งทำแล้วจะเป็นการ
 ขจัดปัญหาเรื่องการดำรงชีวิต.

มหาจักรพรรดิ จะเป็นจักรพรรดิอย่างไร ครอบโลก
ได้ ก็ยังมีหน้าที่ที่จะต้องทำ ในเรื่องบริหารร่างกาย หรือ
กระทำทุกอย่างเพื่อคงความเป็นจักรพรรดิเอาไว้ได้.

เทวดาก็ต้องทำหน้าที่ ของเทวดา จึงจะเป็นเทวดา
อยู่ได้; แม้เทวดาชั้นสูงสุดคือพวกพรหม ก็ต้องมีกระทำ
หน้าที่อย่างพวกพรหม จึงจะยังคงเป็นพรหมอยู่ได้, ทุกชนิด
ทุกระดับของชีวิต ล้วนแต่อยู่ได้เพราะการทำหน้าที่
อย่างนี้.

สำหรับคนทั่วไปก็แบ่งได้เป็น ๒ ชั้นตอน :
คือ หน้าที่เพื่อมีชีวิตอยู่ และ หน้าที่เพื่อไถ่รอดจาก
ความทุกข์ทั้งปวง. เรื่องใดๆ เป็นเรื่องที่ทำได้ในชีวิต
อยู่. เรื่องคับขันสุดกับทุกข์ทั้งปวงเท่านั้น เป็นเรื่องโลกุตระ
คือเหนือโลก หน้าที่มีอยู่เป็น ๒ ชั้นอย่างนี้.

ทำหน้าที่อันถูกต้อง จะดับทุกข์ได้.

ทันทีที่ได้พิจารณาถึงสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ หรือ
ธรรมะในทันที ละเสียคอกออกไปอีกสักหน่อย. หน้าที่คือ

การกระทำอย่างถูกต้องแก่การดับทุกข์ของตน ๆ, การกระทำที่ถูกต้องแก่การดับทุกข์ของตน ๆ, ความทุกข์ ชั้นโลก ๆ ก็ดับด้วยหน้าที่อย่างโลก ๆ, ความทุกข์อย่างเหนือโลก ก็ต้องดับด้วยธรรมที่เหนือโลก, ประพฤติกระทำอย่างถูกต้องในหน้าที่นั้นแล้ว ก็จะทำให้การดับทุกข์ได้ตามความประสงค์.

คำว่า หน้าที่^{๕๕} หมายถึงหน้าที่ที่ถูกต้อง; หน้าที่ที่ศกโอง เช่น คนอันธพาลทั้งหลาย จะมาอ้างว่า ข้าพเจ้ามีหน้าที่ปล้น^{๕๖} ขโมย ก็ทำหน้าที่ของข้าพเจ้า, นั่นก็ถูกแล้ว หน้าที่ของอันธพาล, เป็นธรรมะของคนพาล, เป็นพาลธรรม ธรรมะของคนพาล คนฮอน คนโกงเขลา; ไม่ใช่ธรรมะในที่นี้ เพราะว่ามันไม่ดับทุกข์. การทำหน้าที่อย่างอันธพาลนั้นไม่ดับทุกข์, ในที่สุดก็จะเพิ่มความทุกข์ และไปจบชีวิตก็อยู่อีกในคุกในตะราง หรือถูกประหารชีวิต เป็นต้น. หน้าที่อันธพาลอย่างนี้ ไม่ใช่ธรรมะในที่นี้, ธรรมะในที่นี้ หมายถึงการกระทำที่ถูกต้องแก่การดับทุกข์ของตน ๆ.

ธรรมะหรือหน้าที่^{๕๗} แล้วแต่จะเรียก ย่อมทำหน้าที่เหมือนกัน คือ ทรงผู้ปฏิบัติไว้ ไม่ให้จมลงไปในความ

ทุกข์. ธรรมชาติตามตัวหนังสือก็แปลว่า ทรงผู้ปฏิบัติไว้
ไม่ให้จมลงไปในความทุกข์. หน้าที่ หน้าที่โดยความ
หมาย ก็คือสิ่งที่ทรงผู้ปฏิบัติไว้ ไม่ให้จมลงไปในความทุกข์
หน้าที่นั้นแหละ จะรักษาผู้ปฏิบัติไว้ ไม่ให้จมลงไปใน
ความทุกข์.

เมื่อรู้ความจริงข้อนี้แล้ว ทุกคนจะพอใจในธรรมชาติ
หรือหน้าที่ มีความรักในหน้าที่อย่างสุดชีวิตจิตใจ; ดังนั้น
พอทำหน้าที่ก็พอใจ, พอได้ ทำการงานในหน้าที่ก็พอใจ
ก็เป็นธรรมชาติที่จะทรงผู้ปฏิบัติไว้ ไม่ให้ตกต่ำลงไปใ้ในกองทุกข์.

เมื่อพอใจก็มีความสุขโดยอัตโนมัติ หมายความว่า
ถ้าพอใจแล้ว มันก็เป็นสุขเอง : ความสุขเกิดมาจากความ
พอใจ. เมื่อพอใจก็เป็นสุข, พอใจน้อย พอใจมาก พอใจทำ
พอใจสูง ก็เป็นสุขไปตามขนาด ตามลักษณะของความพอใจ.
แต่ถ้าหมายถึง *ความพอใจของคนอันธพาล ก็เป็นสุขอันธพาล,*
ความพอใจอย่างอันธพาล ก็ให้เป็นสุขอย่างอันธพาล. ถ้าพอ
ใจบริสุทธิ์ ความสุขนั้นก็บริสุทธิ์; ดังนั้นจึงถือเอาหลักของ
วิญญูชนหรือสัตบุรุษทั่วไปเป็นเกณฑ์.

เมื่อทำหน้าที่บริสุทธ์ก็ได้รับความสุขพอใจบริสุทธ์
 ความพอใจบริสุทธ์ก็ให้เกิดความสุขบริสุทธ์, สุขจริง,
 และยิ่งกว่านั้น ก็คือ ไม่ต้องใช้เงินซื้อ. ทำงานพอใจใน
 งานที่ทำ ก็เกิดความสุขเสียแล้ว ทั้งแกเมื่อทำการงานนั้น
 แลละ, ไม่ต้องมีเงินเข้ามาช่วยซื้อความสุขที่ไหน. นิพพาน
 สุขขั้นสุดก็เป็นของให้เปล่า ดังพระบาลีว่า สทฺธา มุตา
 นิพฺพตฺติ กุขฺยมาหา; ผู้ปฏิบัติธรรม ครบแล้ว ย่อมได้
 นิพพานมาบริโภคอยู่เปล่า ๆ ไม่ต้องใช้เงินซื้อ. นี่ลอง
 คิดดูว่า ถ้าความสุขยังแท้จริง ยิ่งไม่ต้องใช้เงินซื้อ เพราะ
 เกิดจากความพอใจ ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ. แล้วก็จะ
 เป็นสุขซึมซาบอยู่ในจิตใจลึกซึ้งยิ่งกว่าความสุขอย่างใด และมี
 อยู่ตลอดเวลา.

แต่คนไม่สนใจความสุขที่แท้จริง คือที่เกิดมา
 จากการทำหน้าที่, เขาไปสนใจในสิ่งหลอกลวง คือความ
 เพลิดเพลินทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนัง, แล้วก็นิยมบูชากัน
 ที่เกี้ยว เรื่องความสุขทางวัตถุทางเนื้อหนัง ซึ่งที่แท้มันไม่ใช่
 ความสุข มันเป็นเพียงความเพลิดเพลินที่หลอกลวง แล้วต้อง

ใช้เงินมาก, ที่เงินไม่พอใช้ เงินเดือนไม่พอใช้ ต้องตกโงง
หน้าที่การงานราชการ ก็เพราะบุุชาความหลอกลวงของความ
เพลึกเพลิน หรือบุุชาความเพลึกเพลินซึ่งเป็นความหลอกล
วง. ขอให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ ๆ กันให้ถูกต้อง.

ทำหน้าທີ່ใดถูกต้องด้วยมีสติ.

ในการทำงานหรือทำหน้าທີ່ที่ถูกต้อง ต้องทำด้วย
สติ, สติต้องกำหนดความถูกต้อง จนเป็นที่พอใจ มีสติ
ระลึกอยู่ในความถูกต้องกระทำการงาน ทุกวินาที หรือว่าทุก
กระเบื้องนิ้ว คือโดยกาละกิติ โยเขตะกิติ มีความถูกต้อง
อยู่อย่างนี้.

ตัวอย่าง เช่นว่า *คืนนอนก็รู้ความถูกต้องและพอใจ*
ที่ได้ทำมาไว้หนึ่งคืนหนึ่ง, จะไปล้างหน้า ก็เต็มไปด้วยสติที่รู้
ลึกในความถูกต้อง ว่าเป็นการปฏิบัติหน้าທີ່ล้างหน้า, หน้าที่
คือธรรมะ แล้วก็พอใจตลอดเวลาที่ล้างหน้า แล้วก็ *จะไป*
ห้อน้ำ ไปอาบหน้า ก็ด้วยความรู้สึกพอใจอยู่ทุก ๆ อิริยาบถ
แห่งการอาบน้ำ, *ไปนุ่งตัว* ก็แต่งตัวด้วยความรู้สึกที่ถูกต้อง

ไม่หลงใหลมัวเมาในเรื่องแต่งตั้ง, รู้สึกแต่ความถูกต้องๆ อยู่
 ตลอดเวลา กระทั่งว่าไปห้องอาหาร ก็รับประทานอาหารด้วย
 ความรู้สึกว่าถูกต้องอยู่ตลอดเวลา, ลงเรือน ไปทำงาน ก็รู้สึก
 ว่าถูกต้องอยู่ตลอดเวลา, ทำงานอยู่ ก็ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา
 แม้จะพักผ่อนบ้าง ก็เป็นความถูกต้อง เพราะว่าการพักผ่อน
 นั้นทำให้มีเรี่ยวแรงสำหรับทำงานต่อไป หรือทำงานได้ก็ยิ่ง
 หนักถูกต้อง.

แม้ที่รู้สึกได้ว่า พ่อบ้านจะช่วยทำงาน ดังงาน
 ล้างส้วม กวาดบ้าน ถูบ้าน ก็ยังเป็นธรรมะที่จะให้เกิดความ
 พอใจและเป็นสุข; ถ้ามีจิตใจเป็นปรกติกแล้ว ก็จะทำให้
 แล้วก็ทำอยู่ด้วยความรู้สึกพอใจและเป็นสุข; เมื่อล้างจานอยู่
 ก็พอใจๆ ล้างส้วมอยู่ก็พอใจๆ ถูบ้านกวาดบ้านอยู่ก็พอใจๆ,
 เรียกว่า พอใจอยู่ตลอดเวลา ทั้งแต่ที่นอนจนไปทำธุระ
 ต่างๆ แล้วจะกลับมานอนใหม่ ก็พอใจยกมือไหว้ตัวเองได้ ว่า
 มีแต่ความถูกต้อง, ยกมือไหว้ตัวเองเมื่อไร ก็เป็นสวรรค์เมื่อ
นั้น, เกลียดชังตัวเองเมื่อไร ก็เป็นนรกเมื่อนั้น.

ที่นี้พิจารณาถึงสิ่งทีบุคคลโดยทั่วไปไม่ปรารถนา
 เช่นถ้าเผชิญ เกิดมีการเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา ก็มีสติอัน

รับว่าถูกต้องและพอใจ, ถูกต้องตามธรรมชาติ, ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ มาให้เราศึกษาเพื่อจะเอาชนะสิ่งเหล่านี้, ก็ทำใจในการที่จะพอใจในการที่ถูกต้องตามเรื่องของธรรมชาติ และมาให้เราฉลาด.

แม้ในกรณีที่ถูกใครเขากดดันแกล้ง ขนเราเดือดร้อนแบบขี้ หรือดิ่งกับพินาศ ก็ยังพอใจ ว่ามัน ถูกต้องตามเรื่องของธรรมชาติ, ในโลกนี้มันต้องเป็นอย่างนี้; มันเมาสอนเรา มันมาสอบได้เรา, เราก็พอใจ แล้วก็ปฏิบัติตามหน้าที่ให้ถูกต้องถึงที่สุด ที่จะเผชิญหน้ากับความเดือดร้อนเสียเท่านั้น.

ดังนั้น ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็ถูกมองเห็นเป็นความถูกต้องของธรรมชาติ มีเพื่อสอนเราให้ฉลาด จะต้อนรับเข้ามาเป็นการศึกษา, ในที่สุดก็จะพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย. อย่าไปเสียเวลากลับ แล้วก็ไม่ต้องกลัว, ไม่ต้องกลัว แต่ว่าทำให้เอาชนะให้ได้.

การทำงานในหน้าที่มีลักษณะอย่างนี้ จึงเรียกว่าเป็นธรรมะ คือดำรงตนปฏิบัติไว้ ไม่ให้ตกลงไปในความชั่ว, ในจิตใจรู้สึกอย่างนี้ ก็ทำการงานนั้นอย่างสนุก เป็น

สุขและพอใจ, มีความสุขในขณะที่กำลังทำงานอยู่ นั้นเอง; ไม่ใช่ว่ารอรับเอาผลงานไปซื้อขายสิ่งบำรุงบำเรอ อย่างที่กระทำกันอยู่ เพราะว่าเขาไม่สนุกไม่เป็นสุขในการทำงาน เพราะไม่รู้ว่าการทำงานนั้นคือธรรมะสูงสุด.

มีความสุขเสียในขณะที่ทำงาน ก็ไม่ต้องไปหาความสุขอะไรที่โหดเหี้ยม จึงทำได้มาก เพราะมันเป็นสุขและสนุกในการทำงาน จึงทำได้มาก, มันก็เหลือกิน ก็มีเหลือสำหรับช่วยผู้อื่น หรือช่วยส่วนรวม, เขาไม่หลงใหลในอบายมุข, ไม่ผลิตเฟลินในสิ่งที่ล่อกลวง ซึ่งจะมีผลเป็นความยากจน. ขอให้เห็นความเป็นจริงลงไปว่า การทำงานในหน้าที่ นั้นแหละ คือการปฏิบัติธรรม.

เท่าที่กล่าวมานี้ ก็พอจะเห็นได้ว่า ที่ทิวหรือ ไม่มีอะไรจะรับประทานนั้น เพราะขาดธรรมะคือขาดหน้าที่การงาน; ถ้าทำหน้าที่การงานแล้ว ก็ไม่มีพรทที่จะเกิดปัญหาชนิดนั้น. สัตว์เดรัจฉานยังไม่เกิดปัญหาชนิดนั้น เพราะมันทำหน้าที่เป็นปกติ, ต้นไม้ซึ่งเรียกว่าจะงอนที่สุด ก็ยังทำหน้าที่ทั้งกลางวันและกลางคืน. คนนี้มีความฉลาดในทางที่จะหลีกเลี่ยงหน้าที่ แล้วก็จะเรียกร้องสิทธิ เขาเน้นเอา

โดยที่ไม่ต้องทำหน้าที; นี่เป็นเบาๆของคน, เป็นความ
 คดโกงของคน จึงขอให้ เลิกกล่าว อย่างหลับหูหลับตา ผิดๆ
 กันเสียทีว่า อืมท้องแล้วจึงสนใจธรรมะ, ให้อืมปากอืม
 ท้องเสียก่อน จึงค่อยสนใจธรรมะ เป็นคำพูดที่หลับตาพูด.
 ถ้าไม่มีธรรมะหรือหน้าที่แล้ว ไม่มีทางที่จะอืมปากอืม
 ท้องได้ นอกจากงมโย ซึ่ง เป็นหน้าที่ของอำมาตย์; นี
 มันร้าย เลวร้าย ยิ่งกว่าไม่มีอะไรจะกินเสียอีก. เมื่อทำ
 หน้าที่ถูกต้องแล้ว ท้องก็อืม จิตใจก็อืม, อืมทั้งสอง
 อย่างนี้แล้วก็เป็นความอืมที่สมบูรณ์.

พึงทำงานให้สนุกทุกหน้าที่.

ในที่สุคนี ก็อยากจะบอกและ ให้ช่วยกันบอก
 ต่อๆ ไป, บอกคนหลายคน ให้มองเห็นความจริง ข้อนี้
 แล้วทำงานสนุก จะได้ไม่เป็นภาระแก่ใคร, ไม่ต้อง
 ให้ใครเลี้ยงดู, จะไม่มีคนยากจนในโลก. เช่นเดียวกับ
 สัตว์เศรษฐกิจ ไม่มีใครเป็นภาระแก่ใคร เพราะทุกคนทำ
 หน้าที่, แม้ไก่ลูกก่อนทำหน้าที่เขี่ยให้ลูกกินตลอดวันก็ยังทำ

ไว้: แทนทำหน้าทีสัก ๘ ชั่วโมง ก็บ้านกันอยู่ไปหมด
แล้ว.

ขอให้บูชาหน้าที่หรือการงาน ว่าเป็นตัว
ธรรมะที่จะช่วยคนให้รอดได้, บูชาอย่างกับพระเจ้า คือ
เขาเป็นพระเป็นเจ้าที่แท้จริง; จะลงมือทำงานก็แสดงความ
เคารพต่องานเสียก่อน, พนมมือให้การงาน และรู้สึกว่าเป็น
พระเจ้าที่ช่วยให้รอด, มีสติทำการงานถูกต้องสนุกสนาน
อยู่ตลอดเวลา, ไม่มีความจริงในข้อที่ว่า อิมปากอิมท้องเสีย
ก่อนจึงจะมีธรรมะ. แต่จะมีธรรมะสำหรับขับไล่ความ
ยากจน หรือป้องกันความยากจน, ความไม่อิมปากอิม
ท้องนั้นแหละ ไปให้หมดสิ้น.

ที่ใดมีการทำหน้าที่อย่างถูกต้อง ที่นั่นมีธรรมะ
ไม่ว่าจะเป็นในวัฑหรือกลางทุ่งนา, ที่ไหนมีการทำหน้าที่ถูก
ต้อง ที่นั่นมีธรรมะ, แม้ที่สุกแต่ในโบสถ์ ถ้าไม่มีการทำ
หน้าที่ มีแต่สันเขียมซี หรือบนบานอันวอนแล้ว นั่นก็
ไม่ใช่หน้าที่ ไม่ใช่ธรรมะ. แม้ในโบสถ์ก็จะมีธรรมะได้
เพราะการไม่ทำหน้าที่ จึงต้องมีการทำหน้าที่อย่างถูกต้อง
ตามความหมายของการที่มีโบสถ์ มีวิฑวอาราม หรือมีพระ

ศาสนา. การบนบานขอรื่องนั้น มันเป็นการเรียกรื่อง
สิทธิ ไม่ใช่การทำหน้าที่, เคื่องนี้ก็ด้อยถึบแบบาน เรียก
รื่องกันโดยไม้ง้องทำหน้าที่, มันก็ไม้ง้องตามเรื่งของธรรม-
ชาติ หรือตามกฎของธรรมชาติ.

หวังว่าท่านผู้ฟังทั้งหลาย จะได้พบปร้มัตถธรรม
ชั้นนี้ เห็นความจริงแห่งปร้มัตถธรรมชั้นนี้ คือขอที่ว่า
หน้าที่นั้นแหละคือธรรมะ, ธรรมะนั้นแหละคือหน้าที่.
การปฏิบัติหน้าที่คือการปฏิบัติธรรมะ การปฏิบัติธรรมะ
ก็คือการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งจะต้องทำกัน นับตั้งแต่ว่ากันไม้ง
กันได้ สักแว้วจัฉาน กณชอทานถึงมหาจักวพรกั ถึงพวก
เทวกา ถึงพวกพรหม, บรรคาก็มีชีวิตแล้วจะต้องทำหน้าที่
แล้วหน้าที่นั้นจะช่วยดำรง หรือทรงบุคคลผู้ปฏิบัติไว้
ไม้งให้ตกต่ำ คือไม้งให้ตกลงไปในกองทุกข์.

หวังว่าท่านทั้งหลาย จะสามารถทำงานให้สนุก
บูชาการงานว่าเป็นพระเจ้าผู้ช่วยไ้รอก ไม่ต้องเป็นภาระแก่
ใคร แล้วเป็นสุขสวัสดิ์ อยู่ได้ด้วยตนเอง ทุกทีพาราตรีกาล
เทอญ.

ปรหมัตถธรรมกถัมมา ตอน ๔

ครั้งที่ ๔๐

๒๑ ตุลาคม ๒๕๒๗

[ออกอากาศครั้งที่ ๑๖]

ทิวฐานุคติแห่งการทำงานให้เป็นสุข.

ท่านสาธุชน ^๑ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมครั้งนี้ ^๒เป็นการบรรยาย
พิเศษ ^๓ต่างหากจากธรรมะที่บรรยายอยู่เป็นประจำ ^๔ทั้งนี้เนื่อง
ด้วยเหตุอะไร? ^๕เข้าใจว่าท่านทั้งหลาย จะทราบได้เองอยู่แล้ว
เป็นส่วนใหญ่ ^๖ก็เนื่องจากเป็นวันเนื่องด้วยอภิสิทธิ์สมัย
ที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ^๗มีพระชนมายุครบ
๕๕ ^๘พรรษา อันเป็นอภิสิทธิ์สมัย ^๙ซึ่งใคร ๆ ก็จะได้
ว่าเป็นพิเศษ ^{๑๐}อย่างน้อยก็ของความที่มีพระชนมายุยืนยาว.
พลกนิกรทั้งหลายทุกรูปทุกนาม ^{๑๑}แสดงความจงรักภักดี ตาม

หมายกำหนดการที่ได้ประกาศไปแล้วมีอยู่อย่างไร ? ท่านทั้งหลายก็ทราบได้ตามนั้น. แต่อาตมามีความมุ่งหมายเป็นพิเศษ ที่จะขอเสนอความประสงค์และชักชวน สักอย่างหนึ่งว่า ขอให้ทุกคน ๆ ถือเอาเป็นทิวฐานุคติ — การกระทำของสมเด็จพระบรมราชชนนีเป็นอย่างไรในความหมาย ก็ขอให้ถือเอาในความหมายนั้น เป็นสิ่งที่เป็นหลักปฏิบัติดำเนินตาม.

กรมประชาสัมพันธ์ก็เป็นเจ้าภาพ หรือเรียกว่าเป็นเจ้าของเจ้ากิจการ จัดงานเนื่องในโอกาสนี้เป็นพิเศษ, แล้วก็ขอให้อาตมาบรรยายปาฐกถาธรรมเป็นพิเศษด้วย อาตมาก็มีความเห็นด้วย ดังที่กล่าวมาแล้ว. ดังนั้นธรรมบรรยายในครั้งนี้น่าจะมีชื่อว่า ทิวฐานุคติแห่งการทำงานให้เป็นสุข.

ที่ว่า ทิวฐานุคตินี้ หมายถึงตัวอย่างที่ควรดำเนินตามเป็นอย่างยิ่ง. สมเด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนีได้ทรงบำเพ็ญธรรมะตามรอยพระพุทธยุคลบาทเป็นอย่างยิ่ง, ยิ่งสักเท่าไร ก็ขอได้พิจารณาแก่กันดู. สมเด็จพระบรมราชชนนี ปฏิบัติหน้าที่ตามรอยพระพุทธยุคลบาทเป็นอย่างไรนั้น. เราควรจะทราบเรื่องรอยพระพุทธยุคลบาท ว่ามีอยู่

อย่างไรกันเสียก่อน. ขอได้โปรดตั้งใจฟัง เพื่อประโยชน์อันนี้ด้วย และเพื่อเป็นประโยชน์พุทธานุสสติด้วยในโอกาสเดียวกัน, แล้วก็จะได้อุทิศส่วนกุศลอันนั้นถวายท่าน.

ศึกษาคูรอรรถพระพุทฺธยฺกฺลขาท.

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงดำเนินพุทธกิจไปจนกระทั่งมีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา จึงปรินิพพาน, ได้ทรงกระทำมาตถก จนกระทั่งพระชนมายุ ๘๐ พรรษา, จะปรินิพพานอยู่ในไม่กี่วันแล้ว ก็ยังทรงกระทำหน้าที่ของพระพุทฺธเจ้าอย่างเต็มที่. เรืองราวปรากฏอยู่ในตำนานคัมภีร์นั้น ๆ ว่า ในวันที่จะเสด็จปรินิพพานนั้น ยังมีการเดินทางไกลเป็นโยชน์ ๆ แล้วยิ่งตลอดวัน, แม้กระนั้นก็ยัง เป็นเวลาที่ทรงอาหาร ด้วยโรคภัยไข้เจ็บก็หาพวกร ก็ยังมีโลหิตไหลออกไม่หยุด, ก็อดก็แล้วกัน ผู้ชราอายุ ๘๐ ปี มีโรคภัยไข้เจ็บก็หาพวกร ก็อดก็แล้วกัน, เดินทางไกลเป็นโยชน์ เพื่อทำหน้าที่ของพระพุทฺธองค์ให้เต็มตามความหมาย. ถ้าเป็นคนสมัยนี้ หรือพวกเราในสมัยนี้ จะเป็นอย่างไร? ก็วิ่งไปโรงพยาบาล

อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่ อะไรรึก็โรงพยาบาล, อะไรรึก็โรงพยาบาล.

เดี๋ยวพระเจ้าองค์เป็นโรคชนิดที่จะสิ้นพระชนม์ในเวลาอันสั้นนี้แล้ว ก็ยังเดินทางไกล; เป็นการแสดงให้เห็นว่าพระพุทฺธหรืออะไรมาย ๆ อย่าง. พระองค์ ทรงทำหน้าที่ของพระพุทฺธเจ้า เรียกได้ว่า จินวนาทีสุดท้าย. นี้ขอให้อ่านดูจากพระพุทฺธประวัติในตอนนี้ ก็อรรถที่จะปรินิพพานอยู่ใน ๒-๓ ชั่วโมงนี้แล้ว, ก็ยังเปิดโอกาสให้คนเข้าเฝ้า เข้าทูลถามปัญหา, คือปริพทษกคนหนึ่งมาขอเข้าเฝ้าในเย็นวันนั้น. พระอานนท์หรือ ผู้มีปฏิภาณทั้งหลายก็ห้ามเสียว่า ห้ามทรงอาพาธหนัก อย่ารบกวนเลย, ได้กลับไป. แต่พระพุทฺธองค์ได้ทรงสดับเสียงนั้น ตรัสห้ามพระอานนท์ว่า อย่า, อย่าไล่เขา บอกเขามา, บอกเขามา. นี่พระองค์ยังได้ทรงแสดงธรรมโปรดปริพทษกนั้นบรรดอธรรม, และได้ทรงแสดงธรรมะอื่น ๆ อีกบางอย่างประการ เหมือนกับว่าเป็นพระหินัยกรรม คำสั่งอันสุดท้ายของพระองค์.

เรื่องที่สำคัญที่สุด ควรจะจัดไว้ให้เป็นหลักตลอดไปนั้น ก็คือเรื่องที่ ตรัสว่า : ถ้าภิกษุเหล่านั้นจักเป็นอยู่

โดยชอบไซ้ แล้วโลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์, นี้ก็
เรื่องหนึ่ง. แล้วก็เรื่องสุดท้ายที่จะถึงวาระคัมภีร์นี้ ตรัส
เรื่องความไม่ประมาท ว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลง
ไป ท่านทั้งหลายจงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม,
แล้วก็เวียบ แล้วก็ปรินิพพาน.

ท่านสองท่านนี้เห็นว่า อย่างนี้จะเรียกว่า ทัฬหวัฑ
จนวินาทีสุดท้ายได้หรือไม่? และกำลังบวชหนักขนาดที่จะ
ปรินิพพานอยู่ทุกๆ นี้ ยังเปิดโอกาสให้กับบวชในศาสนาอื่น
เข้ามาเล่าสันทนาธรรมจนบรรลุดุธรรม กลายเป็นพระภิกษุใน
พระพุทธศาสนาไป, ทำหน้าที่จนวินาทีสุดท้ายของความ
เป็นพระพุทธเจ้า นี่แหละรอยพระพุทธยุคลบาท.

สรุปความว่า ทัฬหวัฑจนวินาทีจนกระทั่งพระชนมายุ ๘๐ ปี
เจ็บป่วยด้วยอาหาร แต่ก็ยังต้องเดินทางไกล และเปิดโอกาส
ให้ผู้ประสงค์จะเข้าเฝ้าทูลถามปัญหาถามไถ่คนหนึ่ง เป็นคน
สุดท้ายในพระชนม์ชีพ, แล้วก็คริสต์ศาสนิกชน จะเรียกว่า
คำสวดหรืออะไร ก็ดูจะยังไม่ค่อยตรงตามความหมาย. หากมา
อยากจะเรียกว่า ทัฬหวัฑจนวินาทีสุดท้าย ว่าองทำความไม่ประมาท

ให้ถึงพร้อม, แล้วทรงยืนยันในขณะเดียวกันว่า **ถ้าอยู่กันโดยชอบโลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์.**

เราทุกคนควรจะสนองพระพุทธประสงค์อันนี้ คือพยายามที่จะเป็นอยู่โดยชอบ ตามที่ได้แสดงไว้แล้ว อย่างไร, โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ อริยอัฐมรรค หรือ มรรคมีองค์ ๘ เป็นบทหลักแห่งการเป็นอยู่โดยชอบ; เมื่อเป็นอยู่โดยหลักนั้นแล้ว ตัดเหาก็ไม่เกิด กิเลสก็ไม่เกิด ความทุกข์ก็สิ้นไป, นี่เป็นสิ่งที่จะต้องระลึกกั้ตลอดเวลา หรือเป็นแว่นครกว่าได้, แล้วก็ **เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท, ไม่ประมาท; จะมาแก้ตัวว่าไม่รู้ หรือไม่ทันคิด หรือผลออกไป** อย่างนี้ไม่ได้, อยู่ในพวกประมาททั้งนั้น, ดังนั้นสิ่งใดๆ ที่ควรละ ก็รีบละเสีย, สิ่งใดๆ ที่ควรกระทำ ก็กระทำให้มีขึ้นมา, เป็นการค้าเนินตามรอยพระพุทธชุลลบาท, และตามคำสั่งสุดท้ายหรือพินัยกรรม.

สมเด็จพระเจ้าเป็นตามรอยพระพุทธชุลลบาท.

เฮ้, **หมึก** มากุ่ของค์สมเด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนี ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ท่านทรงดำเนิน

ตามรอยพระพุทธรูปศัลบาท ในความหมายเดียวกันแท้, ท่าน
 ทั้งหลายก็คงจะทราบกันได้อยู่ทั่ว ๆ ไป. อาตมาขอระบุแต่ใจ
 ความว่า สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงมีพระชนมายุกว่า ๘๐
 เสืออีก, เกินพระพุทธเจ้าปรินิพพานเสียอีก. นี่เป็นความแก่
 ชราที่ครอบงำสังขารทั้งหลาย แล้วอย่างน้อยที่สุดก็จะต้องมี
 พระชราภาพ คืออาหารเพราะความชรานั้น, แม้จะอย่างเล็ก ๆ
 น้อย ๆ ก็มีอยู่เป็นประจำตามธรรมชาติ ตามธรรมชาติที่จะ
 ต้องเป็นอย่างนั้น ไม่ต้องบอกก็รู้ได้เอง.

ทั้งนี้ สมเด็จพระบรมราชชนนี ยังทรงดำเนินงาน
 ตามพระราชประสงค์อยู่จนทุกวันนี้, จนทุกวันนี้ คือวันที่
 เราจะถวายพระราชสกุติแก่ท่าน. ขอเน้นอีกครั้งหนึ่งว่า
 พระชนมายุกว่า ๘๐ แล้ว มีพระชราภาพและชราภาพตาม
 ธรรมชาติ แต่ยังทรงงานตามพระราชประสงค์ ในการช่วย
 พสกนิกรอยู่ตลอดเวลา; นี่เป็นสิ่งที่ควรนำมากระทำไว้ในใจ
 ให้แจ่มแจ้งในใจ ในหลายแห่งหลายมุม อย่างน้อยก็ในการ
 ที่ทรงเสียดสออย่างยิ่ง อย่างสุดที่จะเสียดสอได้ อย่างเดียวกับ
 พระพุทธองค์ ในข้อความที่กล่าวมาแล้ว.

ถ้าทุกชีวิตปฏิบัติตามหน้าที่ จะรอดจากปัญหา.

ที่นี้ก็มีเรื่องที่จะต้องคิดต่อไปว่า เราทุกคนจะถือเอาเป็นตัวอย่าง ปฏิบัติกิจในหน้าที่ของตน จนวินาทีสุดท้ายได้อย่างไรกัน. ชื่อนี้ขอยืนยันว่า ถ้าทุกคนเอาตัวอย่างจากพระราชกฤษฎีกาเศติแล้ว จะมีผลดีมหาศาลแก่ทุกคนแก่ประเทศชาติ. หรือแก่โลกด้วยซ้ำไป.

การที่จะถือเอาเป็นตัวอย่างได้นั้น ต้องเข้าใจ สัจธรรมของธรรมชาติ ที่เกี่ยวเนื่องกันอยู่กับเรื่องนี้. ถือเอาเป็นตัวอย่าง ด้วยจิตที่เห็นประจักษ์อยู่ว่า หน้าที่นั้นแหละคือธรรมะ, ธรรมะนั้นแหละคือหน้าที่, การปฏิบัติหน้าที่คือการปฏิบัติธรรมะ, การปฏิบัติธรรมะคือการปฏิบัติหน้าที่. สรุปว่าหน้าที่นั้นแหละคือธรรมะ, นี้ก็ข้อหนึ่ง ซึ่งจะต้องประจักษ์อยู่ในจิต ของผู้จะดำเนินตามรอยพระยุคลบาท.

แถมมองเห็นต่อไปว่า ถ้าประชาชนชาวไทยทุกคน ทุกคน ทุกชีวิตจะดีกว่า ทุกชีวิตทำหน้าที่อย่างเกี่ยวเท่านั้นแหละ, ทำหน้าที่จริงๆแล้ว ประเทศชาติจะรอดจาก

ปัญหาทุกปัญหา : ปัญหาทางการเมือง การเศรษฐกิจ
แม้กระทั่งการสงครามหรืออะไกรก็ตาม ซึ่งเป็นหน้าที่ เรียกว่า
เป็นปัญหาชั้น : ถ้าทุกชีวิตทำหน้าที่ของตนๆ ให้ถูก
ให้ตรงตามที่เบ่งจริง ปัญหาจะหมด.

เที่ยวแม่ คนเป็นอันมากไม่ทำหน้าที่ เพราะไม่ได้
เล่าเรียน แล้วยังมีคาเป็นอันมาก แม่เล่าเรียนแล้วก็ไม่ทำ
หน้าที่, แล้วยัง ทำหน้าที่อย่างคดโกง คือทำงานแต่น้อยจะ
เอาเงินให้มาก; แสวงหาแต่งงานเบาๆ และมีโอกาสที่จะ
เขาเปรียบได้เท่าไรก็ยิ่งดี, แล้วยังต้องการผลประโยชน์จากงาน
นั้นมาก; อย่างนี้เรียกว่าผู้ที่ไม่ทำหน้าที่.

ผู้ทำหน้าที่ต้องทำหน้าที่สุดกำลัง อย่างสมเด็จพระ
พุทธองค์ที่ทรงทำหน้าที่ จนกระทั่งวินาทีสุดท้าย ดังที่
กล่าวมาแล้ว, และที่สมเด็จพระบรมวาชานเฝ้าทรงกระทำอยู่
ในเวลานี้, การทำหน้าที่เต็มที่แห่งชีวิต ของคนๆ นั้น
จะแก้ปัญหาทั้งหมดได้. ทวพิจารณาเอาข้อนี้กับดูบ้างสัก
เล็กน้อย ว่า ชีวิตทุกชีวิตในประเทศชาติเรา^{นี้}ต้องทำ
หน้าที่.

ทุกชีวิต ต้องหาหนาทอนอดคง.

คำว่าทุกชีวิต ทุกชีวิตทำหนาทอนอดคง มีความหมาย
 มาก เกินกว่าที่ท่านทั้งหลายจะนึกออกก็ได้. ยาทอนอด
 คำว่า ชีวิตทุกชีวิตทำหนาทอนอดคง หมายความว่าความหมด
 บรรดาสิ่งที่มีชีวิต ที่เป็นคนหรือเป็นมนุษย์ นับตั้งแต่คน
 ขอบานขึ้นมาถึงกรรมกร, ขึ้นมาถึงคนชาวไร่ชาวนา ชาว
 สวน คนค้าขาย กระทั่งคนทำราชการ, กระทั่งพระมหากษัตริย์
 พรรคกระทั่งว่าถ้ามีเทวดาที่เป็นบุคคลอยู่อย่างอื่น ๆ ก็อันอยู่
 ก็ต้องทำหนาทอนอดคง ทำหนาทอนอดคง กระทั่งแม้ว่าจะเป็นผู้
 พรหม ก็ยังต้องทำหนาทอนอดคงแดพรหมวิหาร.

ขอให้ทำหนาทอนอดคงของกัน ๆ อย่างเต็มที่ แม้กระทั่งลง
 ไปถึงสัตว์เดรัจฉาน, ขอบอกเป็นคำที่ไม่ค่อยน่าฟัง แต่ว่า
 ยังจำเป็นที่จะต้องนึกถึงและเอามาพูดจากัน. สัตว์เดรัจฉาน
 ทุกตัวทำหนาทอนอดคง; สัตว์ใช้งานเช่นโคกระบือ ช้างม้า
 เป็นต้น ก็ทำหนาทอนอดคงที่สุดที่จะทำได้, สัตว์พิทักษ์รักษาทรัพย์
 เช่นสุนัขเฝ้าบ้าน และแมวป้องกันหนู ก็ทำหนาทอนอดคงที่สุด
 ไม่มีทรัพย์สินสมบัติใดเสียหายไป, แม้สัตว์ที่โหดเหี้ยมเป็นผลตอบ
 แทนก็ทำหนาทอนอดคง. ในที่สุดก็อยากจะพูดว่า แม้แต่สิ่งที่มีชีวิต

ใช้ขมิ้นมะพร้าวทั่วไปทางภาคใต้ ทุกตัวจะทำหน้าที่, ต้องทำ
หน้าที่ ก็ขมิ้นมะพร้าวได้วันละ ๖๐๐ ลูก, ถ้าเป็นลิงขมิ้น
มันก็ทำไม่ได้. แม้แต่ลิงที่จับมาเล่นละครกับเงิน ก็ต้อง
ทำหน้าที่ให้ดีที่สุด, เรียกว่าสัตว์เศรษฐกิจทั้งหลายทั้งปวง
ทำหน้าที่ดีที่สุด. โหล่ไปถึงต้นไม้, ต้นไม้ที่มีชีวิต ทำ
หน้าที่เจริญงอกงามให้ดีที่สุด, แต่ว่ามันเหนื่อยท้อคน ต้นไม้
มันทำเองไม่ได้, ทำเองได้ก็ยังมีส่วนน้อย แต่ก็พยายามทำ
หน้าที่; เห็นได้ว่าส่งรากไปหาอาหารไกล ๆ แล้วยื่นกิ่งยื่น
ใบออกไปรับแดดเป็นวงกว้าง, ทำหน้าที่ให้เจริญงอกงาม
สมบูรณ์. น้แม่แต่พืชก็ต้องทำหน้าที่, สัตว์ก็ต้องทำ
หน้าที่, คนก็ต้องทำหน้าที่ ให้สุดความสามารถจนวินาที
สุดท้ายช่วยกันทั้งนั้น.

ต้องทำหน้าที่ให้สนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน.

ทีนี้ก็จะพูดต่อไปอีกสักเล็กน้อยว่า วิธีที่จะถือเอา
เป็นตัวอย่างนั้น ก็คือ ทำหน้าที่ให้สนุก แล้วเป็นสุข
เมื่อกำลังทำหน้าที่นั่นเอง; การงานทั้งหลายก็จะมีใช้

ของหนัก, การงานทั้งหลายจะกลายเป็นสิ่งประเดี๋ยวประด๋อยใจ
ให้มีความสุข.

ที่ว่าทำหน้าที่สนุกนั้น ก็เพราะรู้ว่า หน้าที่นั้น
คือธรรมะ, ธรรมะคือหน้าที่, ธรรมะคือสิ่งจะช่วยให้
รอด, หน้าที่คือสิ่งจะช่วยให้รอด เป็นสิ่งสูงสุดอยู่ที่นั่น.
เมื่อได้ทำหน้าที่ก็พอใจ ว่าได้ทำสิ่งที่ดีที่สุด มีเกียรติที่สุด
ประเสริฐที่สุด.

เมื่อพอใจมันก็เป็นสุข เพราะว่าความสุขที่เกิดขึ้น
จากทางอื่นไม่ได้ ต้องเกิดจากความพอใจ: ถ้าความพอใจ
ผิดๆ หรือปลอมๆ, ความสุขก็ผิดๆ หรือปลอมๆ. ในที่
นี้หมายถึง ความพอใจที่ถูกต้อง เพราะมองเห็นอยู่ว่า
หน้าที่คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่, เห็นอยู่อย่างนี้ก็ทำ
หน้าที่สนุก ไม่เหน็ดเหนื่อยและไม่เหน็ดงาน, ไม่เอาเปรียบ
เวรงาน, พอใจที่ไหนเป็นสุขที่นั่น, พอใจเมื่อเวลาทำการ
งานอยู่ ก็เป็นสุขเมื่อทำการงานอยู่. ชีวิตนี้ก็ถูกบรรจุด้วย
ความสุขเพียงพอแล้ว, ไม่ต้องเลิกงานเอาเงินไปทำบุญ
ซึ่งไม่ใช่ความสุข เป็นความเพ็ดเพลินที่หลอกลวงทั้งนั้น.

อบายมุขที่เต็มไปด้วยทั้งบ้านทั้งเมืองนั้น ไม่ได้ให้ความสุขแก่ใคร, ใ้แต่ความเปลือยเปลือยอันหลอกลวง, เป็นเหยื่อส่งเสริมกิเลส ยิ่งกว่าอันตรายใดๆ, ยิ่งกว่าศัตรูใดๆ แม้ศัตรูข้างนอกตัวเข้าไป แต่เราก็มิได้กลัว ยันตรายนี้ อังมุ่นหมุ่นท่าทำงานเก็บเงินไว้ให้มาก แล้วก็ไปซื้อหาอบายมุข คือ ความหลอกลวง, ความเปลือยเปลือยที่หลอกลวงอันไม่จำเป็นแก่ชีวิตเลย.

นัยสถานะทางจิตทางวิญญาณยังคงค้างอยู่อย่างนี้; ถ้าเราไม่ ตั้งจิตอธิษฐานใจ เดินตามรอยพระพุทธรูปคบหาแล้ว ไม่อาจจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้. แต่ถ้าเห็นการงานเป็นสิ่งสูงสุด เป็นพระเจ้าที่จะช่วยให้รอด, แล้วก็พอใจ, จะพอใจแม้งานจะหนักอย่างไร ก็ทำอย่างสนุกสนาน. จงศุกรมกรทำงานหนัก บางครั้งบางคนบางประเภท สนุกสนานเท่าเริงในกรทำงาน, แม้แต่คนโง่ที่สุด มันก็สนุกสนานในการจับปลา ในการล่าสัตว์ เป็นต้น.

ถ้ารู้ค่าคุณค่าของหน้าที่แล้ว การงานจะมีกลายเป็นของหนัก, คือไม่ใช่สิ่งที่จะต้องผ่นกระทำ, แต่ว่าเป็น

สิ่งที่ัวให้กระทำ. มันก็กลายเป็นสิ่งประเดี๋ยวประโงเงา ให้
 ความสนุกในการทำงาน, เมื่อสนุกก็ทำได้มาก, ผลงานก็
 เหลืออยู่ ไม่ต้องใช้เงินเพื่อซื้อความสุข เพราะความสุข
 มีแล้ว. ถ้าใช้เงิน มันก็จะใช้เพื่อซื้อความเพลิดเพลิน
 อันหลอกลวงเท่านั้นเอง, จมลงไปใบบายมุข จน
 หมดเนื้อหมดตัว.

ห้องเอหาหนทางช่วยประเทศชาติตามสมเด็จ.

ในที่สุคนีขอสรุปความว่า เราทั้งหลายสำรวมจิต
 อธิษฐานถวายพระพร พระราชสัคดิ์แต่ สมเด็จพระศรีนคริน-
 ทราบรมราชชนนี เป็ประการที่ท่งใจแล้ว, และ ถือเอา
 วิทยานุกติจากพระราชกิจเหล่านั้น ๆ กระทำงอย่าง
 เสียสละ ไม่เห็นแก่ความยากลำบาก แต่บูชาหน้าที่
 การงาน จนกระทั่งวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ก็จะเป็นการ
 ทำหน้าที่ที่สมบูรณ์, เป็นการถือเอาหนทางที่จะช่วย
 ประเทศชาติได้ ด้วย การทำตามวิทยานุกตินี้.

หวังว่าท่านทั้งหลายทุกคน จะมีความเข้าใจในเรื่อง
 นี้ มีจิตเป็นกุศล แล้วอุทิศบูชาคุณ สมเด็จพระศรีนคริน-

ทวบรมราชชนนีในโอกาสนี้, แล้วทุกคนมีความพอใจใน
 ตัวเอง ที่ได้ทำในสิ่งที่ควรกระทำ, ได้ทำสิ่งอันเป็น
 หน้าที่ด้วยความสนุก เป็นสุข พอใจ, ไม่เสียทีที่ได้
 เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา. ขอให้ผล
 อันทันจงเป็นผลสำเร็จ เป็นผลสำเร็จแก่ทุกฝ่าย ทุกฝ่าย ทุก
 ฝ่าย, แล้วมีความสุขสวัสดิ์ เจริญอยู่ทุกทิศทุกทางทั่วทุก
 โลก.

ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๔

ครั้งที่ ๔๑

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๗

[ออกอากาศครั้งที่ ๑๗]

จะพ้นทุกข์นั้น ต้องพ้นจากสุขด้วย.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้ง^{นี้} ก็เป็นการ
บรรยายในชุดที่ว่า ปรมัตถธรรมกลับมา โลกสว่างไสว
ต่อไปตามเคย แต่มีหัวข้อย่อเฉพาะในวันนี้ว่า จะพ้น
จากทุกข์นั้น ต้องพ้นจากสุขด้วย.

ท่านอาจจะสังเกตลักษณะความเป็นปรมัตถธรรมได้
ในหัวข้อนี้ คือจะพ้นทุกข์นั้นต้องพ้นจากสุขด้วย *ศีลธรรม*
กลับมาโลกสงบเย็น ปรมัตถธรรมกลับมาโลกสว่างไสว มัน
ต่างกันอย่างไร ขอบได้พิจารณาเอา. ศีลธรรมกลับมาโลก
สงบเย็น, แต่ยังมีตัวตน ยังไม่สว่างไสว; ต่อเมื่อ

ปรมาตถธรรมกลับมา ไม่มีตัวไม่มีตน ไม่มีควารมืดมน
อุปาทานหรืออวิชชา โลกจึงจะสว่างไสว; หมายความว่า
ได้เพิ่มคุณค่าขึ้นแก่อีกอย่างหนึ่ง จากการสงบเย็น มา
เป็นการสว่างไสว นับว่าสมบูรณ์.

ศีลธรรมหรือธรรมะ ในระดับศีลธรรมนั้น ยังมี
ตัวตน; พวกกันอยู่อย่างมีตัวตน, อย่างบุคคลมีตัวตน.
ถ้าเป็น ปรมาตถธรรม พวกกันอย่างไม่มีตัวตน อีกระดับ
หนึ่ง : จะพวกกันอย่าง ๆ ก็พูดว่า ศีลธรรมยังเป็นเรื่องใน
โลก, ปรมาตถธรรมเป็นเรื่องเหนือโลก. ความสงบเย็น
นั้นอาจจะไม่สว่างไสวก็ได้ ควรจะแน่นอนว่า สงบเย็นอย่าง
มีความสว่างไสว ด้วยเหตุนี้แหละจึงเกิดหัวข้อบรรยายขึ้นมาว่า
จะพ้นจากทุกข์นั้น ต้องพ้นจากสุขด้วย, และเป็น
ปรมาตถธรรม ที่จะได้กล่าวต่อไป.

การสร้างความสุขในโลก กลายเป็นเพิ่มทุกข์.

ในขั้นแรกนี้เรามาศึกษาเหตุ ปัญหาเฉพาะหน้า ใน
โลกหรือในบ้านเมืองของเรา ตามสถิติที่ประกาศกันอยู่เวลานี้
ปรากฏว่า โรคประสาทได้เพิ่มขึ้น, ความวิตกกังวลก็ได้เพิ่ม
ขึ้น. นี่มันเป็นเรื่องที่เป็นไปตามกฎของอิทัปปัชชยอกา คือ

ว่าบัจจยแห่งโรคประสาทมันได้เพิ่มขึ้น, บัจจยแห่งความ
 วิกลจริตมันได้เพิ่มขึ้น ตามกฎของอิทัปปัจจยตา มันก็
 ต้องมีโรคประสาทหรือโรควิกลจริตเพิ่มขึ้น, อิทัปปัจจยตา
 เป็นหัวใจพุทธศาสนา ที่ทุกคนจะต้องทราบ.

ความเจริญในทางวัตถุนั้น เจริญอย่างที่เรียกว่ากำลัง
 วิ่งไปที่เดียว จนกระทั่งตามนั้นวิ่งตามไม่ทัน, เรียกว่าตาม
 ความเจริญก็ไม่ทัน, วิ่งตามความสุขก็ยังไม่ทัน คือไม่มี
 ความสุขที่จะให้เป็นผลเกิดขึ้น, มันเกิดความทุกข์ตามหลัง
 มาเรื่อยไป, วิ่งไล่ตามความสุขมันก็เกิดความทุกข์ไล่ตามหลัง
 มาเรื่อยไป, วิ่งตามกันจนเหนื่อย จนเหนื่อย อยู่ทุกคนในโลก,
 โลกจึงมีลักษณะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างฉก ฉ่อง เนื่องจาก
 ความเจริญทางวัตถุนั้น.

โลกกำลังสร้างบัจจยแห่งสิ่งที่เรียกว่าความสุข
 โดยไม่ได้รู้ว่า มันนำมาซึ่งความทุกข์, มองเห็นแต่บัจจย
 แห่งความสุข, จะได้ความสุข ก็แข่งขันกันสร้าง โลกก็ขจัด
 ที่เรียกว่าแข่งกันกับเทวดาที่เดียว, ตามที่รู้เรื่องเทวดา
 อย่างไม่รู้ ก็พยายามที่จะสร้างความสุขแข่งกับเทวดา; แต่แล้ว
 มันได้ผลตรงกันข้าม, คือมันได้ผลกลับมาเป็นความทุกข์

เพราะว่า การสร้างความสุขชนิดนั้น มันเพิ่มการยึดมั่น
เรื่องตัวกู—ของกู. มันเต็มไปด้วยความรู้สึกแห่งตัวกู—
ของกู : เมื่อจะหาความสุข ก็วิ่งหาเพื่อตัวกู, ครั้น
ได้ความสุขมาแล้ว มันก็ว่าเป็นความสุขของตัวกู; ตัว
กูมันก็เลยกัดเอาๆ. นี่มัน กลายเป็นการเพิ่มความทุกข์
ไปเสียอย่างนี้.

ทุกคนลองทานกษมาแดงไวสกั้วหนึ่ง ให้มัน
ร้องตะโกนอยู่เสมอว่า กู—ของกู—กู—ของกู—กู—ของกู
ซึ่งจะฟังเป็นคำล้อเลียนหรือคำกั้ได้, หรือจะฟังเป็นคำสอนกั้
ได้, แล้วแต่จะตีความหมายกันอย่างไร. นี่แหละท่านทั้งหลาย
ที่กำลังสร้างบิ๊จจัยแห่งความสุข เพื่อแข่งกับเทวดา ควร
จะได้สำนึกกันไว้.

ความหลงสุข ยิ่งเพิ่มปัญหา.

ที่นี้ก็จะคุยกันถึงความจริงต่อไปอีกชั้นหนึ่ง คือความ
จริงที่ว่า แม้ว่าจะได้เป็นเทวดา บิ๊ญหาก็มิได้ลดลง บิ๊ญหา
ความยุ่งยากลำบากนานาประการก็มิได้ลดลง; แม้ว่าจะได้เป็น
เทวดาก็ยังเพิ่มปัญหา เพราะเหตุว่า ดิฉเนามันมิได้ลดลง

แต่มีมันกลับเพิ่มขึ้น คัดหาในการแสวงหา ในการได้มา
ในการเสวย ในการยึดครอง กักตุน สะสม คัดหาไม่ได้ทดลอง,
คัดหาฉบับเพิ่มขึ้น ยิ่งเป็นเพศคัดหายิ่งเพิ่มขึ้น, ความ
หลงใหลในความสุขก็เพิ่มขึ้น เพราะไม่รู้ตัว, หลงใหลใน
ความสุขโดยไม่รู้ตัว.

การหลงใหลในความสุขนั้นแหละคือตัวความ
ทุกข์, สังเกตดูให้ดี. ได้ความสุขมาหลงใหล นั้นแหละคือ
ตัวความทุกข์; จิตไม่ไต่รอกจากเงอวมีของโถละโทสะโมหะ
แค่ประการใด, ยิ่งหลงใหลในความสุข ก็ยิ่งเพิ่มโถละ
โทสะ โมหะมากขึ้น : โถละที่อยากจะได้มันแก้มากขึ้น,
เมื่อไม่ได้มันก็ขัดใจเป็นโทสะมากขึ้น, แล้วก็อยู่ด้วยความหลง
ใหลในลักษณะนี้ตลอดเวลา.

ในจิตใจของคนชนิดนี้มันเต็มอึดอยู่ด้วยความกลัว,
ความกลัวว่าจะพรากจากของกู ของกูที่เป็นที่นำรักนำพอใจ
ในจิตใจเต็มอึดอยู่ด้วยความกลัวว่าจะพรากจากของกู, นับตั้ง
แต่ไม่ได้ ก็กลัวว่าจะไม่ได้, ครั้นได้มา ก็กลัวว่าจะพรากไป
จากของกู จะจากกัน, เขาจะแวงว่า จะมีความวิบัติอันร้ายแรง
โตยไม่คาดฝัน, เขามีแต่ความระแวงรบกวนจิตใจว่าจะมี

ความวิบัติอันร้ายแรงโดยมิได้คาดฝัน. ทั้งนี้จิตจึงพุ่งชาน
พุ่งชานอย่างสุดเหวี่ยงอยู่ตลอดเวลา, ประสาทไว จน
กลายเป็นคนประสาทไวในการที่จะสะดุ้ง สะทึงไ้ทั้งง่ายเกิน
ไป, เพียงแต่เห็นมันก็สะดุ้ง ไม่มีความสงบสุขเลย.

ผลคือไปก็ถือการเดินไปอย่างอวิชา อยู่อย่างอวิชา
ในที่สุดกันอ้อมไปมีไสยศาสตร์เป็นสรณะ อย่างน่าเวทนา,
เป็นที่เข็บขันที่ว่า ไนยุคแห่งปรมาณู ก็ยังเต็มไปด้วยไสย-
ศาสตร์ หรือคนหวังพึ่งไสยศาสตร์ หวังพึ่งไสยศาสตร์กัน
มากขึ้น. นี่ ไสยศาสตร์จึงระบาคืออีกครั้งหนึ่งอีกยุคหนึ่ง
อย่างน่าเวทนาสงสาร โลกนี้เสียจริง ๆ.

อีกทางหนึ่งก็นำไปสู่ความเป็นทาสของยาเสพติด
เสพติดทั้งทางวัตถุและทั้งทางจิต : เสพติดชนิดเฮโรอีน
เป็นต้น ก็เป็นเครื่องทางวัตถุหรือ ทางร่างกาย, ความหลง
ไหลมัวเมาในความสนุกสนาน เอริกอร์วอทานแบบของ
วัตถุที่เจริญนี้ ก็เป็นยาเสพติดทางจิต, ทั้งกายและทั้งจิต
ตกเป็นทาสยาเสพติดทั้งสองอย่างอย่างนี้แล้ว ก็ตกคิดว่า
จะมีอิสรภาพเสรีภาพสำหรับความสุขสงบเย็นกันที่ตรงไหน.

นี่แหละคือสิ่งที่เราจะต้องสังเกต สังเกตให้รู้จักการ
เจริญทางวัตถุ, เจริญทางวัตถุจนถึงกับว่า จะสร้างความ
สุขแข่งกันกับพวกเทวดา. เทวดาตามที่คนทั่วไปรู้อะไรเรื่อง
คือเป็นเรื่องที่รับรู้กันทั่วไป ว่าในสวรรค์นั้นมีความสุข มี
ความสุขอย่างยิ่ง; แม้ว่าจะเป็นความสุขทางกามารมณ์ มัน
ก็จะเป็นเรื่องทางวัตถุ, แม้จะไม่ใช่เรื่องทางกามารมณ์ มันก็
ยังเป็นเรื่องทางวัตถุ เช่น รูปพรหม อาศัยความยินดีในรูป
เป็นที่ตั้งแห่งความสุข, นี่มันก็ไม่พ้นไปจากอำนาจของวัตถุ.

เอา, ที่นี้มาถึงข้อที่ว่า จะพ้นจากความทุกข์นั้น
เป็นสิ่งที่ต้องพ้นจากความทุกข์ด้วย, จะพ้นจากความทุกข์
นั้นต้องพ้นจากความทุกข์ด้วย นี่เป็นข้อที่จะต้องพิจารณา
กันให้ลึกซึ้งสุขุมละเอียด.

ทุกข์เกิดเพราะกระหายสุข.

ทุกข์ความทุกข์ ความทุกข์เกิดมาจากความกระหาย
คือความสุข, ความกระหายคือความสุขมันก็เป็นทุกข์แล้ว;
ครั้นได้ความสุขมาแล้วก็หลงไหล, หลงไหลมันไว้ในความ
สุข, ยึดมั่นในความสุขโดยความเป็นของกู, นี้เรียกว่ามัน

เป็นความสุขชนิดที่ทำให้เกิดความทุกข์ สำหรับคน
 ธรรมดาสามัญหรือชาวโลกปุถุชนทั่วไป ใ้กับความสุขมา
 สำหรับจะหลงใหลให้เกิดความทุกข์, นอกไม่หัดับหรือถอน
 หดับยาก กระวนกระวายอยู่ด้วยเรื่องของความสุข รักษา
 ความสุข, มันจึงมีความหนัก คือหนักอกหนักใจในการ
 แยก : แยกความสุขและแยกทั้งความทุกข์, มันมีการ
 แยกทั้งสุขและทั้งทุกข์, ชื่อว่า การแยก แล้วยัง เป็นทุกข์ทั้ง
 นั้น, มันเป็นการแยกของหนัก ทั้งในแง่ของความสุขและ
 แ่งของความทุกข์, ความทุกข์นี้มันเป็นของหนัก ที่มัน
 ขบกัดหรือสาปแช่งมันดำทออยู่ตลอดเวลา, ความ
 ทุกข์มันเป็นของหนักที่สาปแช่ง, แต่ความสุขมันเป็น
 ของหนักที่มีดนตรีอันไพเราะขับกล่อม.

ท่านลองคำนวนในเรื่องนี้ดูให้ดีๆ ความทุกข์นี้มัน
 เป็นของหนักๆๆ แต่มันขบกัดและสาปแช่ง, ความสุขนี้มัน
 ก็เป็นของหนักๆๆ แต่มันมีดนตรีที่ไพเราะขับกล่อมหรือ
 หลอดดวงอยู่ตลอดเวลา, คนจึงแยกเอาไว้ ทั้งของหนัก
 ที่เป็นการสาปแช่ง และของหนักที่เป็นดนตรีอันไพ
 เราะอยู่ตลอดเวลา, ทั้งนั้น เมื่อจะพ้นเสียจากทุกข์และ

สุข จึงต้องวาง มั่นใจจะเป็นสุขที่แท้จริง. พันเสียจาก
 ทั้งทุกข์และทั้งสุข จึงจะเป็นสุขที่แท้จริง; นี่เป็นหัวข้อ
 สำคัญที่จะต้องระวัง สวรรค์ สังเกต ศึกษา แจ่มแจ้งประ-
 จักษ์แก่ใจ.

บนสวรรค์นี้ยุ่งยากเหมือนละครโรงใหญ่ ต้อง
 กำหนดดู บนสวรรค์นี้ยุ่งยากเหมือนละครโรงใหญ่; แต่
 คนก็ยังชอบ ชอบสวรรค์ ชอบจะไปอยู่ในสวรรค์ ชอบจะ
 ไปดูละครก็อยู่ในสวรรค์, หลงไหลในความเข็ดขอร้อยทางเนื้อ
 หนัง ทางเนื้อหนังคำนึงหายบคายมาก หลงไหลในความเข็ด
 ขอร้อยทางเนื้อหนังหรือทางวัตถุ. คนพวกนี้จะกลัว
 นิพพานอย่างยิ่ง, ก็กลัวความสงบสุขชนิดที่ไม่มีตัวตน,
 กลัวความหมกตัวตน กลัวความหมกตัวตน; คนพวกนี้
 กลัวนิพพาน คือกลัวความหมกตัวตน.

เมื่อพูดถึงเรื่องหมกตัวตน ไม่ยึดถือตัวตน คน
 ธรรมดาที่สะดุ้ง, ยิ่งคนเฒ่าแล้วยิ่งสะดุ้งมากทีเดียว. แต่
 พวกผู้รู้^{๒๒}รู้สึกโล่งอกโล่งใจ พอได้ฟังเรื่องหมกตัวตน,
 พวกผู้รู้^{๒๓}รู้สึกโล่งอกโล่งใจ สบายและเป็นสุข. เปรียบ

เทียบกันให้ดีๆ ว่า พอพูดถึงเรื่องหมกตัวหมกตน คนธรรมดา
ก็สะอึก, แต่ผู้รู้รู้สึกโล่งอกโล่งใจไปที ก็ไม่มีความทุกข์.

ทั้งสุขและทุกข์ต่างสร้างปัญหา.

เราจะดูกันอีกครั้งหนึ่งว่า ทั้งทุกข์และทั้งสุขมัน
สร้างปัญหา; ทุกขเวทนา เวทนาที่เป็นทุกข์ มันก็สร้าง
และเพิ่มวิภวตัณหา, เวียงอยากทำลาย อยากตาย อยากไม่
มีอยู่ เป็นวิภวตัณหา. ส่วนความสุขเวทนา มันก็ สร้าง
และเพิ่ม ทั้งกามตัณหาและทั้ง ภวตัณหา, มันอยากได้ใน
ของเฮรัคอร้อย. แล้วก็มีมันอยากที่จะอยู่ มีชีวิตอยู่สำหรับ
บริโภคของเฮรัคอร้อย; เป็นอันว่าเวทนาทุกชนิดมันเพิ่ม
ตัณหา ทั้งสร้างและทั้งเพิ่มตัณหา, แล้วเวทนาชนิดไหนจะ
ให้ความสงบเย็น เพราะมันเพิ่มตัณหากวักกันทุก ๆ เวทนา.
เมื่อยังมีตัณหา มันก็ยังมีอุปาทาน ยึดมั่นในสิ่งที่เป็น
อารมณ์ของตัณหา, มันจึง สมักใจแบกของหนัก, เขาจิต
ใจเข้าไปรองรับมีจัญแห่งตัณหากิเลสของหนัก, จิตใจเข้าไปอยู่
ภายใต้ แบกไว้ซึ่งของหนักทุกชนิด.

คิดดูเองก็จะเห็นได้ว่า การแบกของหนักนั้นเป็น
ทุกข์ ไม่ว่าจะแบกของหนักชนิดไหน เป็นของหนักที่ขบกัด,
หรือขของหนักที่เป็นคนตรีนไฟเราะ มันก็เป็นของหนัก,
เมื่อแบกของหนักมันก็เป็นทุกข์ ไม่ว่าจะแบกทุกข์ตรง ๆ ที่มี
ขบกัด, หรือว่า เป็นความทุกข์เพราะหลงอยู่ในความสุขแบก
สุข : แบกทุกข์ก็หนัก แบกสุขก็หนัก, ทุกข์โดยตรงก็มี
ทุกข์โดยอ้อมคือหลงอยู่ในความสุขนั้น มันก็ล้วนแต่เป็นทุกข์
คำนวณดูอย่างเด็กทารกก็คิดเลขก็ได้ว่า พันทุกข์เดียวกับพัน
เสียทั้งสองทุกข์นั้น อันไหนจะดีกว่ากัน? พันเพียงทุกข์เดียว
กับพันเสียทั้งสองทุกข์นั้น อันไหนจะดีกว่ากัน? พันเสียทั้ง
สองทุกข์ ย่อมดีกว่าที่จะพันแต่เพียงทุกข์เดียวใช่ไหม
เล่า? ลองคำนวณดู.

ดังนั้นจะพันทุกข์ใดจริง พันทุกข์ใดเสียขาด พัน
ทุกข์ได้สิ้นเชิง มันก็จะต้องพันจากความสุขเสียด้วย;
ถ้ายังอยู่ที่อิทธิพลของความสุข, ยังหลงใหลบูชาความสุข,
ยังมีความสุขเป็นความรู้สึกกลม่อมอยู่ในจิตใจ มันก็เป็นความ
ไม่สงบ คือไม่ใช่ความสุขนั่นเอง. ความสุขนั้นมัน
กลายเป็นของหนักไป เสียแล้ว, กลายเป็นสิ่งที่หลงรัก หลง

อีกคือ หลงแบกเอาไว้. แบกของหนัก แบกความทุกข์
 มันนำเวทนาสงสารสักเท่าไร คนเราที่จะแบกทั้งของหนัก
 แบกทั้งความทุกข์.

จิตที่ว่างจากของหนัก ก็คือไม่แบกไว้ทั้งสุข
 และทุกข์ คือจิตที่ว่างเสียจากตัวกูและของกูโดยแท้จริง, จิต
 ไม่มีความรู้สึกยึดมั่นหมายมั่น ว่าตัวกู หรือว่าของกู, เป็น
 จิตที่รู้แจ้ง เป็นจิตที่ฉลาด จนสลัดออกไปเสียทั้งสองอย่าง
 มันก็เป็นจิตที่ว่าง. จิตว่างนี้ไม่ได้แบกไว้ทั้งสุขและทั้ง
 ทุกข์, มันจึงเป็นจิตที่ปราศจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง.

ทำให้จิตว่างได้อย่างไร.

ทันทีที่มาดูกันต่อไป ว่าทำอย่างไรจึงจะเป็นเช่นนั้น
 ได้? จะทำกันอย่างไร? หรือจะอยู่กันอย่างไร ในการที่จะ
 พ้นเสียได้ทั้งจากทุกข์และจากสุข? คำตอบ : มีจิตที่
 ไม่ได้หมายมั่นอะไร ว่าเป็นตัวกู—ของกู, พุทแต่ว่ามันก็ฟังดู
 ช้าๆ ซากๆ : จิตที่ไม่ได้ยึดมั่นหมายมั่นอะไร ว่าเป็นตัวกู—
 ของกู เรียกอีกอย่างหนึ่งก็ว่า มันเป็นจิตล้วน ๆ จิตล้วน ๆ จิต
 ไม่มีอุปาทาน, จิตก่อนแต่จะเกิดกิเลส จิตก่อนที่จะเกิดอุปาทาน.

นี่เป็นจิตล้วนๆ ปราศจากความหมายแห่งตัวกู—ของกู นี่แหละ
จะเป็นจิตที่อยู่ได้ โดยพ้นเสียทั้งทุกข์และสุข. จิตล้วนๆ
มิได้หมายมั่นอะไรว่าเป็นตัวกู—ของกู นี่ก็จิตที่ว่างจาก
ความหมายมั่น และว่างจากความทุกข์.

จิตว่างเป็นคำที่ฟังยาก คนที่ฟังไม่เข้าใจ ก็เอาความ
โง่งของตัวเองมาตีความหมาย ก็เอาคำว่าจิตว่างนี้ไปตีด้วย
อยู่. ที่จริงจิตว่างนั้น คือจิตที่มั่นว่างจากปัญหาทุก ๆ
อย่าง : ว่างจากกิเลส ว่างจากความทุกข์; โดยไวยา
ธรรมตกที่ว่า มัน ว่างจากความมีตัวกู, ว่างจากความมี
ของกู. จิตชนิดนี้แหละมีเด็ก มันจะไม่เป็นทุกข์เพราะ
แสวงหาความสุข, มันจะไม่เป็นทุกข์เพราะหลงใหลในความ
สุขที่ได้มา. ให้ทุกคนทำหน้าที่ของตน ๆ อยู่ด้วยจิต
ชนิดนี้ และทำอย่างสนุก มันไม่เป็นทุกข์ก็ต่อเมื่อ
หรือมันควรจะสนุก.

จิตที่ไม่หมายมั่นเป็นตัวกู—ของกู, ไม่เอาอะไร
ข้างในเป็นตัวกู, ไม่เอาอะไรข้างนอกเป็นตัวกู ทั้งข้างนอก
และข้างในไม่มีอะไรที่เป็นตัวกูหรือเป็นของกู. จิตว่างถึง
ที่สุดอย่างนี้ มันก็เต็มไปด้วยสติปัญญาและความ

บริสุทธิ์, มันมีความรู้หรือสติปัญญาอย่างสูงสุดอย่างแท้จริง
เมื่อมันว่างเดียวจากสิ่งสกปรก คือตัวกู—ของกู. ตัวกู—
ของกู มัน เป็นกิเลส, พอเข้ามาครอบงำจิต จิตที่เคยมี
ธรรมชาติเป็นความรู้เป็นความบริสุทธิ์ มันก็มืด, มันก็ไม่รู้,
มันก็สกปรกเศร้าหมองไป. พอเอาความยึดมั่นถือมั่นว่า
ตัวกู—ของกู ซึ่งเป็นของใหม่หนีออกไปเสียจากจิต, จิตก็มี
สภาพเดิม คือมีปัญญาและมีความบริสุทธิ์ ตามหลักที่
กล่าวว่า จิตนี้ประภัสสร ตลอดเวลาที่อุปกิเลสไม่จร
เข้ามาครอบงำ, มัน มีปัญญา มีความบริสุทธิ์ จึงเป็น
จิตที่มีปัญญามีความบริสุทธิ์. เอาตัวกู—ของกูออกไปเสีย
จิตก็มีปัญญาและมีความบริสุทธิ์ ก็ทำงานได้สนุก, เป็นกำลัง
ให้ทำงาน.

ปัญหาเรื่องกำลังที่จะผลักดันให้ทำงาน นั้นตาม
ธรรมชาติก็อกกิเลส คือความอยาก คือขัดเหาอุปาทาน,
นั้นของคนธรรมดา. แต่ คนที่มีจิตว่างจากกิเลส ว่าง
จากขัดเหา แล้ว ก็มีปัญญาและมีความบริสุทธิ์ นั้นเอง
เป็นกำลัง หรือเป็นโมติฟ (motive) ทำให้มีกำลังที่จะทำกา
รงาน ยิ่งไปเสียกว่ากำลังของกิเลสไปเสียอีก.

ทั้งร่าวาสบรรพชิตสามารถดับทุกข์ได้.

ร่าวาสทำได้, ร่าวาสทำได้, ร่าวาสทำได้
 โดยดีมีความเป็นร่าวาสเสีย, มีจิตชนิดที่รู้จักความทุกข์
 และจะดับความทุกข์อย่างเดียว ให้สมกับที่พระพุทธเจ้า
 ท่านตรัสว่า ฉันทกล่าวแต่เรื่องความทุกข์กับเรื่องความดับทุกข์
 เท่านั้น, ฉันทไม่ได้กล่าวเรื่องความเป็นร่าวาสหรือความเป็น
 พระ ในฐานะเป็นเรื่องสำคัญหรือตรงกันข้าม, ร่าวาส
 หรือบรรพชิตก็มีทุกข์ และจะต้องดับทุกข์เหมือนกัน
 เพราะฉะนั้น เรื่องสำคัญมันจึงมาอยู่ที่เรื่องความดับทุกข์
 เสียให้ได้.

จิตที่ว่างจากอวิชชาอุปาทาน มันก็มีกำลังของ
 ธรรมชาติ, ความธรรมชาติอย่างยิ่ง ให้ทำหน้าที่การงาน.
 อย่าไปมัวคิดถึงเรื่องพระเรื่องร่าวาส; ถ้าจะคิดก็คิดแต่
 เพียงว่า ความเป็นพระเป็นบรรพชิตนั้น สะดวกในกรรมที่จะ
 ดับทุกข์ ยิ่งกว่าร่าวาสบ้างเท่านั้นเอง. ร่าวาสก็ต้อง
 ดับทุกข์, บรรพชิตก็ต้องดับทุกข์, เป็นบรรพชิตสะดวก
 กว่าหรือง่ายกว่าบ้าง. แต่ร่าวาสก็จะอยู่เฉยๆไม่ได้ จะ

ต้องพยายามทำควบคู่กัน โดยลืมเสียว่า นรवासันเป็น
อุปสรรคของการที่จะดับทุกข์. ความทุกข์มีที่ใด คน
นั้นจะต้องดับทุกข์, จึงต้องดับทุกข์กันทั้งพระและนรवास.

ขอให้ดับทุกข์เสียให้ได้ ทั้งที่เป็นทุกข์โดยตรง
และทุกข์โดยอ้อม ที่เกิดมาจากความหลงในความสุข, ดับ
เสียให้ได้ทั้งสองทุกข์ คือทั้งทุกข์โดยตรงและทุกข์ที่เกิด
มาจากความหลงในความสุข, หลงในความหมายหรือคุณค่า
ของความสุข ที่เป็นเรื่องหนักแก่จิตใจ, ทำอย่างนี้ได้ เรื่อง
ก็จบ.

หวังว่าท่านผู้ฟังทั้งหลาย คงจะมีความรู้ความเข้าใจ
เพียงพอ ในข้อที่ว่า จะพ้นจากทุกข์นั้น ต้องพ้นจากสุข
ด้วย โดยพยายามไม่หลงไหลในเรื่องของความสุข,
ความสุขก็กลายเป็นของธรรมดาไป ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความ
ทุกข์, แล้วก็จะอยู่อย่างมีความสุขที่แท้จริง ได้ด้วยกันทุกภพ
ชาติภพชาติ.

ปรมัตถธรรมกถึปมา ตอน ๔

ครั้งที่ ๔๒

๑๖ ธันวาคม ๒๕๒๗

[ออกอากาศครั้งที่ ๗๘]

ความสุขและความสนุกนั้น
เป็นของคนละอย่างต่างกัน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าว
โดยทั่วข้อว่า ความสุขกับความสนุกนั้น เป็นของคนละ
อย่างต่างกัน.

เรื่องนี้เป็นลักษณะแห่งปรมัตถธรรม ในการที่จะ
มองเห็นความต่างกัน ระหว่างความสุขกับความสนุก มี
ความหมายลึกซึ้งอยู่ ซึ่งจะต้องมองเห็นให้ลึก จึงจะมองเห็น :

ถ้ารู้ความจริงระหว่างความสุขกับความสนุกแล้ว ก็จะทำให้ศีลธรรมกลับมาโดยง่าย นี้เรียกว่า ศีลธรรมนี้มีปรัชญาเป็นรากฐาน ไม่ว่าจะมองกันใหนแง่จิตวิทยา หรือปรัชญา หรือทฤษฎีวิทยา ชนิดคิดเล็กอย่างไร ก็ยังเป็นสิ่งที่แตกต่างกันอยู่นั่นเอง จะเป็นสิ่งเดียวกันไม่ได้.

เดี๋ยวนี้ ปัญหากำลังมีอยู่ในโลก เกิดมาจากสิ่งที่เรียกว่า ความสนุก; เพราะ คนในโลกเอาความสนุกมาเป็นความสุข, และแม้แต่ในสวรรค์ก็จะเป็นเช่นนั้นด้วยเหมือนกัน. ดังนั้น มาทำความเข้าใจกันให้ดี ในระหว่างความแตกต่างของความสุขกับความสนุก, แล้วก็ไม่ต้องตกเป็นทาสของอะไร นี้เราจะได้เปรียบเทียบกันดูเป็นข้อ ๆ ไป.

ความสุขกับความสนุกมีความหมายต่างกัน.

ความสนุก กับ ความสุข ถ้าดูโดยพยัญชนะก็จะมิได้เห็นว่า คำว่าสนุกนั้นหมายถึงออกไปจากสุข, สุขก็กลายเป็นสนุก เช่นสวอกกลายเป็นส้าววย, ครัวจกลายเป็นคำรวจ อย่างนี้เป็นต้น, แล้วก็ จะถือเสียว่า มีความหมายอย่าง

เดียวกัน, ข้อนั้นเป็นไปได้ ; ทั้งจะเห็นได้เช่นกันที่ว่า
 สวย เมื่อขยายรูปทำออกเป็นสำรวย มันก็ต่างกันเสียแล้ว.
 สวยกับสำรวย แม้จะมีทางมากเดียวกัน, แต่ความหมายมัน
 คนละชั้นเสียแล้ว. คำว่า สุข แม้จะขยายออกเป็น ความ
 สนุก มันก็มี ความหมายที่ต่างกัน ; แต่คำว่าโดยพยัญชนะ
 โดยตัวหนังสือ จะคิดว่าเหมือนกัน ก็พอจะไปได้ ; แต่
 โดยอรรถะคือความหมายแล้ว เป็นเช่นนั้นไม่ได้ มันต่างกัน.

ความสนุกนี้เป็นฝักฝ้ายแห่งกิเลส, แต่ความ
 สุขนี้เป็นฝักฝ้ายแห่งโพธิ. ความสนุกเป็นไปเพื่อวิฏฐะ
 คือเวียนไปในความรู้สึกอันนั้นด้วยความพอใจ. แต่ความสุข
 นั้นเป็นบาทฐานของสมาธิ และเป็นไปเพื่อนิพพาน.
 คุ้มง่าย ๆ ความสนุกนี้ใช้เงินไม่รู้พอ, ทามาทุมหลงไป
 เพื่อความสนุก ทั่วไป ๆ ก็ไม่พอ ; ส่วนความสุขนั้นไม่
 ต้องหรือเกือบจะไม่ต้องใช้เงินเลย เพราะหาได้จากความ
 พพอใจในกรทำงาน ในการปฏิบัติหน้าที่ โดยไม่ต้องใช้เงิน,
 ความพอใจในการทำหน้าที่ ก็ทำให้เกิดความสุขเสียแล้ว.

ถูกต้องไป ความสนุกนั้นส่งเสริมกิเลส แต่วิธีทำให้
คนเป็นทาสของกิเลส : ส่วน ความสุขนั้นหยุดยั้งกิเลส
หรือจะเรียกว่าปรมกิเลสก็ได้ ไม่ทำให้ต้องเป็นทาสของกิเลส.

ความสนุกนั้นมีลักษณะอาการ หวันไหว ไลด
โผน ชูซ่า ไปตามแบบของความสนุก : ส่วน ความสุข
นั้นมี สงบ หรือมัน หยุด มันต่างกันมากอย่างนี้.

ความสนุกนั้นมีลักษณะ ร้อน, อย่างน้อยก็ร้อน
หรืออุ่นด้วยความร้อน : ส่วน ความสุขนั้นมันเย็น.

ความสนุกนั้นตื่น ๆ อยู่แค่ ระบบประสาท หรือ
แค่อาตนะ ตา หู จมูก ตับ กาย ใจ : ส่วน ความสุขนั้น
เป็นระบบจิต อยู่ในส่วนลึกของจิต ถูกตีตลงไปในระบบ
ของจิต, ไม่ผิวเผินอยู่เพียงแค่ระบบประสาท.

ความสนุกนั้นขึ้นอยู่กับอนุสัย, คือความเคยชิน,
ความพอใจ ไนระของความสุข : ส่วน ความสุขนั้นขึ้น
อยู่กับบารมี คือการบำเพ็ญกระทำมาอย่างถูกต้อง.

ความสนุกนั้นอาศัยความอโรยเป็นรากฐาน,
หลงไหลไปในความเข้ร้อย : ส่วน ความสุขนั้นไม่ต้อง
เกี่ยวกับความอโรยก็ได้.

ความสนุกนั้นอาศัยวิชา หรือทัศนแล้ว เป็นความไม่รู้ เป็นความอยาก ทั่วอำนาจของความไม่รู้ ก็ เป็นความสนุก. ส่วน ความสุข นั้นต้อง อาศัยวิชาหรือ บัญญา กระทำมาอย่างถูกต้อง, แล้วรู้สึกอยู่ด้วยวิชาหรือ บัญญานั่นเอง จึงจะเป็นความสุข.

ความสนุกนั้นเป็นของหลอกลวง, ความสุข เป็นของไม่หลอกลวง. ความสนุกเป็นของพรางตาหรือ หลอกลวง เขาขายพืชช้อนไว้ข้างใน; ส่วนความสุขนั้นเบิก แผลไม่หลอกลวง.

สรุปความว่า ความสนุกนี้เป็นของเมาได้ มีน เมาได้ เสพติดได้; ส่วน ความสุขนั้นไม่ต้องถึงกับมีนเมา แต่ก็ไม่มึนตึ๊งตึงเป็นการเสพติด โดยกินเสตกันหา, นี้เทียบ กันดูแล้วก็จะเห็นได้ว่า มันคนละอย่างต่างกัน ในลักษณะที่ จะกล่าวได้ว่า ตรงกันข้ามเขาเสียทีเถียว.

คุณลจากความสนุก.

ทีนี้จะได้คุยกันต่อไป ถึงผลอันเนื่องหรือสืบต่อไป ถึงเรื่องอื่น ๆ โดยเหตุการณ์ปัจจุบันเฉพาะหน้า ที่มีอยู่ใน ประเทศเรา.

๑. ความสนุกนั้นทำลายเศรษฐกิจ ทั้งของ

บุคคลและของส่วนรวม. เศรษฐกิจของบุคคลประสบความสำเร็จ
 ยิ่งยากลำบาก เมื่อเจ้าของหลงใหลในความสนุก, ประเทศชาติ
 ของประชาชนที่ล่มสลายในความสนุก มันแก้หาเศรษฐกิจ
 ที่ดีได้ยาก. มูลเหตุแห่งการขาดดุลการค้าหรือการเงิน
 ของเราของประเทศชาติ มีมูลมาจาก ความเห็นแก่ความ
 สนุกสนาน ของประชาชน เป็นรากฐานของอบายมุข.
 อบายมุขตั้งอยู่ได้ เพราะมีความสนุกเป็นเครื่องล่อ, จะ
 เป็นเรื่อง คมขำมา เทียวกลางคืน ดูการเต้น เล่นการพนัน
 คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำการงาน อะไรก็ตาม, มัน
 มีความสนุกนั้นแหละเป็นรากฐาน. ประเทศชาติที่มี
 ประชาชน เป็นทาสของความสนุก ย่อมประสบปัญหา
 เศรษฐกิจเหลือประมาณ.

ที่นี้ก็คือไปถึง ๒. เรื่อง สุขภาพอนามัย, ความ
 สนุกนั้นทำลายสุขภาพอนามัยโดยไม่รู้ตัว ทั้งทางกายและ
 ทั้งทางจิต ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม, รสของความสนุกก็
 กลบเกลื่อนไม่ให้อารมณ์รู้สึกรู้ว่า เป็นการทำลายสุขภาพอนามัยขอให้
 สังเกตดูให้ดี ว่า ความสนุกนี้ทำให้ประพฤตินี้หรือกระทำ

ในเรื่องที่มีรสเป็นที่พอใจนั้น มากมายไม่มีที่สิ้นสุด จน
 สุขภาพกายเสื่อมเสียก็รู้สึก; ส่วนสุขภาพทางจิตนั้นไม่
 ต้องพูดถึง เพราะ ความสนุกเป็นสิ่งเสพติดอันทรง ทำ
 อันตรายแก่จิต ทั้งโดยตรงทั้งโดยอ้อม.

ที่นี้จะสรุปต่อไป ๓. ในชั้นสูง จะเห็นว่า ความ
 สนุกนั้นขวางหนทางแห่งพระนิพพาน. คนไม่สนใจเรื่อง
 นิพพาน ก็เพราะเห็นแก่ความสนุกในสวรรค์เป็นต้น. คนไม่
 อยากจะสนใจธรรมะทำไม เข้าวัดเข้าวา ก็เพราะเห็นแก่ความ
 สนุกที่บ้าน. ข้อนี้เอง เป็นเหตุให้ทางวัดขบถต่อหลัก
 ของธรรมะ คือจัดความสนุกหรืออบายมุขขึ้นในวัดเสีย
 เอง ดังนี้: เพราะอำนาจของความสนุกหรือความเห็นแก่
 ความสนุก ทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้น, จึงถือว่า ความสนุกนี้
 ขวางหนทางแห่งพระนิพพาน, มัน เป็นฝักฝ้ายแห่งกิเลส
 และวิญญูะ, ไม่เป็นฝักฝ้ายแห่งโพธิหรือนิพพาน. เมื่อ
 มีกิเลสแล้วก็ทำความสนุกเป็นส่วนใหญ่ แล้วก็ได้รับผลของ
 ความสนุก ก็เพิ่มกิเลส คือความอยากในความสนุกนั้นให้อิ่ง
 ขึ้นไป, แล้วทำอีก เป็นวงกลมอยู่อย่างนี้ เรียกว่าวิญญูะ.

ความสนุกจึงเป็นรากฐานของกิเลส มีอยู่เป็นแกนกลาง
ของวัฏฏะ, จึงเป็นไปเพื่อวัฏฏะ ไม่เป็นไปเพื่อบิพพาน.

ส่วน ความสุขนั้นตรงกันข้าม; พิจารณาตุก็จะ
เห็นได้โดยนัยกลับกัน เป็นปฏิบัตินัยกับสิ่งที่กล่าวมาแล้ว;
ไม่ทำลายเศรษฐกิจของใคร, ไม่เป็นเหตุให้ประเทศชาติขาด
ศุลกากรค้า, ไม่ทำลายสุขภาพอนามัย, ไม่ขวางหนทางพระ
นิพพาน, เป็นฝักฝ่ายแห่งการละกิเลส.

ทีนี้ก็จะได้ต่อกันต่อไปอีกสักกึ่งหนึ่งว่า แม้เรา
จะได้ปรับปรุงเนื้อความของถ้อยคำนี้กันเสียใหม่ ให้ความ
สนุกมีความหมายมาในทางที่ว่าไม่เป็นอันตราย มันก็ทำได้,
แต่ต้องเป็นเรื่องผีทำหรือหลอกดวงตัวเองอยู่ในตัว. จะ
พูดว่า ความสนุกอย่างดี ความสนุก อย่างถูกต้อง ความ
สนุก อย่างไม่ผิดกฎหมาย มันก็ยังเป็นที่ตั้งแห่งความมัว
เมาไปเสียทั้งนั้น. นี่จะให้เป็นการสนุกอย่างดีหรืออย่าง
บริสุทธิ์อย่างไร ก็ยังคงเป็นที่ตั้งแห่งความเมา สนุกในการ
ทำบุญ มันก็ทำบุญ, สนุกในการทำดี มันก็ทำดี. นี่เพราะ
เรื่องสนุกหรือตัวสนุกมันเข้ามาแทรกแซงอยู่ด้วย. ท่านทั้ง

ของกิเลส แล้วก็อย่างหลับทุหลับทา ก็ว่า ไม่รู้สึกตัว. กังเนว วัฒนธรรม หรือ ประเพณี บางอย่างเป็นสิ่งที่ต้องระวัง เป็นสิ่งที่ต้องปรับปรุง หรือ แก้ไข; บางอย่างจะต้องเลิกละเอาเสียทีเดียวก็มี. แต่ขอให้พิจารณาตนเองเถิด ฮาตมาไม่อยากจะพูดให้มันรุนแรง.

ทีนี้ถ้าจะคุยกัน ในแง่ของการพัฒนาบ้านเมือง พัฒนาเศรษฐกิจ เป็นต้น มันพัฒนาไม่ได้ ถ้าประชาชนยังเป็นโรคเสพติดในความสนุก, มันก็เห็นแต่ความสนุก อย่างไม่มีขอบเขต นับตั้งแต่วัยรุ่น. ยุวชนที่กำลังเป็นปัญหาอย่างยิ่ง เกือบอย่างนั้นเกือบอย่างนั้น, เด็กวัยรุ่น, เด็กวัยรุ่นเหมือนกับคนบ้า, แข่งรถเหมือนกับคนบ้า, เข้าไปในสถานที่ที่ไม่ควรจะเข้าไป ซึ่ง ล้วนแต่ให้ความสนุก ทั้งนั้น. แล้วจะพัฒนาอะไรได้อย่างไร? การขาดดุลการค้าทางเศรษฐกิจนั้น มีมูลมาจากสินค้าที่ฟุ่มเฟือย ที่ไม่จำเป็น ที่ เป็นไปเพื่อความสนุกสนานเป็นส่วนใหญ่. จนถึงกับกล่าวได้ว่า หนุศการกระทำเช่นนั้นเสียอย่างเท่า่นั้น คือหยุดใช้ของฟุ่มเฟือย ไม่จำเป็นเท่านั้นเศรษฐกิจหรือดุลการค้าของประเทศชาติ ก็จะไม่มีปัญหา.

ทันทีก็ไปถึงสิ่งที่เรียกกันว่าศิลปะ ๆ เทียบกันก็กำลัง
แตกตื่นกันนักทั้งโลกทีเดียว ว่าศิลปะอย่างนั้นศิลปะอย่างนี้
ก็แตกเปลี่ยนศิลปะในระหว่างประเทศ ยกย่องศิลปะ, แต่
ไม่ได้ดูให้คิดว่าศิลปะนั้น เป็นศิลปะของอะไรกัน; เป็น
ศิลปะของกิเลสหรือเป็นศิลปะของสติปัญญา. ดูเหมือนว่า
ยิ่งหาวิธี หาเคล็ด หาเล่ห์เหลี่ยม ให้มันสนุกสนานทั่วทุก
กักรวมไปทีเดียว, ระบุไปยัง เพลง ดนตรี การเดินร่ำ ตาม
อย่างเท่าเทียม.

เพลงเป็นศิลปะ; ถ้าศิลปะของกิเลส ก็ส่งเสริม
กิเลสให้เหลือประมาณ จนถึงกับมีจิตใจสูญเสียความเป็น
มนุษย์. แม้ว่าบทเพลงจะเคยใช้ในโบสถ์ เพื่อความสงบ
เย็น; แต่ก็ไม่เห็นเป็นศิลปะ ไม่ถือเป็นศิลปะ; เพลง
ส่งเสริมกิเลสให้มีจิตทรามกลายเป็นศิลปะ. **ดนตรี** ก็
เหมือนกัน, ดนตรีกระตุ้น ดนตรีเร้าร้อนเป็นที่พอใจ,
ดนตรีที่ทำความสงบเย็น ชวนให้หลับ ไม่มีใครสนใจ.
การเดินร่ำ ชนิดที่ว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ดูแล้วเป็นลม นั่นแหละ
พอใจกันนัก ในหมู่ลูกหลาน.

นี่ ความสนุกมันนำไปสู่ความไม่รู้จักตัวเอง, ความไม่สามารถควบคุมตัวเอง, แล้วก็จมติดอยู่ในเรสซาของความสนุก จนเงินไม่พอใช้ จนต้องยกคอก หรืออุวชนต้องรบกวนบิดามารดาอย่างไม่ที่แสนแสน. นี่ก็เป็นข้อที่ **ควรระวัง** ในแง่ของสิ่งที่เรียกกันว่าศิลปะ.

ที่นี้ ในแง่ของการศึกษา, ในกรที่จะให้การศึกษาแก่เยาวชนนั้น ก็ต้องระวังให้ดี อย่าให้เขาตกไปเป็นทาสของความเอร็ดอรร้อยสนุกสนาน ทางเนื้อทางหนัง. การศึกษาในโลกเวลานี้ อยู่ในอีกขณะสุนัขทางตัวมัน คือให้เรียนแต่หนังสือกับวิชาชีพ ก็ฉลาดในการที่จะหาเงินมาบำรุงมันรอดตนเอง ให้กลายเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง อย่างที่ไม่รู้จะเรียกกันว่าอะไร. ทำงานเพื่อเงินเท่านั้น, เงินนั้นก็ไม่ใช่เพื่อประโยชน์อะไร นอกจากเพื่อบำรุงความสนุกสนานแก่เนื้อหนัง.

นี่เราจะต้องให้การศึกษาที่ถูกคอง ที่สามารถจะควบคุมความลุ่มหลงเหล่านี้ได้ หรือไม่ให้มีมาเจือปน; แม้เด็กทารกที่จะเติบโตขึ้นมา ก็ควรจะอบรมไม่ให้ตกเป็นทาสของความเอร็ดอรร้อย สนุกสนาน, ให้เขารู้จักสิ่งที่

มีประโยชน์ และให้รู้ถึงกับว่า มันจะถูกหรือมันจะแพง. ถ้ามันมีประโยชน์นั้นแหละมันเป็นส่วนสำคัญ. ถ้าเราหาประโยชน์ได้จากสิ่งที่ไม่แพง ดีกว่าที่จะต้องหาจากสิ่งที่แพง และเสียเงินมากมาย. แต่ว่าบิณฑบาตที่รักลูกอย่างหล้นหล้นๆ ก็ทำลูกให้มันเมา มอมลูกให้มันเมา ไปในความสนุกสนานเอร็ดอร่อย ยิ่งแพงยิ่งดี เพราะนิสัยให้หลงใหลในความเอร็ดอร่อยที่แพง อย่างนี้ผลอะไรเกิดขึ้น ก็เป็นที่รู้จักนอ่ยอยู่แล้ว.

ระวังให้ดีกว่า ความสนุกนั้นมันเป็นสมบัติของปุถุชน, ไม่ใช่ของอารยชน, ไปใคร่ครวญดูเถิด อย่งไรๆ เเท่าไร เพียงไหน, มันก็จะพบว่า ความสนุกนี้เป็นสมบัติของปุถุชนคนธรรมดา คนมีวิชา มีกิเลสคั่งหนา, ไม่ใช่สมบัติของอารยชน ควรจะได้รับการปรับปรุงกันเสียใหม่.

นี่ควรจะทำอย่างไร ในที่สุดนี้ ควรช่วยกันระวังอย่าให้วัฒนธรรมไทยนี้ตกไปเป็นทาสของความสนุก, จะต้องเพิ่มความรู้ทางจิตวิทยาเป็นต้น ในการศึกษาให้เพียงพอ ถือธรรมะกันให้มากกว่าที่แล้วมา หรือเรียกว่าเป็นพุทธบริษัทกันเพิ่มขึ้นอีก ดีกว่า.

แก่นปัญหาด้วยทรวาธรรม.

ถ้าตั้งใจที่จะเอาชนะกิเลสข้อนี้ ก็ต้องอาศัยธรรมะ
ที่มีอำนาจเพียงพอกันทีเดียว. ทรวาธรรมะทรวาทหนึ่งซึ่ง
เรียกว่า ทรวาธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า
จำเป็นสำหรับทรวาธ, แล้วก็ทรงทำทรวา ให้ไปถาม
สมณพราหมณ์ครูบาอาจารย์พวกอื่นแต่เอ็ด ว่าธรรมะทรวาทไหน
สำหรับทรวาธ เหมาะสมสำหรับทรวาธ ยิ่งไปกว่าธรรมะ
ทั้ง ๘ นี้, นั่นคือ สัจจะ—ความจริงใจ, ทมะ—การบังคับ
ตัวเอง, ขันติ—ความอดกลั้นอดทน, จาคะ—สิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในตน.

นี้เป็นธรรมะซึ่ง พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงฝากไว้เป็น
ของขวัญกับประชาชนทั่วไป; แต่ก็มีคนเพียงแต่ฟัง
แล้วก็ยังไม่ได้ปฏิบัติให้ถึงที่สุด. ความจริงใจในการที่จะ
ละสิ่งเสพติดนั้นไม่พอ, ความจริงใจไม่พอ. การบังคับตน
เองก็ไม่พอ. เมื่อการบังคับตนเองไม่พอ สิ่งที่จะอดกลั้นอดทน
มันก็มากเกินไป จนอดทนไม่ไหว ก็ปล่อยเสอตามเลย, และ
ตลอดเวลานั้น ไม่มีภาระเบาถ่ายเท ความรู้สึกอันเลวร้าย
เหล่านี้ออกไปเรื่อย ๆ. ขาดสัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ กันถึง

ขนาดนี้ มันก็กลายเป็นเรื่องล้มละลาย ไม่ได้รับประโยชน์อันสูงสุด ที่สมรวาสควรจะได้รับ.

ทั้งนี้ขอเน้น สัจจะ — ความจริงใจ, ทมะ — บังคับตนเอง ให้ทำตามความจริงใจที่อธิษฐานไว้, อุดกลั่นอดทน เมื่อจะต้องยกตนขยันทน, แล้วยัง ระบายความรู้สึกอันชั่วร้าย หรือเป็นอุปกรรมแห่งความชั่วร้ายออกเสียจากจิตใจของตนอยู่เป็นประจำ. นี้เรียกว่า ธรรมะสำหรับสมรวาสโดยตรง.

ถ้าจะเอาธรรมะชั้นสูงสำหรับโลกุตระ ก็เรียกว่า ตั้งอยู่ในทางสายกลาง ซึ่งมีเขาจะสูงเกินไปก็ได้; แต่ก็ควรระวังไว้ ว่าสายกลางนั้นเป็นอย่างไร. สายกลางนั้นอยู่ระหว่างความแท้และความชนะ, ไม่เอาทั้งแพ้ ไม่เอาทั้งชนะ, ไม่เอาทั้งกำไร ไม่เอาทั้งขาดทุน, ไม่เอาทั้งดี ไม่เอาทั้งชั่ว, ไม่เอาทั้งได้ ไม่เอาทั้งเสีย, ไม่เอาทั้งบุญ ไม่เอาทั้งบาป, ไม่เอาทั้งสุข ไม่เอาทั้งทุกข์, ไม่เอาสิ่งที่เป็นคู่ๆ เหล่านี้ แต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง. อยู่ตรงกลางระหว่างนั้น อย่างนี้เรียกว่า อยู่ในทางสายกลาง อยู่เหนืออภิกเลส, อยู่เหนือเหยื่อของอภิกเลส, อยู่เหนืออิทธิพลแห่งเหยื่อของอภิกเลส. ความ

สนุกก็เลยเป็นของจืดจืด หรือถึงกับว่าน่าขยะแขยง ไม่ไป
 ทำให้เสียเวลา ไม่ไปทำให้โง่ เพื่อจะหลอกหลวงตัวเอง
 ด้วยความสนุก แสวงหาแต่ความสงบเย็นซึ่งพอจะเรียกได้
 ว่าเป็นความสุข, ไม่ถูกรบกวนด้วยอารมณ์ใดๆ, ไม่บ้า
 อะไร, ไม่บ้าแม่แต่บ้าดีหรือบ้าบุญ ก็ไม่บ้า, นี้เรียกว่า
 มันไม่มีอันตรายใดๆ อันเกิดมาจากความสนุก.

เดี๋ยวนี้เราเผด็จ ประมาท หรือเข้าใจผิด เกี่ยว
 กับเรื่องนี้นักมากเกินไป จึงเกิดปัญหานานาประการเกี่ยว
 กับการตกเป็นทาสของความสนุก; เช่นปัญหาทาง
 เศรษฐกิจเป็นต้น ส่งเสริมกันอย่างหัวทกกันขวิค อย่างหลับ
 หลับตา, ไม่คู่ให้ดี พุทกันไม่รู้เรื่องในการพัฒนาประเทศ;
 แม้ที่สุกแต่ที่ระชักชวน ให้ซื้อสินค้าที่ผลิตขึ้นในประเทศ ก็
 ยังไม่สำเร็จ เพราะว่าคุณุตรชักชวนบุชชาความสนุกสนานเอวิต
 อร่อยทางเนื้อทางหนัง, การพัฒนาบุคคลก็เป็นไปไม่ได้, พัฒ
 นาครอบครัวก็เป็นไปไม่ได้, พัฒนาบ้านเมืองก็เป็นไปไม่ได้.

ขอให้เราทั้งหลายเตรียมตัวพร้อม เพื่อมา รู้จักศัตรู
 อันร้ายกาจของมนุษยชาติ ในนามของคำว่าความสุข
 นี้กันเสียให้เพียงพอ, มันเป็นศัตรูของมนุษยชาติ ที่จะ

ทำลายความเป็นมนุษย์ให้ย่อยทวอ ถึงความไม่เป็นมนุษย์เสีย
 เป็นส่วนใหญ่. แล้วเราก็จะไม่เสียดที่ที่เกิกมาเป็นมนุษย์ และ
 พบพระพุทธศาสนา. ขอให้สนใจในการที่จะมีอำนาจ
 เหนืออิทธิพลของความตมุกทุกๆ อย่าง แล้วมีความสุข
 สวัสดิ์อยู่ทุกทิพารวครภวตเทอญ.

ปรหมัตถธรรมกถัมมา ตอน ๔

ครั้งที่ ๔๓

๒๐ มกราคม ๒๕๒๘

[ออกอากาศครั้งที่ ๑๔]

๒ เดือน คิน วัน ที่ไม่กตเจ้าของ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในครั้งที่แล้วมา อาตมาบรรยายปาฐกถาธรรม โดย
หัวข้อว่า *ความสุขกับความสนทน* นั้นเป็นตอนละอย่างต่างกัน.
ในครั้งนี้โดยหัวข้อว่า *๒ เดือน คิน วัน ที่ไม่กตเจ้าของ.*

ระยะนี้ยังเป็นระยะบีใหม่ จึงอยากจะได้ต่อเอา
ความหมายนี้ เป็นความหมายของบีใหม่, มีอะไรใหม่ คือ
มีเวลาที่ *ไม่กตเจ้าของ*, เวลาที่ *กตเจ้าของ* หรือ *ไม่กตเจ้า*
ของนี้ มีลักษณะ เป็นปรหมัตถธรรมอยู่ไม่น้อย. ท่าน

ทั้งหลายจะต้องสนใจฟังให้ดีๆ เราจะพูดกันด้วยเรื่องบีใหม่
ชีวิตใหม่ ความสุขใหม่ เพื่อความเหมาะสมแก่กาลเวลา.

“เวลา” มี เพราะมีผู้เป็นเจ้าของ.

คำว่า **เจ้าของ** หมายถึงผู้ที่ครอบครองอยู่กับอายุ
มีวัน คืน เดือน ปี เป็นของตนๆ ยิ่งเมื่ออยู่ในอายุ มีผลทำให้
รู้สึกกลัวตาย. ความรู้สึกกลัวตาย ก็เป็นการกักเจ้า
ของ อย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน. ผู้มีตัวตน มีเวลาเป็น
ของตน ย่อมมีปัญหาว่าจะมีการใช้เวลานี้อย่างไร; ถ้า
ทำไปด้วยความยึดมั่นถือมั่น ก็เกิดเป็นเวลาที่ถูกกักเจ้าของ
ขึ้นมา. ถ้าไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ไม่มีกิเลสตัณหา เวลา
ก็ไม่กักเจ้าของ, ใจความสั้นๆ มีอยู่อย่างนี้.

ที่นี้มาคุยกันถึงคำว่า **เวลา**, เวลาเป็นสิ่งที่รับรู้ยาก
เข้าใจได้ยาก เอาชนะได้ยาก; แต่ก็มีผู้ที่คิดว่ามันง่าย ๆ,
แต่บางคนก็เคลือบแคลงใจไปจนถึงกับว่า เวลามิได้เป็นสิ่งที่
อยู่จริงไปเสียทั้งนี้ ก็มี. ขอให้ทำความเข้าใจเรื่องนี้นักเป็น
พิเศษ.

เวลากับ เครื่องวัดเวลา นั้นเป็นคนละอย่าง; เรารู้จักกันแต่ เครื่องวัดเวลา. เช่นนาฬิกาเป็นต้น, หรือ เครื่องกำหนดวัน คืน เดือน ปี. อย่างนั้นเป็นเครื่องวัดเวลา, ไม่ใช่ตัวแท้ของเวลา. เห็นได้ง่ายตรงที่ว่า เครื่องวัดเวลาบอกว่าจะหนึ่งชั่วโมงตัวอักษร; แต่คนบางคนรู้สึกยาวนานมาก, คนบางคนรู้สึกว่ามันสั้นทีเดียว. เมื่อกำลังมีความทุกข์ร้อนนอนไม่หลับเป็นต้น เวลานั้นก็ยาว หนึ่งชั่วโมงมันก็ยาวเหลือเกิน, หรือคนเหนื่อยเต็มที่แล้ว จะต้องเดินอีกหนึ่งชั่วโมง มันก็ยาวเหลือเกิน, แต่คนที่มีความต้องการมาก รู้สึกว่าต้องการไม่ทันแก่เวลา ก็รู้สึกว่าเวลานั้นมันเร็ว เหลือเกิน มันสั้นเหลือเกิน. คุณให้ตี ในความรู้สึกของคน, ในชั่วระยะเวลาเท่ากัน, นั้นมันต่างกันมากถึงอย่างนั้น.

เวลา ขนอยุ่กับกิเลสตัณหา.

สิ่งที่เรียกว่าเวลานั้น มันขึ้นอยู่กับกิเลสตัณหา คือความอยากและความยึดมั่นถือมั่น; ถ้าไม่มีกิเลสตัณหา เวลาจะไม่มี, สิ่งทีเรียกว่าเวลาจะไม่มี ไม่มีสำหรับจะกัศักวอ. ระยะระหว่าง ตั้งแต่คน เริ่มอยาก ด้วยตัณหา กว่าจะสม

อยาก คิวกันหา นั่นแหละ คือตัวเวลา, ถ้าไม่มีความอยาก เวลา ก็ไม่มีความหมาย หรือเหมือนกับไม่มีเวลา. ถ้ามีความอยาก พอเริ่มอยาก ก็ว่าจะใคร่สมอยาก นั่นแหละเป็นเวลา, คือมีความหมายขึ้นมาแก่ชีวิตจิตใจ. คนนอนหลับเหมือนกับไม่มีเวลา, คนตื่นรีบทำงานอยู่อย่างขมุกขมมื่นก็มีเวลา, มีเวลาที่สั้น มีเวลาที่ไม่ว่าง. ดังนั้นเราจะต้องรู้จักสิ่งทีเรียกว่าเวลา กับ เครื่องวัดเวลา ให้ดีๆ. อย่าเอาไปปนกัน.

ถ้าไม่มีกิเลส ไม่ติดหา คือ ไม่มีความอยาก, แล้วสิ่งทีเรียกว่าเวลาก็ไม่มี, เครื่องวัดเวลาก็มิไปตามเรื่องของมัน, นาฬิกาก็เดินไปตามเรื่องของมัน. แต่เวลาที่ทรมาณจิตใจของบุคคลนั้นมันไม่มี. นี้เรียกว่า เขาไม่มีเวลา หมดเวลา เขาเป็นผู้กินเวลา, ไม่มีเรื่องอื่นเกี่ยวกับเวลา, มีอยู่แต่เป็นปัจจุบัน, หูคยู่เป็นปัจจุบัน, ไม่มีลักษณะเปลี่ยนเป็นอดีต อนาคต ให้สับสนวุ่นวาย. ถ้าเป็นปุถุชน เวลาก็กินคน; ถ้าเป็นพระอรหันต์คนก็กินเวลา. พระอรหันต์กินเวลาเพราะท่านไม่มีติดหา, เวลาไม่มีสำหรับที่จะก่อกวนท่าน. เครื่องวัดเวลา ก็วัดไปตามเรื่องของเครื่องวัดเวลา, เวลา มิได้มีสำหรับพระอรหันต์ผู้ไม่มีกิเลสติดหา.

นี้แหละเรียกว่า เรื่องเวลาที่เป็นเรื่องปรมาตมอัน
ลึกซึ้ง อยู่ ไม่น้อยเลยทีเดียว จะมาแยกแยะกันให้เห็นชัดว่า
เวลานิเทศไหนกักกินเจ้าของ, เวลาชนิดไหนไม่กักกินเจ้าของ
มันก็เป็นเรื่องที่ลึกซึ้งอยู่ ขอให้สนใจ.

เวลา กักเจ้าของเพราะความอยาก.

เวลากัดเจ้าของ, กัดเจ้าของ คนที่ขี้ขมันในเวลา
คือมีเวลาอยู่ด้วยความอยาก ก็ขมัน ให้ความทุกข์แก่เขา,
ทำให้มีการทรมาน ด้วยเรื่องกิจการงานและเรื่องอื่น ๆ เป็น
โรคประสาทอยู่ก็มี, เป็นโรคจิตไปแล้วก็มาก, กำลังประกอบ
อาชญากรรม, กำลังทำสงครามกันอยู่อย่างน่าหวาดเสียว. นี้
มันกัดเขาแล้ว, เวลามันกัดเขาแล้ว, เวลามันได้ทำให้คนเห็น
ทนทุกข์ทรมานแล้ว : นับตั้งแต่บุคคลคนหนึ่งถูกกัด, ถ้า
เป็นกันทั้งครอบครัว ครอบครัวก็ถูกกัด, เป็นกันทั้งหมู่บ้าน
หมู่บ้านก็ถูกกัด, เป็นกันทั้งเมือง เมืองก็ถูกกัด, เป็นกัน
ทั้งประเทศ ประเทศก็ถูกกัด, กระทั่งว่าเป็นทั่วโลกหรือทั่ว
จักรวาล. ผู้เป็น ปุณฺณขีตมมันด้วยความไม่รู้ ในสิ่งที่เรียก

ว่าการงานเป็นต้นแล้ว ก็ถูกเวลากัดกิน, ควรจะพิจารณาดู
ให้ถี่.

ที่ว่าเวลาไม่กัดเจ้าของนั้น คืออยู่ด้วยชีวิตเย็น,
ไม่มีกัณฑ์อุปาทานเป็นเครื่องกำเนินชีวิต, ทำงานอยู่ด้วย
สติปัญญา ไม่ทำงานอยู่ด้วยกิเลสตัณหา. ข้อนี้อันต่างกัน
ยิ่งกว่าฟ้ากับดิน : คนหนึ่งทำงานด้วยกิเลสตัณหา, คนหนึ่ง
ทำงานด้วยสติปัญญา, นี้ต่างกันยิ่งกว่าฟ้ากับดิน, ขอให้เห็น
ถี่ให้ถี่. สติปัญญาไม่ใช่กิเลสตัณหา, กิเลสตัณหาที่ไม่
ใช้สติปัญญา จะต้องรู้จักสิ่งนี้. เรามีสติปัญญาตั้งแต่
เบ่งตัน ตั้งแต่ก่อนแต่จะทำ กำลังทำ ทำเสร็จแล้ว ก็เต็ม
อยู่ด้วยสติปัญญา, ไม่มีตัณหาเป็นเครื่องร้อนใจ ไม่มี
อุปาทานเป็นเครื่องหนักหน่วง; เขามีการตระเตรียม
เป็นอย่างดี, ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับเวลา, กลับจะหัวเราะเยาะ
เวลา เช่นทำงานเสร็จทันหรือก่อนเวลา ก็หัวเราะเยาะเวลา
อย่างนี้เรียกว่าเวลาไม่กัดเขา.

รวมความว่า เวลาที่กิเลสตัณหาไม่แตะต้อง ไม่
เข้ามาเกี่ยวข้อง เวลาชนิดนี้ไม่กัดเจ้าของ. เปรียบด้วย
ตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่า คนสองคน คนหนึ่งซื้อสัปดาห์ละ

สำหรับให้กักกันหัวใจ กระวนกระวายอยู่ด้วยเวลา; ส่วน
 คนหนึ่งช้อตคอเคอร์มาแล้ว ก็สบายใจว่าช้อมาแล้ว, เมื่อไร
 มันจะออกก็ไปตรวจสลาก; ตลอดเวลาตลอดคอเคอร์อย่างเดียว
 กันนั้น ไม่กักหัวใจเขา, แต่มันกักหัวใจของคนทรูสึกอยู่ด้วย
 คอเคอร์ปาทาน. นี่เป็นใหม่ควรจะรูจักช้อตคอเคอร์กันเสียใหม่
 ชนิดที่จะไม่กักหัวใจเจ้าของ.

ชีวิตที่เป็นทาสของเวลาจะถูกกัก.

ทั้งนี้จะมากู้กันในเรื่องอันเกี่ยวกับชีวิต เราจึงตั้ง
 ที่เรียกว่าชีวิตกันในลักษณะอย่างไร? มันก็เป็นชีวิต ๒ ชนิด
 อยู่เหมือนกัน : **ชีวิตที่กักเจ้าของ** กับ **ชีวิตที่ไม่กักเจ้า**
 ของ; ถ้ามีชีวิตไม่เป็น มันก็กักเขา, ถ้าเป็นมันก็ไม่กัก.

ในชั้นแรกก็มารูสึกกันเสียให้ถูกต้องก่อนว่า เราจะ
 เอาอะไรกันกับชีวิต, เราจะเอาอะไรจากชีวิต, เราจะจัด
 การจะให้มันเป็นอย่างไร? อาตมาเห็นว่า มีชีวิตเพียง
 ไม่กักเจ้าของก็พอแล้ว. ส่วนมากนั้นอยู่อย่างชีวิตกักเขา,
 ชีวิตกักเขา เพราะทำผิด, ตั้งใจไว้ผิดเกี่ยวกับสิ่งที่
 เรียกว่าเวลา.

เวลาในชีวิต หรือ ชีวิตในเวลา นั้น เป็นสิ่งเดียวกัน, มันผูกพันกันอย่างนี้. ถ้าเวลามันกัด ก็คือชีวิตมันกัด, ชีวิตมันกัดก็เพราะเวลามันกัด, เพราะว่าชีวิตไปเป็นทาสของเวลาเสีย. ขอให้คิดดูให้ดีที่สุด ถึงจะเอาอะไรกับมันมากด้วยก็เสียดังเทา มันก็ยิ่งกัดมาก; ฉะนั้นอย่าเอาอะไรให้มันมากเกินไปที่จำเป็น, เขาเพียงว่า มีชีวิตเย็นและมีประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ก็ดูเหมือนจะพอแล้ว. เรามีชีวิตเย็นเป็นสุข ไม่มีความทุกข์, แล้วชีวิตนั้นก็กำลังเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายไม่กัดใคร มันก็ควรจะพอแล้ว. ถ้าเอาเกินกว่านั้น จะเอาอย่างไร; จะเอาให้มันหรูหราฟุ้งเฟ้อพุ่งเพื่อแข่งกับเทวดา, ที่มันก็จะตกไปในลักษณะเป็นบ้า, เพราะจะเอาอะไรแก่ชีวิตมันมากจนเกินธรรมชาติเกินธรรมดาเกินความจริง.

ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญาจะไม่ถูกเวลาขบกัด.

ที่ว่าชีวิตเย็นก็คือ ไม่ถูกเวลาขบกัด ทุกอย่างขณะเวลา, ที่ดีกว่านั้นไปอีกก็คือ ชีวิตที่ไม่มีความอยากอะไร, ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญา. ถ้าต้องทำการงานก็ทำเสร็จทันก่อนเวลาเสมอ ที่ดีไปกว่านั้นอีกก็คือ ไม่มี

อะไรเป็นตัวกู ไม่มีอะไรเป็นของกู, มีแต่สติปัญญาเต็ม
อยู่ในจิตใจ, ไม่มีคัมภีร์ ไม่มีอุปาทานเมาครองจิตใจ, มีแต่
สติปัญญาจัดการไป ในสิ่งที่ควรทำ ในสิ่งที่กำลังทำ ในสิ่ง
ที่ใครมา ในสิ่งที่มิไว้ ในสิ่งที่ใช้สอย ในสิ่งที่พิทักษ์รักษา
เต็มอยู่ด้วยสติปัญญา, ไม่มีความรู้สึกกระหายเคียงแม่แทน้อย
ไม่ก้องพูดถึงว่าจะทนทาน, อย่างนี้เรียกว่ามีชีวิตเย็น.

เพียงแต่มีชีวิตเย็นใหญ่เท่านั้น ก็มีประโยชน์แก่ผู้
ได้พบเห็น เขาไม่เห็นแก่ตน เพราะว่ามีสติปัญญา, เพียง
แต่มีชีวิตอยู่ให้ผู้อื่นเห็น ก็เป็นประโยชน์เหลือที่จะ
กล่าวเสียแล้ว, ถ้าต้องเคลื่อนไหวไปตามธรรมชาติของสิ่งที่
มีการเคลื่อนไหว ก็เคลื่อนไหวไปในทางที่เป็น ประโยชน์แก่
ทุกฝ่าย เพราะอำนาจของสติปัญญา, เคยเห็นกันทุกฝ่ายทุก
คนที่เกี่ยวข้องกัน, ไม่มีใครสักคนเกี่ยวข้องกับบ้านหรือขบ
ถัก หรือเผลาอยู่ด้วยเวลา, เวลาแห่งกิเลสคัมภีร์.

ทุกคนต้องทำหน้าที่ด้วยสติปัญญา.

วันนี้ก็ผ่านไปว่า บุคคลในทุกหน้าที่การงาน ต้อง
ทำการงานด้วยจิตที่ชนะแก่เวลา เต็มอยู่ด้วยสติปัญญา.

งานของบุคคลตามธรรมชาติธรรมดาแต่ละคน ก็ทำไปด้วย
 ความรู้สึกปกติ ไม่เกิดความรู้สึกเดือดร้อนเป็นท้าว — ของกุ,
 คนนั้นก็เย็น ไม่มีเวลาก็กิน. ถ้าเป็น งานของสถาบัน
 หรือของ สังคม ทุกคนในสถาบัน ก็ทำหน้าที่ของตน ๆ ด้วย
 จิตที่ชนะแก่เวลา. ถ้าเป็นงานของประเทศชาติ เช่นเรื่อง
 เศรษฐกิจ เรื่องการเมือง เรื่องการปกครอง เรื่องการพัฒนา,
 แม้ที่สุดแต่เรื่องการทหาร การทูต เป็นต้น, ก็มีจิตไม่หวั่น
 ไหว มีจิตปกติไม่หวั่นไหว ไม่เป็นทาสของกิเลสตัณหา,
 ไม่มีอะไรที่เป็นความกลัว, มีแต่ความแน่ใจ มีแต่ความพอใจ
 มีจิตอยู่เหนือการบีบคั้นของเวลา ในทุกแง่ในทุกมุม เพราะ
 มีจิตเป็นอิสระ, ไม่มีอาการประหม่า หรือตื่นตระหนกอยู่ด้วย
 ความรู้สึกที่เป็นต้นเหตุอุปาทาน.

ขอให้เข้าใจไว้ว่า ถ้ามีตัณหา มันก็หวั่นไหวด้วย
 ตัณหา ในความอยากด้วยความไม่ฉลาดหรืออวิชชา, ไม่ได้
 อยากด้วยสติปัญญา มันก็หวั่นไหวสะทกสะท้าน ในการที่จะได้,
 แม้ได้มา ก็ยังสะทกสะท้านด้วยความยินดีหลงใหล, แล้วก็มี
 จิตไม่หนักหน่วงอยู่ด้วยอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นไว้ ใน
 รูปะเป็นท้าว — ของกุ.

ขอให้บุคคลผู้มีหน้าที่การงาน ในส่วนตนกับ
ส่วนสถาบันกับหรือสังคมกับ ของประเทศชาติกับ จึงมีจิต
ชนิดที่ขณะเวลา, อยู่เหนือความบีบคั้นของเวลา มีชีวิต
สดใสเยือกเย็น ปฏิบัติหน้าที่ไปด้วยสติปัญญา, อย่าให้กดดัน
หรืออุปาทานเข้ามาเกี่ยวข้องเลย.

พุทธบริษัทต้องกินเวลา.

ที่นี้อาจจะกล่าวว่าเป็นพุทธบริษัทต้องกิน
เวลา; มิฉะนั้นมิใช่พุทธบริษัท. มีหลักธรรมอันกล่าว
ถึงเรื่องนี้อยู่แล้วว่า เวลากินสรรพสัตว์กับทั้งตัวมันเอง, เวลา
กินสรรพสัตว์กับทั้งเวลาอยู่กับกิเลสตัณหา แล้วก็กินตัวมัน
เอง, กินตัวเวลาเอง คือ เดินไป เดินไป หรือผ่านไป
ผ่านไป. นี่เป็นธรรมชาติของบุคคลที่ยังไม่รู้จักตัวเวลา ยัง
เอาชนะเวลาไม่ได้; แต่ถ้ารู้จักเรื่องเวลา, รู้จักดำรงชีวิต
เกี่ยวกับเวลาแล้ว ย่อมเอาชนะเวลานั้นได้โดยเด็ดขาด,
ไม่ถูกบีบคั้นเผาผลาญก่อบอยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่าเวลาเลย.

พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ อีกอย่างหนึ่งว่า ถ้าสัตว์ทั้ง
หลายได้อาศัยเราเป็นถ้อยยามมิตรแล้ว สัตว์ที่ทำความเกิดจะพ้น

จากความเกิด, สัตว์ที่มีความแก่จะพ้นจากความแก่, สัตว์ที่มีความเจ็บจะพ้นจากความเจ็บ, สัตว์ที่มีความตายก็จะพ้นจากความตาย, ทั้งนี้ พังค์ให้ก็ อาศัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตรแล้ว พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย, ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ถูกขบไล่ไป ไม่ให้มาเกี่ยวข้องกับจิตใจ คือไม่มีความทุกข์. อาศัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตร คำนี้พึงให้ตี; ท่านทรงใช้คำว่า เป็นกัลยาณมิตร คือเป็นมิตร, ไม่ต้องเป็นเทาสดา เป็นครูบาอาจารย์ เป็นอะไรมากไปกว่า เป็นกัลยาณมิตร.

ครั้นได้ พระองค์เป็นกัลยาณมิตรแล้ว ก็รู้จักปฏิบัติเพื่อความไม่มีแห่งตัวตนของตน คือจะไม่เกิดความรู้สึกประเภทเป็นเจ้าของหรือเป็นของผู้อื่นต่อไป. ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็เป็นของธรรมชาติไป, ไม่มาเป็นของบุคคลใด จึงพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย. ไม่มีปัญหาใดๆ เกิดขึ้น เพราะไม่มีความอยากและความยึดถือในสิ่งใด ๆ. อำนาจของเวลาก็ไม่มี แก่บุคคลผู้ไม่มีคณหาและอุปาทาน, สิ่งทีเรียกว่าคณหา อย่าได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตเลย.

ขอให้มีแค่สติปัญญา เต็มอยู่ด้วยสติปัญญา จะต้อง
 การอะไรก็ต้องการด้วยสติปัญญา, อย่าต้องการด้วยกิเลส
 คัดหา มันต่างกันนัก. ความปรารถนาด้วยกิเลสคัดหา
 นั้นมันกัดเอา, ความต้องการด้วยสติปัญญานั้นมันไม่
 กัด, มันเพียงแต่รู้ว่าทำอะไร ควรต้องการอะไร ทำอย่างไร.
 ทั้งนี้จะต้องการอะไรก็ จงต้องการด้วยสติปัญญา, จะทำ
 อะไรก็ทำไปด้วยสติปัญญา, อย่าทำด้วยกิเลสคัดหาที่กัด
 กลุ้มอยู่ในจิตใจ, จะเก็บเกี่ยวผลงานก็เก็บเกี่ยวผลด้วยสติ
 ปัญญา อย่าเก็บเกี่ยวด้วยกิเลสคัดหา, เก็บเกี่ยวผลงานได้
 ไว้ในยูงฉางแห่งความว่างจากตัวตน, แล้วก็บริโภคผล
 งานจากยูงฉาง นั้นแหละ ด้วยจิตที่ปราศจากความรู้สึก
 ว่าตัวตน.

นี่มีอยู่เป็นสองฝ่ายตรงกันข้ามอย่างนี้ พวกหนึ่ง
 จะคิดอะไร จะต้องการอะไร จะทำอะไร จะเก็บเกี่ยวผลงาน
 อะไร บริโภคผลงานอะไร ก็ทำไปด้วยจิตที่เป็นตัวกู - ของกู,
 มันก็มีความต้องการที่ไม่รู้จักเต็ม ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ
 อยู่เสมอไป, เวลานั้นก็กัดเอาจิตใจของบุคคลชนิดนี้ ที่
 บุคคล อีกประเภทหนึ่ง ไม่มีความรู้สึกประเภทตัวกู - ของ

กู มีแต่สติปัญญา ควบคุมร่างกายชีวิตนี้ ให้เคลื่อนไหวไป
ด้วยอำนาจของสติปัญญา. รู้แต่เพียงว่า อะไรควรทำก็ทำ,
อย่างนี้ ไม่มีก็เดสตัลเทา สำหรับจะขบกัดจิตใจ ของ
บุคคลนั้น.

สรุปความสั้น ๆ ก็จะได้ความว่า เวลาที่บุคคล
ที่มีจิตใจประกอบอยู่ด้วยตัลเทาอุปาทาน, เวลาไม่กั
บุคคล ที่มีจิตใจว่างจาก ตัลเทาอุปาทาน, ทั้งนี้เพราะว่า
ตัลเทาและอุปาทาน นั้นเอง เป็นสิ่งที่ ทำให้เกิดเวลา.
เมื่อไม่มีตัลเทาอุปาทาน สิ่งที่เรียกว่าเวลามันก็ไม่มีในจิตใจ
ของบุคคลนั้น, เครื่องกำหนดเวลาเช่นนาฬิกา เป็นคัน
ก็มี มีไปตามแบบ ของเครื่องกำหนดเวลา, นาฬิกาก็เดิน
ไป; แต่จิตใจของบุคคลนี้ มีแต่ความเยือกเย็น, มีแต่
ความถูกต้อง หรือความพอใจในความถูกต้อง ในความเยือก
เย็น ไม่มีส่วนที่เป็นความเร้าร้อน.

ขอให้สังเกตให้เห็นความแตกต่างระหว่างของสองสิ่ง
นี้ คือ ชีวิตที่มันกัตัลเทาเจ้าของ เพราะเป็นทาสของเวลา,
ชีวิตที่ไม่กัตัลเทาเจ้าของ เพราะว่ามันมิได้เป็นทาสของเวลา.

ในโอกาสที่เป็นมีใหม่^๕ ขอให้ท่านทั้งหลาย มี
ความสุขอย่างใหม่กันบ้าง คือความสุขชนิดที่ไม่ถูกเวลา

กตทิน, ไม่มีอุปาทานเป็นเครื่องยึดถือให้หนัก ไม่มีตัณหา
เป็นเครื่องเผาผลาญให้เขี้ยวร้อน. บิโหม่นขอให้มีชีวิตอย่างใหม่
เป็นชีวิตที่ไม่ตกเป็นทาสของเวลา, ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา แต่
ขณะเวลาอยู่ทุกเวลานาที อยู่ทุกทิพาราตรีกาลเทอดู.

สรเทศเพิ่มเติม

ในหนังสือเพิ่มเติมมีเรื่องเกี่ยวกับกฎเกณฑ์

ปรหมัตถธรรมกถัมมา ตอน ๔

ครั้งที่ ๔๔

๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔

[ออกอากาศครั้งที่ ๔๐]

ถ้ากิเลสไม่ยึดครอง
จิตมีความถูกต้องอยู่ในตัวมันเอง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในครั้งที่แล้วมา อาตมาบรรยายปาฐกถาธรรม โดย
หัวข้อว่า ปี เตือน คืน วันที่ไม่กักเจ้าของ. ส่วนในครั้ง
นี้ ว่า ถ้ากิเลสไม่ยึดครอง จิตมีความถูกต้องอยู่ในตัวมัน
เอง. นี่เป็นปรหมัตถธรรม ที่เราจะต้องทราบ เพื่อความ
สะดวกหรือความง่าย ในการที่จะปฏิบัติศีลธรรม. ถ้าเรา
เพียงแต่ ระวังไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น จิตนี้ก็จะคิดไปแต่ใน

ทางที่ถูกต้อง เป็นเหตุให้พูดให้ทำไปได้ ในทางที่ถูกต้อง
โดยตัวมันเอง.

ธรรมชาติจิตเป็นประภัสสร

เสวราหมองเพราะกิเลส.

มาตุกันถึงธรรมชาติของจิตก่อน จิตล้วนๆ เป็น
ผ้ายามธรรม ชนิดหนึ่ง ยังไม่มีกิเลส เรียกว่าเป็นธรรม-
ชาติประภัสสร แต่มันเองให้โอกาสแก่การเกิดกิเลส; ทั้ง
นี้เจตจึง เสวราหมองทุกคราวที่กิเลสเกิดขึ้น; เหมือน
แขกจวมมา ทำให้บ้านนั้นยุ่งยาก. การฝึกจิตเพื่อไม่ให้จิต
เกิดกิเลสได้อีกต่อไป นี้เรียกว่าจิตตกาวนา เป็นสิ่งที่ทุก
คนจะต้องกระทำ เพื่อประโยชน์แก่ความผาสุกของตนเอง.

ที่นี้มาตุกันว่า จิตเกิดกิเลสได้อย่างไร จิตตาม
ธรรมชาติที่เป็นประภัสสรนั้น เมื่อมีอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง
ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และปราศจากวิชาความรู้ หรือ
สติสัมปชัญญะ ก็เป็นโอกาสให้อวิชชาเข้าไปผสมโรง
ในขณะที่แห่งผัสสะ นั้นเอง การปรุงแต่งไปตามอำนาจ
ของอวิชชาก็มีขึ้นมา คือ การสัมผัสนั้น ก็เป็นการสัมผัสโดย

อวิชชา, เมื่ออวิชชาเข้าไปปรุงแต่ง มันก็เป็นผัสสะอวิชชา ก็ให้เกิดเวทนาชนิดที่ควบคุมอยู่ด้วยอวิชชา, เป็นเวทนาชนิดที่ทำให้เกิดความยินดีอันร้ายแก่จิต ในขณะที่ปรุงแต่งอยู่ด้วยอวิชชา, ดังนั้น ก็เลสก็เกิดขึ้น เพราะความยินดีอันร้ายนั่นเอง; เกิดกิเลส ประเภท โจระหรือราคะเพราะความยินดี, เกิดกิเลส ประเภท โทสะ หรือ โกรธเพราะความยินดีร้าย, เกิดกิเลส ประเภท โมหะเพราะว่าไม่รู้ว่าจะยินดีอันร้ายอย่างไร; เวทณาก็ยังจับจิตอยู่ ใต้แค่ มีความคิดวิตกกังวลมัวเมาไปตามธรรมชาติของมัน.

ลักษณะจิตที่ไม่เกิดกิเลส.

ที่มันจะทุกข์แต่ไป ตั้งจิตที่ไม่เกิดกิเลส ไม่อาจจะเกิดกิเลส, แต่วิกิ ไม่เกิดความรู้สึกเป็นท้าวหรือ ของกู; ข้อนี้เป็นไป เมื่อผัสสะนั้น ๆ มีสติสัมปชัญญะเข้ามาเกี่ยวข้องกับเข้ามาคุ้มครอง เข้ามาจัดการ มีสติสัมปชัญญะเข้ามาเกี่ยวข้องกับคุ้มครองหรือจัดการ, ปราศจากอวิชชาโดยประการทั้งปวง, เมื่อผัสสะปราศจากอวิชชา มันก็ปรุงแต่งเวทนาชนิดที่ไม่ประกอบไปด้วยอวิชชา, หรือ ไม่เป็นเหตุอันแก้ค้นหาและ

อุปาทาน คือสติและสัมปชัญญะนั้น ทำให้เฉยได้หรือ
 ปรกตอยู่ได้ จากอำนาจของอารมณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง.
 ผัสสะมีอิสระ เรียกว่ามีอิสระ เพราะวิชาหรือปัญญา
 เข้าไปเกี่ยวข้อง, ไม่เกิดเวทนา หลอกให้ยินดี หรือยินร้าย
 เมื่อไม่มีเวทนาให้เป็นเหตุให้ยินดีหรือยินร้าย ก็ไม่มีตัณหา
 เกิดขึ้นจากเวทนานั้น, ไม่มีตัณหาก็กไม่มีอุปาทาน, ไม่มี
 อุปาทานก็ไม่เกิดความทุกข์ คือไม่ไปปรุงแต่งความรู้สึกที่
 เป็นตัวตน — ของตน หรือเป็นตัวกู — ของกูขึ้นมา.

ความอยากเกิดจากความยินดี — ยินร้าย.

ข้อนี้แหละเป็นความลับในเรื่องอนัตตา ที่เรา
 ทั้งหลายควรจะได้ทราบไว้ ว่าสิ่งที่เรียกว่าตัวตนหรือของ
 ตนนั้น เป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น, ไม่ได้มีตัวตนอัน
 แท้จริงอย่างไร; แม้จะถือจักเป็นตัวกูเป็นของกู มันก็
 เพียงความรู้สึกเท่านั้น ไม่ใช่ตัวตนอะไร. ความดับมันเป็น
 ของธรรมชาติ; ถ้าเมื่อใดจิตเกิดความรู้สึกอยากด้วย
 อวิชา มีความอยากด้วยอำนาจของอวิชาแล้ว, ความอยาก

อันนั้นหรือที่เรียกว่าทัศนทานั้นแหละ จะปรุงให้เกิดความรู้สึกมีตัวผู้อยาก.

นิมิตฟังก์แล้วก็แปลก ว่าความอยากมีก่อน เกิดก่อน แล้วตัวผู้อยากเกิดทีหลัง นั่นแหละคือความเป็นมายา เป็นของตมๆ แล้งๆ ของสิ่งที่เรียกว่า ตัวกูหรือตัวคน. นี่เป็นความดับของเรื่องอนัตตา ที่ว่าไม่มีตัวคน ไม่มีตัวคน, ความรู้สึกว่ามีตัวคนหรือของตนมันเพิ่งเกิด, มันเพิ่งเกิดต่อเมื่อความอยากเป็นไปอย่างแรงกล้า, มันเป็นความกึกปรุงแข่งของจิตที่ปรุงแข่งออกมาจากทัศนทาน.

นี่คือความไม่มีตัวคนของธรรมชาติ แค่มันก็ปรุงแข่งให้เกิดความรู้สึกว่ามีตัวคน; เมื่อมีความรู้สึกว่ามีตัวคนนั้นแหละมันเกิดเรื่อง คือมันจะต้องเป็นทุกข์นานาประการ เพราะความหนักแน่นตัวคน, แต่วัน จะเป็นเหตุให้กระทำสิ่งที่ไม่ควรทำ อีกนานาประการ, เป็นเหตุให้เป็นทุกข์ทั้งตนเองและทั้งผู้อื่น. กุให้คิดว่า ผลิตผลของความอยากก็คือความรู้สึกว่ามีตัวกูผู้อยาก; ถ้าไม่มีความอยากเป็นไปในจิตแล้ว ความรู้สึกว่ามีตัวกูผู้อยากผู้ต้องการนั้นมันเกิด

ไม่มี. เมื่อไม่มีความรู้สึกเป็นตัวคนตัวกูผู้อยากแล้ว มันก็ไม่หนกอกหนกใจอะไร.

ความยินดียินร้ายทำให้เกิดความอยาก : ยินก็
ก็อยากไปอย่างหนึ่ง, ยินร้ายก็อยากไปอย่างหนึ่ง. ความอยาก
เป็นไปอย่างแรงกล้าแล้ว ก็ปรุงแต่งให้มีความคิดเป็นตัวผู้
อยาก, ตัวผู้อยากเกิดมาจากความอยาก, ความอยากเกิดมา
จากความนำอินตียินร้ายของจิต ที่ประกอบด้วยอวิชชา.
เมื่อเกิดตัวตนขึ้นมาแล้ว มันก็เป็นทุกข์อย่างไม่มีทางที่
จะหลีกเลี่ยงได้, มันเป็นเหมือนการหัวของหนก. ท่าน
ทั้งหลายลองเทียบเคียงๆเองว่า ของหนกพอหยิบขึ้นมาหัว
แทนนมมันกัหนก, ถ้าวางเสียมันกัไม่หนก, ถ้าเอามาหัวไว้
มันกัหนก, จึงเกิดมีหลักธรรมะตายตัวขึ้นมาว่า เป็นทุกข์
เพราะยึดมัน, ถ้าไม่ยึดมันก็ไม่เป็นทุกข์. คนเราจะทำ
อะไรก็ได้ทุกอย่าง, ถ้าไม่ยึดมันในตัวผู้กระทำหรือผลของการ
กระทำ มันก็ไม่เป็นทุกข์, พอยึดมันเท่านั้นมันกัจะเป็น
ทุกข์.

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖

ความทุกข์เกิดจากยึดมั่นถือมั่น.

นี่ ความทุกข์เกิดมาจากความยึดมั่นว่าตัวตน ; ความยึดมั่นว่า ตัวตนเกิดมาจากตัณหา. ตัณหาที่มีอวิชชา เป็นตัวปรุงแต่งในเบื้องต้น ; แต่เรากล่าวเป็นหลักสั้น ๆ คร่ง ๆ ว่า ความทุกข์เกิดมาจากตัณหา. แต่โดยรายละเอียด นั้น ความทุกข์มันเกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่น. ความยึดมั่นถือมั่นมันเกิดมาจากตัณหา. ตัณหามันมีมูลมาจากอวิชชา. ถ้ากล่าวอย่าง รวบยอด ที่สุดก็พูดว่า ความทุกข์มาจาก อวิชชา ; ถ้ากล่าวเฉพาะที่จะเห็นได้ง่าย ๆ ก็ว่า ความทุกข์มาจากตัณหา. และ ตัณหาทำให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นความทุกข์อยู่ในตัวมันเอง.

มีพระบาลีว่า ภาวทานิ ทุกฺขํ โลก — การถือของหนักเป็นความทุกข์ในโลก, การนึกเขปนํ สุขํ — การวางของหนักลงเสีย เป็นความสุข. ทั้งนี้ ทุกคน ควรจะมีชีวิตชนิดที่ไม่ยึดของหนัก ไม่แบกของหนัก ไม่หิ้วของหนัก ไม่หาบของหนัก ซึ่งเรียกว่าอุปรี, มีการถือแบกของหนักแล้วก็ย่อมจะเป็นทุกข์. แต่ว่ามีสติปัญญาถ้าหวั่นจะทำอะไรไปได้ ตามที่ควรจะทำ โสโยไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น.

คนธรรมดาสามัญจะเข้าใจไปว่า ต้องมีความขอสบายอย่าง
 แร่ ต้องมีความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่จะกระทำอย่างแรงมัน
 จึงจะทำได้. ถูกแล้ว ทำอย่างแรงอย่างนั้นมันเป็นอย่าง
 แร่ของกิเลส แล้วมันก็เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์. แต่ ถ้า
 เราจะมีสติ สัมปชัญญะมีปัญญา ไม่ให้เกิดความ
 ยึดมั่น แล้วก็ทำสิ่งทุกอย่างที่จะต้องทำไปด้วยอำนาจของ
 สติสัมปชัญญะและปัญญา มันเป็นการกระทำที่แรงกว่า
 ที่กว่า ได้ผลกว่า แล้วไม่เป็นทุกข์เลย. ขอให้มีความ
 เข้าใจในเรื่องนี้อย่างเพียงพอ ที่จะยึดถือเป็นหลักสำหรับ
 ปฏิบัติ, ไม่ใช่ยึดถือเอาเป็นตัวตน, แต่ยึดถือเป็นหลัก
 สำหรับปฏิบัติ อย่าให้ผิดพลาดได้.

จิตประภัสสรได้เพราะไม่มีกิเลสยึดครอง.

ทีนี้จะดูต่อไป ถึงความที่จิตมันมีธรรมชาติเป็น
 ความถูกต้อง มีความถูกต้องอยู่ในตัวมันเอง ถ้าไม่มีกิเลส
 เข้ามายึดครอง, ถ้าไม่มีกิเลสเกิดขึ้น จิตก็เป็นประภัสสร คือ
 ผ่องใสอยู่ตามธรรมชาติ. จิตประภัสสรนี้ ไม่นอนตี ไม่นอน
 ร้ายอะไร, มันก็ไม่เกิดความขอสบาย ไม่เกิดกัณฑ์หาญฆ่าฟัน

อะไร. จิตประภัสสรเพราะไม่มีอะไรเข้าไปปรุงแต่ง, ไม่เกิดการปรุงแต่งในจิตประภัสสรได้. ดังนั้นจิตประภัสสรจึงไม่มีการปรุงแต่งที่เป็นความเห็นแก่ตน. ไม่อาจจะเกิดความเห็นแก่ตัวตนหรือตัวกูในจิตประภัสสร. จึงไม่มีการคิดปรุงแต่งที่จะทำร้ายหรือประทุษร้ายผู้อื่น. เมื่อจิตเป็นประภัสสรก็สามารถทำอะไรได้ ด้วยความไม่เห็นแก่ตน, ไม่ทำอันทรายผู้อื่น. จึงไม่เกิดวิภวฤตการณ์ใดๆ แก่ทุกฝ่าย, เป็นอยู่ได้ด้วยความสะดวก.

จิตประภัสสรนั้น เป็นของที่ยังไม่ตายตัวสำหรับคนทั่วไป เป็นเหตุให้กิเลสเกิดได้, เป็นโอกาสให้กิเลสเกิดได้. ถ้าได้รับการฝึกฝน ด้วยจิตศรัทธา จนเป็นจิตประภัสสรตายตัว ก็เป็นจิตของพระอรหันต์แล้ว จิตนั้นก็ไม้อาจจะเกิดกิเลส, ไม่อาจจะเป็นที่ตั้งแห่งการเกิดกิเลส, ไม่มีโอกาสแก่การเกิดกิเลสได้อีกต่อไป, อย่างนี้เป็นประภัสสรถาวร. ประภัสสรตามธรรมชาติตามธรรมดาในมันยังเป็นโอกาสให้เกิดกิเลส เหมือนกับยังอ่อนอยู่, ต้องฝึกฝน โดยวิธีที่ถูกต้อง ทุกอย่างทุกประการ ให้เป็นประภัสสรอยู่ได้ โดยเด็ดขาด. อะไรๆ จะเข้ามาเกี่ยว

ซึ่งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ไม่อาจจะเกิดการปรุงแต่ง
ขึ้นมาจนเปลี่ยนแปลงสภาพประภัสสร, จิตประภัสสรอยู่ด้วย
ความถูกต้องเพราะไม่มีกิเลสยึดครอง ทั้งนี้

ทันทีที่หมู่ปัญหาใหญ่ในโลกนี้ เมื่อเกิดกิเลสแล้ว
มันก็มีอาการกระทำที่ไร้ศีลธรรม, ไม่มีศีลธรรมมันก็เบียด
เบียนซึ่งกันและกัน, ความไร้ศีลธรรมนั้น พุคกว่าแต่ก่อนก็ได้
เป็นเพียงความประพฤติผิดในระดับบุคคลต่อบุคคล มีการกระ
ทำผิดในระดับบุคคลต่อบุคคล, **เดี๋ยวนี้ความไร้ศีลธรรม**
นั้น มันสูงขึ้นมาจนเป็นระดับโลก, มีความไร้ศีลธรรม
ในระดับโลก เป็นความเกรงระหว่างชาติ ก็เบียดเบียนกัน,
มุ่งหมายจะเบียดเบียนกัน, พยายามจะเบียดเบียนกัน อย่าง
ไม่มีที่สิ้นสุด, เพราะความเห็นแก่ตนคือกิเลสที่เกิดขึ้น, ความ
เห็นแก่ตนนี้เป็นสิ่งที่สามารถทำลายโลกทั้งโลกได้, **เดี๋ยวนี้**
โลกมันแคบนิสแคบ เพราะความเจริญในทางคมนาคมและ
อื่น ๆ ถึงกันหมด, อะไรเกิดขึ้นก็เป็นไปได้ทั่วโลก เนื่อง
กันทั่วโลกมีปฏิภนวิธยาไปทั่วโลก, มันเกิดขึ้นมาจากความเห็น
แก่ตน.

พุทธศาสนาสอนให้อยู่เหนืออคติเหนือวิว.

ทุกศาสนามุ่งหมายจะทำลายความเห็นแก่ตนเสียให้ได้ ๆ
 ระวังสิ่งที่เรียกว่าความดี ชนิดที่ทำให้เห็นแก่ตน. ความ
 ดี ความดีนั้นแหละ ถ้าเป็นชนิดที่ทำให้เห็นแก่ตนแล้ว เป็น
 ความร้าย เป็นเสนียดแก่จิตใจ เป็นเสนียดแก่ชีวิต เป็น
 เสนียดแก่สังคม. ระวังให้ดี, ระวังให้ดี การที่พูดว่า ทุก
 ศาสนาสอนให้ทำความดีเหมือนกันหมดนั้น เป็นความ
 ไม่ยุติธรรมต่อพุทธศาสนาอย่างยิ่ง. พุทธศาสนาสอน
 ให้อยู่เหนืออำนาจของความดี, ไม่ยึดมั่นในความดี ซึ่งไป
 ยึดมั่นเข้าแล้ว มันก็เกิดเป็นความทุกข์. ทุกศาสนาสอนให้
 ทำความดี นี้ก็จริง แต่พุทธศาสนายังสอนเลยขึ้นไป ถึงการ
 อยู่เหนืออำนาจของความดี ไม่หลงดี ไม่บ้าดี ไม่เมกดี. นี้
 ถ้ามารู้สึกเพียงว่า สอนให้ทำความดีแก่พุทธศาสนาแล้ว เป็น
 ความไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง.

การที่จมอยู่ในความดีนั้น ไม่ใช่ความถูกต้อง จม
 อยู่ในความดี หมายความว่ายึดมั่นหมายมั่นในความดี,
 มีความทุกข์เป็นเหตุให้ฆ่าตัวตาย เพราะปัญหาเกี่ยวกับความ

คนที่เขาเมามากมายแล้ว. คุณเองเกิด, คนจะยังเป็นทุกข์
 เพราะว่ายังแบกความดี ยังยึดความดี ยังไม่ใช่ความว่าง ;
 จิตยังไม่ว่าง จิตยังยึดแบกความดี มัวเมาในความดี หมายถึง
 ในความดี ฉะนั้นจึงมีความทุกข์.

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทั้งชั่วและทั้งดี นี้ยึดถือไม่
 ได้; ถ้ายึดถือแล้วมันก็จะกักเอา ความชั่วก็กักแรง ๆ
 เห็นกันอยู่; แต่ความดีนั้นมันก็ถืออย่างแนบเนียน กัดอย่าง
 เงียบ ๆ กัดอย่างไม่รู้ตัว. มันก็กักเอาตามแบบของความดี
 ที่ยึดมั่น จึงต้องไม่มีความยึดมั่นทั้งในความชั่วและความดี.

พุทธศาสนาสอนให้ไม่ยึดมั่นในสิ่งใดๆ โดย
 ประการทั้งปวง ไม่ว่าจะดีหรือชั่วหรือความดี; ดังนั้น
 อย่าทำลายเกียรติยศของพุทธศาสนา ที่สอนให้หลุดพ้นจาก
 ความชั่วและความดี. ให้อยู่เหนือความชั่วและความดี. ความ
 ดีเป็นพิษเป็นภัยขึ้นมา เพราะความยึดมั่น; มีกิเลส
 ยึดมั่นในความดี ก็เป็นเรื่องยุ่งไปหมด ก็มีความโกลาหล
 วุ่นวาย ระวังระสายในจิต เพราะยึดมั่นในความดี.

การดำรงจิตให้ถูกต้อง,

ต้องมี สติ สัมปชัญญะ บัญญา.

ที่นี้ก็จะพูดถึง การดำรงจิตให้อยู่ในความถูกต้อง
คือ ไม่เปิดโอกาสให้กิเลสครอบงำ มีสติสัมปชัญญะเป็น
เครื่องป้องกัน; ถ้าไม่มีกิเลสมาครอบงำ จิตก็เป็นประภัสสร,
เป็นจิตล้วน ๆ เป็นจิตล้วน ๆ ตั้งอยู่ในลักษณะเป็นกลาง ๆ
ไม่เอียงซ้ายไม่เอียงขวา จึงสามารถดำรงอยู่ในความถูกต้อง ใน
ทุก ๆ ความหมาย.

โดยใจความสั้น ๆ ง่าย ๆ ก็ว่า ดำรงจิตให้อยู่ในความ
ถูกต้อง ไม่ตกไปในทางความยินดีหรือความยินร้าย, รู้สึกตัว
เมื่อมีผัสสะมากระทบทางอายตนะใด ๆ ซึ่งเป็นกิจประจำวัน
ของมนุษย์ในโลก เพราะมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ คอยรับ
สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่ตลอดเวลา; นี้เรียกว่า
มีผัสสะ. ถ้ามีผัสสะ มากระทบแล้วก็ระวางให้ตี ให้มีสติ
สัมปชัญญะทันเวลา, ไม่ทำไปทำมาของสิ่งที่มากระทบ
แล้วทำให้อินดีบ้าง ทำให้อินร้ายบ้าง ซึ่งเกิดกิเลส เป็น
ความอยากและมีตัวตน ตัวกู้อยาก, เรื่องมันก็ไปกันใหญ่
เป็นความทุกข์ที่ยาว.

ให้มีสติปัญญา มีความรู้ในเรื่องของธรรมะ หรือ
ในเรื่องของธรรมชาติ: มองเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง,
ความเป็นเช่นนั้นเอง, เห็นการปรุงแต่งของมัน ในลักษณะ
ที่เป็นเช่นนั้นเอง: ครั้น ถูกปรุงแต่งแล้ว ก็มีความเป็น
เช่นนั้นเอง, สุกทัยก็จะจะต้องเป็นทุกข์.

ทั้งนี้จึงมีหลักตายตัวอย่างสำคัญว่า ต้องมีสติ มี
สัมปชัญญะ มีปัญญา เกี่ยวข้องกับทุกสิ่งทีเข้ามากระ-
ทบ; นี้เรียกว่าเป็นการดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง *จกมท*
พระบาลีว่า อาตปปี สมุปชาโน สติมา วิเนยฺย โสเก อภิขณา-
โถมุเสถ — เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ ระมัดระวังอยู่เรื่อย นำ
ออกเสียทั้งอภิขณาและโถมุเสถในโลก. นี่แหละคือวิธีการ
ดำรงชีวิต การครองชีวิต ถูกต้องตามหลักของพระพุทธ-
ศาสนา เป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา, เรียกว่าดำเนิน
ชีวิตในทางสายกลาง ไม่ให้เกิดอินทียินร้าย; เพราะมี
สติสัมปชัญญะ มีความระมัดระวัง มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม.
ใช้คำว่ามีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม ให้มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม
นั่นแหละเป็นชีวิต; ให้ชีวิตนี้เป็นความรู้สึกตัวทั่วพร้อม
อยู่ตลอดเวลา แล้วอภิขณาและโถมุเสถก็เกิดไม่ได้.

อภิขณา คือ ความยินดี โทมนัส คือ ความยินดีร้าย, เรียกชื่อ
อย่างอื่นก็มี แต่ใจความสำคัญมันอยู่ที่ยินดีและยินดีร้าย.

ไม่ยินดียินดีร้ายก็ไม่เกิดความอยาก ก็ไม่เกิด
ตัณหา ก็ไม่เกิดอุปาทาน, มีสติสัมปชัญญะรู้สึกทั่วได้ทั้ง
ท่วงที มีปัญญารู้ว่าจะต้องจัดการอย่างไร โดยที่ไม่ต้องไปยึด
มันถึมัน, โดยไม่ต้องมีความยินดียินดีร้าย, โดยที่ไม่ต้องมี
ความยึดมันถึมัน เป็นตัวตนหรือเป็นของตน ด้วยอำนาจ
ของความอยาก, นี้เรียกว่าเป็นการป้องกันไว้ได้ ไม่ให้เกิด
ความยินดียินดีร้าย; แต่พระบาลีเรียกว่า น้าออกเสียได้ซึ่ง
อภิขณาและโทมนัสในโลก คือทำให้ไม่มีความยินดีหรือยินดี
ใดๆ เกิดขึ้นได้ในจิตใจ, ราวกับว่าในโลกนี้ ไม่มีความยินดี
ยินดีร้าย, ไม่มีสิ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยินดียินดีร้าย; เท่านั้นเป็น
ไปเพราะอำนาจของสติสัมปชัญญะและปัญญา.

ขอให้ทุกคน ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ซึ่งสามารถ
จะจัดจะทำให้ถูกต้อง ในการที่จะมีสติในเบื้องต้น, มี
สัมปชัญญะในท่ามกลาง, มีปัญญาในขั้นสุดท้าย.
สติคือ ระลึกรู้ทั่วทั้งท่วงที, สัมปชัญญะก็รู้สึกด้วยอยู่, ปัญญา
ก็มีความรู้คือไปว่า ควรจะทำอย่างไรกับเรื่องนี้; ถ้าไม่ต้อง
ทำก็ไม่ต้องทำ, ถ้าต้องทำก็ทำไป สำเร็จประโยชน์โดยที่ไม่

คือเป็นทุกข์. ดังนั้นเขาจะทำอะไรก็ได้ ในลักษณะที่ตัว
 เองไม่มีความทุกข์, แล้วเป็นประโยชน์แก่คนทุกฝ่าย. มี
 ชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง คือตัวเองก็ไม่เป็นทุกข์, มีการเคลื่อนไหว
 ไหวที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย. นี่คือการมีชีวิตอยู่ด้วยความ
 ถูกต้อง. ไข่คุณสมบัติของจิตประภัสสร คือจิตที่ผ่องใส
 รักษาความผ่องใสของจิตไว้ได้ตลอดเวลา, จึงกล่าวว่า
 ถ้ากิเลสไม่ยึดครอง จิตก็มีความถูกต้องอยู่ในตัวมันเอง
 ในตัวมันเอง. ระวางอย่าให้จิตเศร้าหมอง มันจะมีความ
 ถูกต้องอยู่ในตัวมันเอง, มันเป็นอัตโนเมต, แล้วมันมีลักษณะ
 ที่ง่ายมาก ถ้าประพฤติกะทำไปอย่างถูกต้อง คือ ระวางไม่ให้
 กิเลสเกิดขึ้นครอบงำจิตได้.

หวังว่าท่านสาธุชนทั้งหลาย ผู้สนใจในธรรม โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนา จงรู้จักดำรงชีวิตดำเนินชีวิต
 ให้ประกอบอยู่ด้วยความรู้สึกตัวทั่วพร้อม คือ มีสติ มี
 สมปชัญญะ มีปัญญา รวมเข้าด้วยกัน เรียกว่า ความ
 รู้สึกตัวทั่วพร้อม. ให้ความรู้สึกตัวทั่วพร้อมนั้นแหละเป็น
 ตัวชีวิต, ให้ชีวิตเป็นความรู้สึกตัวทั่วพร้อม, แล้วท่านก็จะ
 ไม่ประสบความทุกข์ใดๆ มีความผาสุกในหน้าที่และการงาน,
 ก้าวหน้าไปตามทางของพระธรรม, เป็นความสุขสวัสดิ์อยู่ทุก
 ที่พาราตริ จงทั่วทุกคนเทอญ.

ประมวลธรรมกลับมา กอน ๔

ครั้งที่ ๔๕

๓๑ มีนาคม ๒๕๒๘

[ออกอากาศครั้งที่ ๘๑]

ธรรมะสำหรับข้าราชการพลเรือน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ ได้รับคำขอร้อง
ให้กล่าวปรารภ วันข้าราชการพลเรือน; ดังนั้นวันนี้
หัวข้อบรรยายจึงมีว่า ธรรมะสำหรับข้าราชการพลเรือน.

อาตมาก็จะไต่กล่าวไปตามความคิดเห็น ที่เห็นว่าจะ
เป็นประโยชน์มากเท่าไร ถ้าแปลกไปบ้าง ก็ขออย่าได้มีความ
ประหลาดใจ.

ทุกคนเป็นข้าราชการพลเรือน.

ข้อแรกที่จะปรารภก็คือว่า ใครคือข้าราชการ? ข้อนี้
 ผูกเคยบรรยายมาบ้างแล้ว แต่ขอสรุปความอีกครั้งหนึ่งว่า
 ข้าราชการคือผู้ที่ทำงานของพระราชา. ใครคือพระราชา?
 ปรากฏตามในบาลี พระสูตรหนึ่งว่า ผู้ที่ทำให้ประชาชน
 ร้องออกมาว่า พอใจ ๆ นั่นคือ พระราชา ดังนั้นข้าราชการทั้ง
 หลาย ก็คือผู้ที่จะต้องทำให้มนุษย์ร้องออกมาว่าพอใจ ๆ เช่น
 เกี่ยวกัน.

ใครคือข้าราชการพลเรือน? ข้อนี้ขอสรุปความว่า
 ไนยามศึกทุกคนเป็นทหารไม่โดยตรงก็โดยอ้อม, โดยอ้อมก็คือ
 ช่วยทหาร. ไนยามสงบ ทุกคนเป็นข้าราชการพลเรือน
 ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม; โดยอ้อมคือแม้แต่ทหารก็ทำงาน
 อย่างพลเรือน. จึงกล่าวว่า ไนยามสงบทุกคนเป็นข้าราชการ
 พลเรือน. ดังนั้นข้าราชการพลเรือนก็คือทุกคน, คนทุกคน
 ของประเทศชาติไนยามสงบ มีหน้าที่ที่จะต้องทำอย่างไต่อย่าง
 หนึ่ง ไต่ไม่มีกายกเว้น; ถ้าใครละเลยก็เรียกว่าละ
 หน้าที่.

ธรรมที่ต้องประพฤติคือหน้าที่.

ที่หน้าที่ หน้าที่ที่จะต้องทำ นั้นแหละ คือ ธรรมะ, ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ. หน้าที่คือ ธรรมะที่ต้องประพฤติ. ดังนั้นการกล่าวถึงหน้าที่ข้าราชการพลเรือน ก็คือการกล่าวถึงธรรมะสำหรับข้าราชการพลเรือนนั่นเอง.

ที่นี้ขอยกไปว่า ธรรมะๆ คืออะไร? ก็กล่าวแล้วว่า หน้าที่, หน้าที่นั้นแหละคือธรรมะ. อาจมีคนเข้าใจว่า คำว่า ธรรมหรือธรรมะนั้นเป็นคำเก่าก่อนพุทธกาล, ก่อนพระพุทธเจ้าเกิดคน มนุษย์ก็ได้มีคำว่าธรรมะใช้พูดกันแล้ว ก็หมายถึงหน้าที่. มนุษย์คนแรกสังเกตเห็นว่าสิ่งซึ่งเรียกว่าหน้าที่ ก็เรียกชื่อสิ่งนั้นว่าธรรมะ. แม้คำว่าธรรมะในบัดนี้ จะเป็นสิ่งสูงสุดในพระพุทธศาสนา ก็ยังคือหน้าที่นั่นเอง; เพราะ คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ก็คือเรื่องหน้าที่ : หน้าที่ทุกระดับ หน้าที่ทั้งทางโลก หน้าที่ทั้งทางธรรม, ปทานุกรมอินเดียธรรมคาๆ แปลคำธรรมะว่าหน้าที่ หรือ duty ปทานุกรมไทยก็น่าจะมีคำแปลคำนี้รวมอยู่ด้วย.

ธรรมะคือหน้าที่นั้น มันอยู่ที่หน้าที่; ธรรมะไม่ได้อยู่ที่ตัวคน ไม่ได้อยู่ในบ้าน แต่อยู่ที่หน้าที่ โนโบสถ์แท้ๆ อาจจะไม่มีการทำหน้าที่ ถ้าไม่มีการทำหน้าที่ มีแต่พิธีของหรือสำนักเชื่องชี, ในกลางทุ่งนาที่ชาวนาแก่กำลังไถนาอยู่โหวกๆ นั้นแหละกลับจะมีธรรมะ คือธรรมะของชาวนา ในการทำหน้าที่, แม้แต่ธรรมะของสัตว์ที่ทำงานที่ในการไถนา.

ทันทีจะตกกันต่อไปว่า *หน้าที่ ๆ นั้นคืออะไรกันแน่?* ในความหมายที่หนึ่ง หน้าที่ก็คือสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตทุกชนิด ไม่ว่าชีวิตระดับไหน ส่วนแต่มีหน้าที่ ไม่ทำหน้าที่ ก็คือตาย.

ความหมายที่สอง หน้าที่คือสิ่งที่จะทรงหรือรักษาผู้ทำหน้าที่ไว้ให้รอด, หน้าที่เป็นคำที่มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่าธรรมะ, คำว่า *ธรรมะ* นี้แปลว่า *ทรงไว้*, *ธ-ร* ธาคูลบัจฉัยสำเร็จรูปเป็นธรรมะ มีบทวิเศษว่า *ทรงไว้ซึ่งผู้ธรรมะ*, ผู้ใดมีธรรม ธรรมะก็ทรงบุคคลผู้นั้นไว้; โดยใจความก็คือ การช่วยให้รอดในทุกความหมาย. ถ้าเรารับผิดชอบในหน้าที่, หน้าที่ก็รับผิดชอบต่อเรา. ลองพิจารณาใคร่ครวญดูว่า ถ้าเรารับผิดชอบในหน้าที่ของเรา; หน้าที่ก็จะรับผิดชอบต่อเรา ในความรอดของเรา.

๒๔๘

ทุกศาสนาสอนหน้าที่เพื่อความรอด.

ทีนี้จะคุยกันต่อไปว่า รอดๆนี้ รอดจากอะไร? ในขั้นต้นก็คือรอดชีวิต, ในขั้นปลาย ก็คือ รอดจากความทุกข์ทุกชนิด. การรอดชีวิตอยู่ที่ข้อความระหมททุกชั้นนี้ไม่มีความหมายอะไร ไม่มีค่าอะไร; แต่ต้องรอดชีวิตก่อน, รอดชีวิตอยู่ได้ แล้วก็รอดจากความทุกข์ทุกชนิดที่จะครอบงำชีวิต.

จุดหมายของศาสนาทุก ๆ ศาสนา ก็คือความรอด, และหมายถึงรอดทั้งสองชนิด รอดทั้งสองรอด : รอดตาย เป็นความหมายอย่างโลก ๆ ของชาวบ้าน, รอดจากความทุกข์ เป็นความหมายชั้นเหนือโลกของชาววัด; ทำหน้าที่อย่างโลก ๆ ก็มีความรอดอย่างโลก ๆ, ทำหน้าที่อย่างชาววัด ก็รอดอย่างชาววัดมีอยู่เป็นสองรอดด้วยกันทั้งนี้.

มนุษย์จะต้องรอดได้ทั้งสองรอด จึงจะสมกับคำว่า เป็นมนุษย์. ส่วนสัตว์เครื่องจานหรือพืชพันธุ์ไม้ที่มีชีวิตนั้น รอดอย่างเดียวก็พอ, คือรอดตายก็พอ, แต่ มนุษย์ต้องรอดทั้งสองรอด คือรอดจากความตายและรอดจากความทุกข์. นี่ก็ว่าจะพิจารณาด้วยกันสักเดืนหนึ่งว่า ไครโชคดีกว่าไคร? ได้เกิดเป็นมนุษย์นี้โชคดีเท่าไร? เกิดเป็นมนุษย์ก็มีภาระเพิ่ม

ขึ้นในฐานะเป็นมนุษย์, เช่นต้องทำความรอดทั้งสองวยศ.
 กัณฑ์จรจัดจนมีหน้าที่ทำความรอดเพียงอย่างเดียว มันก็เลยมี
 เวื่อนน้อย สบายมากกว่า; นี่ใครมีบุญใครมีบาป ของทุกคน
 ไล่กัน.

ที่นี้ก็น่าสนใจเกี่ยวกับพืชพันธุ์พฤกษาชาติทั้งหลาย
 เห็นว่าน่าสรรเสริญ คือพืชพฤกษาชาติทั้งหลายนี้ ขยัน
 กว่ามนุษย์, ขยันกว่ามนุษย์ คือทำงานหรือทำหน้าที่
 ตลอด ๒๔ ชั่วโมง; ตามที่เราทราบกันมาพอจะกล่าวได้
 อย่างนั้น ก็ว่าต้นไม้มีการคายออกซิเจนตลอดวัน, มีการ
 คายคาร์บอนไดออกไซด์ตลอดคืน ก็แปลว่ามันต้องทำหน้าที่
 ตลอดวันทั้งคืน ทั้ง ๒๔ ชั่วโมง น่าสรรเสริญ. มนุษย์
 จะไม่เป็นเช่นนั้น สัตว์ก็ยังซื่อตรงในหน้าที่ ทั้งเมื่อทำงาน
 และเมื่อพักผ่อน; เมื่อทำงานเรียกว่าทำหน้าที่, เมื่อพัก
 ผ่อนก็เรียกว่าทำหน้าที่ ทำหน้าที่เพื่อพักผ่อน เพื่อได้มีเวียร
 แรมมาทำงานอีกนั่นเอง. ทั้งนี้การพักผ่อนก็ต้องสงเคราะห์
 ไว้ในการทำหน้าที่ สัตว์มีความซื่อตรงในหน้าที่ ทั้งใน
 ขณะทำงานและในขณะพักผ่อน.

คนทำหน้าที่ก็ท้อใจ เวลาทำงานก็ทำเขาเปรียบ ทำ
 อย่างเสียไม่ได้ ทำอย่างจำเป็นบังคับ; ครั้นถึงเวลาพักผ่อน

ก็ไม่พักผ่อน ไปเที่ยวสามเลเทเมา, ไปหาเหยื่อมาให้กิเลส
 หนักยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งไม่เป็นการพักผ่อน. คนเรายังทรยศ
 ขบถต่อหน้าที่ถึงขนาดนี้; เมื่อถึงเวลาทำหน้าที่โดยตรง
 ก็โหดเหี้ยมเลียดบิณฑลิว ทำแต่เนี้ยเท่าที่จะบิณฑลิวได้, ครั้น
 ถึงเวลาพักผ่อน ก็เอาไปสร้างเหยื่อให้กิเลส ซึ่งไม่เป็นการ
 พักผ่อนเลย. ชูๆแล้วก็ต้องรู้สึกรว่า มีอะไรอยู่มาก ถ้า
 เปรียบเทียบกับสัตว์ หรือเปรียบเทียบกับพืช พืชทำงาน
 ๒๔ ชั่วโมง. สัตว์ทำงานชื้อตรงทั้งเวลาหน้าที่และเวลาพัก
 ผ่อน ถึงเวลาอนกันอนพักอย่างจริงจัง; ไม่เหมือนคน
 เอาเวลาอนพักไปทำอย่างอื่นเสีย ซึ่งไม่เป็นการพักผ่อน
 จำเป็นจริงๆ จึงจะนอนได้ ช่วงเวลาที่จำเป็น.

ทุกชีวิตต้องทำหน้าที่เพื่อความรอด.

หนักก็จะคู้ต่อไป ในข้อที่ว่า ชีวิตทุกชนิดทุกระดับ
 มีปัญหาตรงเป็นอย่างเดียวกัน ก็การทำหน้าที่เพื่อความรอด
 ของคน : **ต้นไม้ก็ต้องทำหน้าที่เพื่อความรอดของตน**
สัตว์เดรัจฉาน ก็ต้องทำหน้าที่เพื่อความรอดของตน,
มนุษย์ก็ต้องทำหน้าที่เพื่อความรอดของตน. การทำ

หน้าที่ของตนอย่างนี้ ถ้าเรียกอีกอย่างหนึ่ง ก็คือการ
 ประพฤติธรรมนั่นเอง, ประพฤติตามฐานะของตน : กัน
 ไม่ประพฤติธรรมะของตนไว้, สัตว์ประพฤติธรรมะของสัตว์,
 คนประพฤติธรรมะของคน. ดังนั้น ธรรมะจึงต้องเป็นคู่
 กันกับชีวิตเสมอไป, ธรรมะนั้นแหละคือคู่ชีวิต; สองไม่
 มีธรรมะเป็นคู่ชีวิตคือไม่ทำหน้าที่ มันก็ต้องตาย. คู่ชีวิต
 อย่างอื่นไม่มีความหมายสำคัญเหมือนกับธรรมะซึ่งเป็นคู่ชีวิต,
 เป็นคู่ชีวิตของคนแต่ละคน.

เมื่อหลายคนรวมกันเป็นชาติ ธรรมะก็เป็นคู่
 ชีวิตของชาติ, ชาติจึงเป็นสิ่งที่ต้องมีธรรมะเป็นคู่ชีวิต,
 ชาตินี้ต้องรอดและอยู่เหนือบัญหา คือว่าไม่สูญชาติ ไม่เป็น
 ข้างเขา; แล้วยังอยู่เหนือบัญหาทุก ๆ ชนิดของชาติ ที่จะรอด
 และอยู่เหนือบัญหาทุกชนิดได้มันอยู่ที่ว่า ทุกคนต้องทำ
 หน้าที่; ถ้าทุกคนทำหน้าที่ ชาติก็จะรอด และจะอยู่
 เหนือบัญหาทั้งปวง : บัญหาเศรษฐกิจก็ดี บัญหาสังคมก็ดี
 บัญหาการเมืองก็ดี บัญหาอะไรสารพัดก็อย่าง มันรอดได้
 เมื่อทุกคนทำหน้าที่. ทุกคนทำหน้าที่อย่างจริงจัง ก็อรับ
 ผิดชอบในหน้าที่ และบูชาในหน้าที่ ในฐานะที่หน้าที่นั้นคือ

ธรรมะหรือกรรมพระธรรม, ^{๕๕}หน้าที่คือพระธรรม จะต้องพยายามรับผิดชอบ คือไม่บกพร่องในหน้าที่ แม้แต่ประการใดเลย, ^{๕๖}แต่ว่าก็ทำอย่างบูชาคือในฐานะเป็นสิ่งสูงสุดเหนือสิ่งใด, ธรรมะนั้นเป็นสิ่งสูงสุดเหนือสิ่งใด แม้แต่พระพุทธองค์ก็ทรงบูชาหรือเคารพพระธรรม, ทำอย่างรับผิดชอบและบูชาธรรมะแล้ว ก็จะทำให้ความรอดทุก ๆ ประการ, ^{๕๗}หน้าที่คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่อย่างนี้.

^{๕๘}หน้าที่คือพระเจ้า.

^{๕๙}ทันทีที่เข้าไปถึงข้อที่ว่า ^{๖๐}หน้าที่นั้นแหละคือพระเจ้า, พระเป็นเจ้า, พระเจ้าคือสิ่งที่ทุกคนจะต้องบูชา ต้องเชื่อฟังอย่างสูงสุด; ^{๖๑}แล้วพระเจ้าก็จะช่วยอย่างแท้จริง ไม่มีอะไรจะช่วยให้คุณได้เท่ากับหน้าที่, ^{๖๒}นี่ไม่ใช่จะลบหลู่พระเจ้า แต่ให้รู้ว่าพระเจ้านั้นแหละคือหน้าที่, ^{๖๓}หน้าที่นั้นแหละคือพระเจ้า; ^{๖๔}ต้องบูชา คือเอาใจใส่อย่างยิ่ง ก็ยังเชื่อฟัง จะต้องทำตามอย่างเคร่งครัด อย่างสูงสุด, ^{๖๕}แล้วพระเจ้าก็จะช่วยจริงๆ เหมือนกัน.

ใครสองนับถือพระเจ้าโดยไม่ทำหน้าที่ศรัทธา, ใครสอง
 นับถือพระเจ้าโดยไม่ทำหน้าที่ศรัทธา, ผลอะไรจะเกิดขึ้น; มัน
 ก็มี ความหมายเท่ากับไม่มีพระเจ้า. คนที่ไม่ทำหน้าที่ของตน
 ก็คือคนที่ไม่มีพระเจ้า. พระเจ้าคงกวให้เราทำหน้าที่.
 พระเจ้าจะเป็นอย่างไรจึงไม่วันจดยในทันที; แต่จะกล่าวว่า พระ
 เจ้าที่เป็นบุคคลก็ มิใช่บุคคลก็ ล้วนแต่ต้องการให้เรา
 ทำหน้าที่, ให้บูชาท่านด้วยถวาททำหน้าที่. พระเจ้าไม่
 ช่วยคนที่ไม่ทำหน้าที่, มัวแต่อ่อนนอน มัวแต่อ่อนนอน
 ไม่ทำหน้าที่ พระเจ้าไม่ช่วยคนชนิดนี้. ถ้าว่าทำหน้าที่ของ
 คนโดยไม่บกพร่องแล้ว พระเจ้าก็จะช่วยโดยไม่ต้องอ่อนนอน.

คนที่ชอบอ่อนนอนหรือร้องบนบานกันนั้นก็ ช่วย
 พิจารณาในข้อนี้ให้ถี่ ๆ; พระเจ้าไม่ช่วยคนที่ไม่ทำหน้าที่,
 แล้วมัวแต่นั่งอ่อนนอนบนบาน หรือคิดฝันบนพระเจ้า อย่าง
 กับพระเจ้าเป็นคนกินดินบน ชีวมีดินบน; ไม่ทำหน้าที่
 อะไรเขาแต่อ่อนนอน ก็ยังได้รับประโยชน์ตามที่ตัวต้องการ
 พระเจ้าเช่นนี้จะมีได้อย่างไร? ก็ไปสองกตัญญูเด็ก, ฮาตมาซึ่ง
 ยินอันว่า ถ้าทำหน้าที่แล้ว พระเจ้าหน้าที่ หรือพระเจ้า
 ที่แท้จริงนั้นแหละ จะช่วยโดยไม่ต้องอ่อนนอน.

ทุกหน้าทมิเกลรดเสมอกัน.

ที่ขอให้พิจารณากันต่อไปอีกว่า หน้าที หน้าที
 หน้าที ให้ถือว่าเป็นสิ่งที่มิเกลรดเสมอกัน นับ
 ตั้งแต่หน้าทีของพวกเขา ทิ้งไปจนถึงคนขอทาน สัตว์
 เสร็จฉาน : เทวดามีหน้าทีอย่างเทวดา, ราชาวมหากษัตริย์มี
 หน้าทีอย่างราชาวมหากษัตริย์, ข้าราชการมีหน้าทีอย่างข้าราชการ,
 ประชาชนพลเมืองชาวไร่ชาวนา มีหน้าทีอย่างประ
 ชาชนพลเมือง, กรรมกรทั้งหลายก็มีหน้าทีอย่างกรรมกร,
 กระทั่งลงไปถึงสัตว์เสร็จฉาน ก็มีหน้าทีอย่างสัตว์เสร็จฉาน,
 เป็นแต่ไม่กรรมหน้าทีอย่างอื่นไม่.

การกระทำหน้าทีของคนจำพวกใด ชนิดใด เรียก
 ว่าธรรมชาติของคนชนิดนั้น : เทวดาทำหน้าทีของเทวดา
 ก็เป็นธรรมชาติของเทวดา, พระราชาวมหากษัตริย์ทำหน้าที ก็
 เป็นธรรมชาติของพระราชาวมหากษัตริย์, ข้าราชการทำหน้าที
 ก็เป็นธรรมชาติของข้าราชการ, ชาวไร่ชาวนาได้อาศัย ก็มีธรรมชาติ
 ของชาวนาชาวสวนชาวไร่, กระทั่งคนค้าขายก็มีธรรมชาติของ
 คนค้าขาย, กรรมกรทั้งหลายก็จะต่างถนน กวาดถนน ต่างถือ
 สกปรกอยู่ แฉวเรือจ้างอยู่ ก็มีธรรมชาติของกรรมกร, แม้แต่

ขอทานหนึ่งขอทานอยู่ ก็มีธรรมะของคนขอทาน. ธรรมะจะ
 ชั่วทั้งนั้น. ถ้าขอทานประพฤดิธรรมะของคนขอทานอย่างถูก
 ต้อง ไม่เท่าไรก็จะพ้นจากความเป็นคนขอทาน จะรอดตัวไป
 ได้; ธรรมะชั่วได้อย่างนี้. สัตว์เดรัจฉาน และ ต้นไม้
 ไม่ก้องพูด ใคร ๆ ก็เห็นอยู่ว่า ถ้าไม่ทำหน้าที่ตามที่ธรรม
 ชาติกำหนดไว้ มัน ก็ต้องตาย หนึ่ง.

นี่เรียกว่ามีธรรมะเสมอกัน, ธรรมะคำเดียวกัน
 ต้องให้เกียรติยศยกย่องว่า เป็นคนหรือเป็นสิ่งที่มีธรรมะ
 เสมอกัน จะช่วยให้รอดจากปัญหาของคนได้ทุก ๆ ปัญหา;
 ทั้งหมดคนต้องทำให้ถูกต้องตามขั้นเชิงของตน. เช่นว่า เป็น
 ทารกก็ธรรมะของทารก, เด็กโตก็ธรรมะอย่างเด็กโต, เด็ก
 วัยรุ่นก็ธรรมะของเด็กวัยรุ่น, หนุ่มสาวก็ธรรมะของหนุ่มสาว,
 พ่อบ้านแม่เรือนก็ธรรมะของพ่อบ้านแม่เรือน, คนแก่คนเฒ่า
 คนชราที่ธรรมะของคนแก่คนเฒ่า, แม้คนจะเข้าโลงก็เป็น
 ธรรมะของคนที่จะเข้าโลง, จะเงินเสียไม่ได้ ทุกคนจะต้อง
 ประพฤติกระทำให้ถูก ให้ต้อง ให้ตรง และให้มากพอ คือ
 สมบูรณ์.

ทำหน้าที นนคอปฏิกัตธรรม.

ทีนี้ก็จะคุดต่อไป ในแง่ทีควรเข้าใจอย่างอึงว่า เมื่อทำหน้าทีนั้นคือการประพุดติธรรมะ; กังนั้น เมื่อทำหน้าที ก็ขอให้มีสติระตักในหน้าที แล้วทีพอใจในการทำหน้าที แล้วทีเป็นสุข จากการทำหน้าทีนั้นเอง, นี้เป็นสุขทีแท้จริง. สุขเกิดจากความพอใจในการได้ทำหน้าทีนี้เป็นสุขแท้จริง; สุขแท้จริงคือไม่ต้องใช้เงิน ความเพลิตเพลินอันหลอกหลวงทีบูชากันกันนั้น, ไม่ใช่ความสุข เป็นความเพลิตเพลินทีหลอกหลวง; ใครไปบูชาเข้าไปทำเข้า คนนั้นจะต้องคอร์รัปชัน, จะต้องทำคอร์รัปชัน เพราะมันไปบูชาความเพลิตเพลินอันหลอกหลวง.

ขอให้มีสติ พอใจในการทำหน้าทีอย่างถูกต้องของตณ ๆ อยู่ ทุกชนิดของหน้าที ทุกวินาทีทีทำหน้าที ทุกกระเบียดวินาทีทำหน้าที ทุกอริยาบถทีทำหน้าที, ให้มีความถูกต้องตลอดเวลา ทั้งเวลาตื่นอยู่และเวลาหลับ. เวลาหลับทำหน้าทีอะไร? เวลาหลับก็ทำหน้าทีพักม่อน สะสมกำลังงานสำหรับจะทำหน้าทีในวันรุ่งขึ้น, จะทำหน้าทีให้ถูกต้องทั้งเวลาหลับและเวลาตื่น, จะต้องตื่นมาอย่างถูกต้อง

ล้างหน้าล้างตาด้วยความรู้สึกที่พอใจและว่าถูกต้อง คือล้างด้วย
สติสัมปชัญญะ. คนล้างหน้าตลกๆ เพราะจิตใจมันเลื่อนลอย
ไปอยู่ที่อื่น ; อย่างนี้ไม่มีทางที่จะพอใจในการล้างหน้า การ
กินอาหาร การแต่งตัวไปทำงาน การขึ้นรถไปทำงานอะไร
ทุกกระเบียดนิ้ว ทุกวินาที. ต้องมีสติสัมปชัญญะทำ
อย่างถูกต้องและพอใจ : ทำหน้าที่ก็พอใจ พักผ่อนก็พอใจ,
พอลงจะนอน ก่อนจะนอนก็คิดบัญชีดูที ใต้, มีแต่ความ
ถูกต้อง ก็ยกมือไหว้ตัวเอง, ยกมือไหว้ตัวเอง.

ยกมือไหว้ตัวเองนั่นแหละคือสวรรค์, สวรรค์
แท้จริง สวรรค์ที่นั่นและที่อื่น สวรรค์แท้จริง. สวรรค์
คือตายแล้วหรือสวรรค์อื่นๆ นั้น มันขึ้นอยู่กับสวรรค์นี้ ;
สวรรค์ที่นั่น สวรรค์แท้จริงที่นั่น. สวรรค์แท้จริงไม่ต้อง
จ่ายเงิน, สวรรค์เทียมต้องใช้เงินมาก ; ข้อนั้นไม่ยาก
จะพูดแล้ว สวรรค์เทียมใช้เงินมาก ใช้เงินมากเพื่อซื้อสวรรค์
นั้นเป็นสวรรค์เทียมทั้งนั้น. สวรรค์ที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงิน
เราสร้างสวรรค์ได้ด้วยการทำหน้าที่, บรรลุชีพพานได้ด้วย
การทำหน้าที่, ได้สวรรค์ด้วยการทำหน้าที่, ได้ชีพพานด้วย
การทำหน้าที่.

ปัญหาจะหมดไปทุกปัญหา เพราะบูชาหน้าที่
 ของทุกคน ซึ่งล้วนแต่เป็นข้าราชการพลเรือน ยามสงบทุก
 คนเป็นพลเรือน, ในยามศึกทุกคนเป็นทหาร, ในยามสงบทุก
 คนเป็นพลเรือนก็มีหน้าที่อย่างพลเรือน, ยามศึกทุกคนเป็น
 ทหารไม่โดยตรงก็โดยอ้อม แม้แต่ผู้ช่วยทหาร หนุนหลัง
 ทหาร ก็ยังชื่อว่าทหารอยู่น้ำแฉะ, ขอให้ยึดถือเป็นหลัก
 สักหนึ่งอย่างว่า ยามสงบทุกคนเป็นพลเรือน, พลเรือนทุกคน
 ทำหน้าที่ของตนโดยไม่บกพร่องก็หมดปัญหา, ประเทศชาติ
 ของคนก็จะหมดปัญหา.

ข้าราชการนี้เป็นกันทุกคน, คนทุกคนเป็น
 ข้าราชการของประเทศชาติของรัฐ เพราะมีหน้าที่ที่จะ
 ต้องทำเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติหรือแก่รัฐ, ถือว่าเป็น
 ข้าราชการกันทุกคน ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม แต่ก็ไม่
 ต้องลบหลู่คูหมิ่นดูถูกแบ่งชั้นวรรณะอะไรกัน, ทุกคนเป็น
 ข้าราชการของประเทศชาติด้วยกันทุกคน, ทุกคนเป็น
 ข้าราชการพลเรือนของประเทศชาติด้วยกันทุกคน, อย่าได้
 เหยียดหยามแบ่งชั้นวรรณะ ดูหมิ่นดูถูก พูดยาไม่น่า
 ฟัง อย่างที่เป็นอยู่ทั่วไป.

ทุกคนเป็นข้าราชการพลเรือนในยามสงบ, ในยามศึกทุกคนก็เป็นทหารและทำหน้าที่อย่างทหาร ไม่ให้มีการกระทำที่บกพร่อง แม้แต่ประการใด ๆ พร้อมอยู่เสมอที่จะทำหน้าที่. เมื่อรวมกันเป็นชาติ ชาติก็รอดได้ไม่สูญชาติ และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป. มีหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อส่วนตน อันเป็นส่วนบุคคล. แต่ก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อชาติ เพื่อความรอกแห่งชาติ ด้วยการเป็นข้าราชการพลเรือน ช่วยกันทุกคน.

หวังว่าท่านทั้งหลายจักไม่บกพร่องในหน้าที่ของตน โดยเฉพาะในการเป็นข้าราชการพลเรือน, แล้วประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและการเป็นอยู่ โดยประการทั้งปวง, มีความสุขอยู่ทุกทีพาราตริกาลเทอญ.

ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๔

ครั้งที่ ๔๖

๒๖ เมษายน ๒๕๒๘

[ออกอากาศครั้งที่ ๔๒]

เกิดกิเลสแต่ละเพลง เพราะทำผิดเมื่อผัสสะ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ข้าพเจ้าบรรยายธรรมะตลอดมา ด้วยความหวังว่า
ปรมัตถธรรมกลับมา โลกาสว่างไสว และมีผลเป็น
ศีลธรรมกลับมา โลกาสงบเย็น. ในครั้งที่แล้วมาได้
บรรยายโดยหัวข้อว่า ถ้ากิเลสไม่มีใครรอง จิตมีความถูกต้อง
อยู่ในตัวมันเอง, ส่วนในครั้งหน้า เกิดกิเลสแต่ละเพลง
เพราะทำผิดเมื่อผัสสะ. เมื่อมีความรู้เกี่ยวกับการเกิด
ของกิเลส ก็สามารถจะควบคุมกิเลสได้.

กิเลสคืออะไร, กิเลสคืออะไร? เป็นสิ่งที่ต้องเข้าใจกันให้ถึงที่สุด. กิเลส^{นั้น}คือศัตรูของมนุษย์ เป็นข้าศึกต่อมนุษยธรรม. มนุษย์ไม่เป็นมนุษย์ ที่ถูกต้อง ก็เพราะมีกิเลส. กิเลสเป็นศัตรูหรือมารร้ายอยู่ในภายใน เป็นเหตุให้มีการกระทำผิดออกมาถึงภายนอก ทำให้มนุษย์มีลักษณะเหมือนกับนอนอยู่ในกองไฟ ชนิดที่มองเห็นยากที่สุด. มันเป็นไฟที่เย็น เป็นไฟที่ไม่แสดงอาการเหมือนกับไฟธรรมดา เรียกว่าเป็นไฟดับ ไฟเย็น มองเห็นยาก มีหน้าซำเป็นสิ่งที่หลอกลวงอย่างยิ่ง จนคนธรรมดาเห็นเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ เห็นกิเลสเป็นสิ่งที่มิประโยชน์. เห็นกิเลสเป็นสิ่งที่น่าวกน่าพอใจไปเสีย; ดังนั้นจะต้องศึกษากันให้ละเอียดลออ ให้รู้จักเท่าทันกิเลส.

กิเลสมีลักษณะหลายรูปแบบ.

ทันทีที่มากันถึงคำว่ากิเลส ๗ คำนี้ โดยพยัญชนะแปลว่าของสกปรก; เมื่อมนุษย์คนแรกได้ค้นพบสิ่งสกปรกในภายในใจ ก็ล้มเลิกคำว่าสกปรกภายนอก ของภายนอกมาเป็นชื่อของกิเลส. เมื่อได้ยินคำว่ากิเลส จงนึกถึงความ

สกปรก มีความสกปรกแล้วก็แปดเปื้อน, แปดเปื้อนอะไร? แปดเปื้อนจิตที่เกิดกิเลสนั่นเอง, แปดเปื้อนจิตบัตโพธิ, แปดเปื้อนจิตแล้วก็บัตโพธิ คือ ความรู้อันถูกต้องถูกบัตเสียโดยกิเลส, ไม่ปรากฏ ไม่เกิด. ความสกปรกนั้นเป็นภายใน ภายในจิต เกิดแก่จิต เกิดแล้วก็มืดและร้อน ก็คือ มีทั้งความโง่และความทนทุกข์ อย่างเป็นมายา ที่หลอกลวงให้เห็นว่าเป็นสุข คนจึงพอใจที่จะมีกิเลสโดยไม่รู้สึกตัว.

ถ้าจะอุปมากิเลสในอาการที่ต่าง ๆ กัน มันก็เหมือนกับถูกไฟไหม้ก็ได้ ถูกน้ำท่วมก็ได้ จมเลน อยู่ก็ได้; มันเป็นของแปดก เหมือนกับไฟไหม้ร้อนระงมอยู่ อย่างนี้ก็มี เพราะมัน ทำให้ร้อนไปหมดทั้งทางกายและทางใจ, ที่ว่าเหมือนกับน้ำท่วม นั้น ก็เพราะว่ามันท่วมทับให้ จมอยู่ภายใต้ น้ำ ซึ่งหมายถึงความตายชนิดหนึ่ง, ที่ว่าเหมือนกับ ตกเตนนัน มันขึ้นยาก ตอนที่เคยตกเตนมาแล้วก็จะรู้สึกรู้จักได้ก็ ว่ามันมีแต่จะจมลงไป จมลงไป มันขึ้นยาก ถ้าจมมันก็ตายเลย.

นี้คำว่ากิเลสเป็นของสกปรก แปรเป็นจิต บิดโพธิ
ให้เกิดปฏิภินิชาเป็นเหมือนกับไฟไหม้ เหมือนกับน้ำท่วม
เหมือนกับตกเลน ดังนี้เป็นกัน.

ที่นี้มาคุยกันถึงประเภทหรือ ชนิดของกิเลส กิเลส
มีอยู่มากมายหลายรูปแบบ ถ้าจะแจกกันโดยรายละเอียดแล้วก็
มาก ไม่ไหวคไหว; ดังนั้น เราจะพิจารณากันแต่โดยเค้า
โดยประเภท หรือโดยเป็นหมวดๆ ซึ่งพอที่จะจำแนกได้
เป็น ๓ หมวด : กิเลสพวกหนึ่งทำให้เกิดความรัก, ความ
อยากได้ ดังเข้ามาหาตัว แล้วก็ก่อกองไว้; นี้ได้แก่กิเลส
พวกราคะหรือโลภะ, กิเลสพวกหนึ่งทำให้โกรธแค้นจิก
เคือง ผลักออกไป ทำลายเสีย ชำเสีย นี้ก็ได้แก่กิเลสประเภท
โทสะหรือโกรธะ, กิเลสอีกประเภทหนึ่งทำให้หลง ทำให้มัว
เมา ทำให้เพลิดเพลิด นี้ได้แก่กิเลสประเภทโมหะ.

กิเลสจะมีมากมายอย่างไร ก็จะสงเคราะห์ลงได้โดย
หลักสามประการนี้ ดังนั้นเป็นการง่ายสำหรับท่านทั้งหลาย
จะรู้ว่ากิเลสที่กำลังเกิดอยู่นั้น เป็นกิเลสประเภทไหน; ก็ดู
ที่ภิกิริยาอาการของมัน ถ้ามันมีลักษณะดังเข้ามา ก็เป็น
กิเลสประเภทราคะหรือโลภะ, ถ้ามันเป็นความวู้งงที่ผลึก

ออกไป จะทำลายเสีย เป็นกัน ก็เป็นกิเลสประเภทโทสะ หรือโกรธ, ถ้าทำให้หลงอยู่รอบๆ ไม่นั่นว่าจะถึงเข้ามา หรือผลก็ออกไป ก็เป็นกิเลสประเภทโมหะ. ท่านทั้งหลาย ก็อาจจะรู้จักกิเลสได้ด้วยตนเอง, กิเลสของตนเองรู้จักได้ด้วยตนเอง ไท้อสังเขตลักษณะอาการดังที่กล่าวมานี้.

กิเลสมีบทบาทมาก.

ทีนี้สิ่งที่น่าพิจารณาต่อไปอีก ก็คือสิ่งที่เรียกว่า อัสสาทะ และ อาทีนวะ คือเสน่ห์ของกิเลสและโทษของ กิเลส, *อัสสาทะคือเสน่ห์, อาทีนวะคือโทษอันเลวร้าย.* กิเลสนี้มีความหลงกลวงโกลน มีเสน่ห์เหลือประมาณ; เสน่ห์ ยั่วใจให้คนหลงรัก ที่จะมียกเลส มีความรู้สึกเป็นสุข ตามแบบของอัมพรพาส ด้วยอำนาจเสน่ห์ของกิเลส, ถึงคนที ๆ ก็ เกลอะ มีความหลงเสน่ห์ของกิเลส ชั้นที่จะเอือตประณิตยั้ง ๆ ขึ้นไป.

กิเลสมีโทษซ่อนไว้อย่างเลวร้าย มันบีบคั้นความ เลวร้ายไว้ด้วยเสน่ห์ที่ยั่วชวน โน้ตลักษณะที่เป็นมายา; เมื่อ มีกิเลสครอบงำแล้ว มันก็ทำสิ่งเลวร้ายได้ทุกอย่าง; เช่นจะ

ฆ่าพ่อแม่ของตนก็ได้, ฆ่าเพื่อนที่เป็นที่รักก็ได้, กระทั่งว่า
ฆ่าพระอรหันต์ก็ได้, เพราะมัน มีอำนาจ ที่ทำให้จิตใจมืด
มนต์ เห็นกลับเป็นตรงกันข้าม อย่างที่เรียกว่า เห็นกงจักร
เป็นดอกบัว.

ที่นี้ก็มีคุณบทธาหรือบทเพลงของกิเลสกันต่อไป
บทเพลงของกิเลสโดยรายละเอียด ก็มีมากมายเหลือที่จะกล่าว;
แต่ถ้าจะสรุปก็จะเป็นดังที่กล่าวแล้วว่า กิเลสโลภะนั้นถึง
เข้ามา, กิเลสโทสะนั้นผลักออกไป, กิเลสโมหะนั้นทำ
ให้วนอยู่รอบๆ, นี้คือบทธาหรือบทเพลงของกิเลส รวม
กันแล้วก็มีอาการความเลวร้ายทนทุกข์ทรมานหลายอย่าง
หลายประการเช่นกัน : มีอาการท่วมทับ เหมือนกับน้ำท่วม
หรือของทับ นกมี มีอาการทำให้เวียนให้ตกลูกและทะเลาะ
ไปหมด อย่างนกมี, มีอาการเผาผลาญเหมือนกับเอาไฟเผาผลาญ
อย่างนกมี, มีอาการเสียบแทงเหมือนถูกแทงด้วยของมีคม
ของแหลม อย่างนกมี ร้อยรัดเหมือนกับเอ็นค้ำยเคืองเย็บ
อย่างนกมี.

ยิ่งกว่านี้ก็มีอาการที่จะจูงจุมูกคนให้ไปทางไหนก็ได้,
กิเลสมีอำนาจที่จะจูงคนให้ทำอะไรได้ตามความต้องการ

ของกิเลส, กิเลสมีลักษณะผูกพัน มีลักษณะผูกมัด คือ
 ผูกพันให้ติดอยู่ ผูกมัดให้ติดอยู่, มีลักษณะหุ้มห่อไม่ให้เป็น
 อิสระ ครอบงำคือมีอำนาจอยู่เหนือ มีลักษณะเป็นการทบตี
 อย่างไม่ปราณีปราศรัย, มีลักษณะชบกัดเหมือนสัตว์ร้าย
 รบกัด, มีลักษณะหลอกลวง หลอกลวงเต็มที่, จึงมีอาการ
 เหมือนกับว่า **ไสหัวคน** ให้ไปทำสิ่งที่กิเลสต้องการได้
 อย่างยิ่ง เหมือนกับว่านั่งอยู่บนศีรษะ นั่งอยู่บนคอ แล้ว
 ก็ไสหัวคนเหล่านั้น ให้กระทำให้ไปตามอำนาจของกิเลส. นี่
 แลละสังเกตุคบหาทหรือบทเพลงของกิเลส ว่ามันแสดงกัน
 อย่างนั้น.

กิเลสเกิดแก่จิตที่ไม่ได้รับการอบรม.

ที่นี้ถ้ามาพูดถึงไปถึงการเกิดของกิเลส, โดยสรุปความ
 อย่างสั้น ๆ ก็จะกล่าวได้ว่า กิเลสเกิดแก่จิตประภัสสรที่ยัง
 ไม่ได้รับการอบรม; เมื่อมีอารมณ์มากกระทบ ไม่มีสติ
 ปัญญาที่มีอวิชา ก็เกิดการสัมผัส เกิดเวทนา โดย
 อวิชา ก็เกิดตัณหา เกิดอุปาทาน เป็นกิเลสเต็มรูป
 แบบ ซึ่งจะนำมาซึ่งความทุกข์.

คำว่ากิเลสเกิดแก่จิตประภัสสร ที่ยังไม่ได้รับการ
อบรมนั้น เป็นสิ่งที่ควรจะเข้าใจกันอย่างยิ่ง. จิตของมนุษย์
นี้ตามธรรมชาติ ตามปกติแล้วประภัสสร คือ ไม่มีกิเลส
สว่างรุ่งเรืองอยู่ตามธรรมชาติ, ที่เรียกว่า *ประภัสสร* คือ
มีรัศมีซึ่งแผ่ออกรอบตัว; แต่มันยังเป็นจิตที่ไม่ได้รับการ
อบรมใดๆ. เป็นจิตที่ยังให้โอกาสต่อการเกิดกิเลส.
กิเลสก็เกิดขึ้นแก่จิตประภัสสร ก็กลายเป็นจิตที่เศร้าหมองไป.

มีพระพุทธภาษิตว่า *ปภัสสร มิตฺถํ ภิกฺขเว จิตฺตํ—*
ดูก่อนภิกษุทั้งหลายจิตนี้ประภัสสร, อากันตฺตเกหิ อุปกิลเสหิ
อุปกิลฺลิจฺฉี — แต่มันก็เศร้าหมองแล้ว เพราะกิเลสทั้งหลายที่
เป็นอาคันตฺตกะเข้ามา. นี้เปรียบจิตเหมือนกับว่าเป็นเจ้า
ของบ้าน. แล้วก็มีแขกคืออาคันตฺตกะจรเข้ามา ทำให้เศร้า
หมอง. ควรจะทราบความจริงข้อนี้ว่า จิตนั้นมิได้เศร้า
หมองอยู่เป็นธรรมดา; มีการเศร้าหมองเป็นคราวๆ.
โดยพื้นฐานหรือ ปกติภาวะของจิตนั้นเป็นประภัสสร.

คำว่า *ประภัสสร* ไม่ได้แปลว่าบริสุทธิ์, แปลว่า
เรื่องแสงหรือเรื่องรัศมี; แต่มันยังอยู่ในอำนาจที่กิเลสจะ
ครอบงำได้. จะต้องเอาจิตนี้มาฝึกตามวิธีฝึกที่ถูกต้อง จึง

จะเป็นจิตที่ประภัสสรอย่างเข้มแข็งอย่างถาวร, ทนต่อการครอบงำของกิเลส หรือต่อสู้การครอบงำของกิเลสได้ แม้ว่าจะมีอารมณ์เฝ้ากระทบ และในขณะนั้นก็มีอำนาจของจิตที่อบรมดีแล้วนั้นคอยต้านได้. สรุปความว่ากิเลสเกิดแก่จิตที่ประภัสสรอยู่ตามธรรมชาติ ให้กลายเป็นจิตที่เศร้าหมองไปในพริบตาเดียวก็ได้.

ขบวนการของกิเลส.

ทันทีที่ขบวนการของกิเลส, *ทำไมจะต้องใช้คำว่าขบวนการ?* เพราะว่ามันมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน เป็นรูปแบบของขบวนการ ก็คือว่ามีกิเลสในรูปแบบขบวนการ ของราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น. นี้กิเลสในรูปแบบตามธรรมดาของกิเลส. เพราะฉะนั้น กิเลสนี้คือราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น เกิดขึ้นแล้วครั้งหนึ่ง มันก็ถึงความเคยชินที่จะเกิดกิเลสไว้ในสันดาน เรียกว่าอนุสัย; บางคนแปลคำ *อนุสัย* ว่า กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน แต่โดยที่แท้จริงมัน *เป็นความเคยชินของกิเลสที่สะสมไว้* สำหรับจะเกิดกิเลสต่อไป, *ไม่ได้เป็นกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน* เป็นของ

เที่ยงเป็นของตายตัว, แก่มัน เป็นของเกิดด้วย อยู่นั่นเอง.
 ความเค้นของกิเลส เมื่อได้รับสิ่งแวดล้อมเหมาะสม
 มันก็เกิดขึ้นมาโดยง่าย, เพราะมันสะสมไว้มาก.

ขอให้เข้าใจว่า พอเกิดกิเลสครั้งหนึ่งเสร็จแล้ว
 ก็สะสมความเค้นแห่งการเกิดกิเลสไว้น้อยหนึ่ ๆ
 ทุกคราวไป. เราเกิดกิเลสกันกี่ครั้ง กี่คราว กี่หนวย มัน
 ก็สะสมความเค้นที่จะเกิดกิเลสไว้ใน สันดานเท่านั้น หนวย,
 มันก็กักตุนไว้เป็นความเค้น นี้เรียกว่าอนุสัย, จะเรียกว่า
 กิเลสประเภทอนุสัยก็ได้ คือเป็นกิเลสประเภทที่เค้น
 สำหรับจะเกิดต่อไปข้างหน้า.

ที่นี้มีกิเลสที่มีชื่อว่า อาสวะ คือกิเลสที่จะไหล
 กลับออกมา, เมื่อสะสมไว้ในฐานะเป็นอนุสัยมากเข้า ๆ มันก็
 มีอาการคันที่จะไหลออกนั้นมากเข้า ๆ เหมือนกัน; เปรียบ
 เหมือนโองมีรูรั่ว พอใส่ น้ำลงไป ยิ่งใส่ให้มากเท่าไร มันก็
 ยิ่งมีอาการจะคันออกทางรูรั่วอย่างแรงมากขึ้นเท่านั้น. กิเลส
 ที่จะไหลกลับออกมานี้เรียกว่า อาสวะ มีมากเท่าอนุสัย,
 อนุสัยมากเท่าไรอาสวะก็มากเท่านั้น. นี้ ขบวนการของมัน
 เกี่ยวเนื่องกันอย่างนี้ ว่ามีกิเลสตามธรรมดาเกิดขึ้นแล้ว

ก็สะสมกิเลสประเภทอนุสัยไว้หน่วยหนึ่งๆเสมอไป มากเข้าก็
เป็นกิเลสประเภทอาสวะ ที่จะไหลออกมา

ที่นั่น ยังมีกิเลสประเภทเบาบาง ซึ่งไม่ควรจะ
เรียกว่ากิเลส แต่ท่านเรียกกันว่านิวรณ; นี้ก็จะ ไหล
ออกมาจากอนุสัย โดยไม่ต้องมีอารมณ์กระทบ โดยไม่ต้อง
มีเจตนา ไม่มีเหตุปัจจัยอะไรรุนแรงนัก. แต่ว่า อนุสัยส่ง
ให้อุ่นออกมา หรือเหมือนกันเป็นเครื่องสังเกตอย่างใด
อย่างหนึ่ง ออกมาเป็นนิวรณ คือความรู้สึกที่จะครุ่นไป
ในทางงาม, ความรู้สึกที่จะเบียดเบียนล้างผลาญ, จิตที่
ห่อเหี่ยวพับลงไป, และจิตที่พุ่งขึ้น และในที่สุดก็คือ
ความไม่แน่ใจ ความลังเล ซึ่งซ่อนอยู่อย่างเร้นลับ, ไม่
รบกวนตรงๆ แต่มันก็มีโทษอันร้ายกาจ คือความไม่แน่ใจ
เช่นความไม่แน่ใจในความปลอดภัยของชีวิตร่างกาย, ไม่แน่
ใจเรื่องเศรษฐกิจ, ไม่แน่ใจเรื่องสังคมคนมิตรสหาย, ไม่แน่
ใจในอะไรไปเสียหมดทุกอย่าง, ไม่แน่ใจว่าสิ่งที่ทำอยู่นั้นจะได้
ผลโดยแท้จริง, เขียนจดหมายถึงใครสักฉบับหนึ่ง ก็มีไม่แน่ใจ
ว่าจะได้รับผลตามที่แสดงอยู่ในจดหมายฉบับนั้น.

ๆ ให้ดี ขอให้รู้ให้ดี ขอวิงวอนให้ท่านทั้งหลาย รู้จัก
 สิ่งนี้ให้มากที่สุด คือสิ่งที่เรียกว่านิวรรณ์ ทำให้จิตสูญเสีย
 ความปกตินั้นมีอยู่มาก; แต่เป็นสิ่งที่มัลลภขณะอ่อนๆ ไม่
 รุนแรงเหมือนกิเลสโดยตรง. ดังนั้นท่านจึงเรียกกันเสียอีก
 ชื่อหนึ่งว่านิวรรณ์ เกิดขึ้นแล้วปิดกั้นจิต ไม่ให้ได้รับ
 ความผ่องใสแจ่มใสสงบเย็น.

รู้จักขบวนการของกิเลสโดยชื่อว่า กิเลส อนุสัย
 อาสวะ และนิวรรณ์ ให้แจ่มชัดกันอย่างนี้, ก็จะมีเรื่อง
 กิเลสพอสมควร ที่จะจัดการกับกิเลสเหล่านั้นได้.

ความดับ ๒ อย่างของกิเลส.

ที่นี้ก็ต้องไปถึง ความดับของกิเลส; ดับชั่ว-
 คราว คือดับแล้วเกิดอีก เรียกว่า อฏฐังคมะ, ดับเด็ดขาด
 ไปเลย ก็เรียกว่านิโรธะ; มีความต่างระหว่างอฏฐังคมะ
 และนิโรธะ. อฏฐังคมะมันดับไปได้ตามวาระ; เหมือน
 พระอาทิตย์ขึ้นพระอาทิตย์ตก แม้ว่ามันจะหมกมัวจ้อในเหตุ-
 การณ์นั้นๆ มันก็ดับไปชั่วขณะนั้นเท่านั้น. แต่มันกลับ

เกิดอีก เป็นการชั่วคราว แม้ว่าเราจะละกิเลสขั้นประหาร
กิเลสขั้น ในลักษณะนั้นก็เป็นการดับชั่วคราวไม่เด็ดขาด.

ทันที่แกมาถึงดับอย่างเด็ดขาดเป็นนิโรธ นี้โดยส่วน
ใหญ่ก็เพราะเหตุว่า จิตประภัสสรตามธรรมชาตินั้น ได้
รับการอบรมเป็นอย่างดีถึงที่สุด ไม่ยอมรับอารมณ์, ไม่
ยอมรับแขกที่เป็นอกันทุกะเข้ามา ทรงตัวอยู่ได้เป็นประภัสสร
ถาวร คือจิตประภัสสรของพระอรหันต์, ต่างจากจิตประภัสสร
ของปุถุชน ที่ยังเบ้รับแขกอยู่บ่อยๆ. จิตประภัสสร
ของพระอรหันต์ไม่รับแขกอีกต่อไป สมบูรณ์อยู่ด้วยสติ
สัมปชัญญะและปัญญา, ถึงที่สุดแห่งกิเลสที่เรียกว่า
ปริญา ปริญญามีอยู่ ๓ ประการ. พระพุทธเจ้าตรัสว่า
ปริญญามี ๓ คือ ความสิ้นไปแห่งราคะ, ความสิ้นไปแห่ง
โทสะ, ความสิ้นไปแห่งโมหะ, นี้คือปริญา ๓ ดังนี้.

ปริญา แปลว่า รอบรู้; คำว่ารอบรู้ในที่นี้ คือ
รอบรู้ความที่กิเลสของตัวหมดสิ้นไป, รู้ความที่กิเลสสิ้นไป
นี้เรียกว่าปริญา; ไม่เหมือนปริญาแผ่นกระดาษ ที่เขา
รับเขาแจกกันอยู่ในสมัยนี้ แต่เมื่อจุ่มน้ำมีชื่อเหมือนกัน.
พระพุทธเจ้าได้ ใช้คำว่าปริญาๆ นี้ มาถึงสองพันกว่าปี

แล้ว, ท่านมีความรู้ตัวเองว่าสิ้นวาระ ความรู้ตัวเองว่า
สิ้นโทษะ ความรู้ตัวเองว่า สิ้นโมหะ นี้คือปัญญา. อันไหน
จะจริงสักเท่าไร, อันไหนจะจริงหรือไม่จริงหรือหลอกอย่างไร ?
ก็ต้องเปรียบเทียบดู. ปัญญาของคนสมัยนี้กับปัญญาของ
พระพุทธเจ้ายุคเดิม ก็พอจะทราบได้.

ทางออกจากอำนาจกิเลส.

ที่นี้ก็จะคุยต่อไป ถึงหนทางออกจากอำนาจของ
กิเลส ซึ่งเรียกว่า นิสสวณะ นี้ก็คือการไม่เพลิดเพลิน, ไม่
โง่งนเมื่อมีผัสสะ. ผัสสะเข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง
ลิ้น ทางกาย ทางใจเองก็ได้ มีสติสัมปชัญญะต้อนรับ;
ผัสสะนั้นก็กลายเป็นผัสสะฉลาด ไม่ใช่ผัสสะโง่ง, ออกเป็น
เวทนา ออกมาเป็นเวทนาที่ฉลาด ประกอบอยู่ด้วยสติปัญญา
ไม่ใช่เวทนาโง่ง, จะยุติเสียได้แม้ในขณะที่แห่งผัสสะ ไม่ให้เกิด
เวทนาที่ยังโง่ง จึงไม่มีการกระทำผิดใด ๆ อันเกี่ยวกับผัสสะนั้น.

ถ้าจะเข้าถึง การเป็นอยู่โดยทั่วไป ที่เป็นทาง
ออกจากกิเลส นั้น ก็คือมีชีวิตอยู่ด้วยอริยมรรคมีองค์
แปดประการ. การมีอริยมรรคมีองค์แปดประการก็คือ มี

สัมมาสมาธิเป็นตัวอิน, และมีองค์อีกเจ็ดองค์เป็นบริวาร
ของสมาธินั้น, เรียกว่าสัมมาสมาธิมีบริวารเจ็ด อย่างนี้แล้ว
ไม่มีทางที่จะเกิดกิเลส เป็นการออกจากอำนาจของกิเลสโดย
สิ้นเชิง. ใจความสำคัญในเขื่อนี้ อยู่ที่ มีสติสัมปชัญญะ
มีปัญญา มีวิชชา อย่างครบถ้วน ในการที่จะเผชิญหน้า
กับกิเลส, เป็นชีวิตแห่งการรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีชีวิตเป็น
สัมปชัญญะ มีสติสัมปชัญญะเป็นชีวิต.

ขอได้โปรดกำหนดไว้ให้แม่นยำว่า เราจะเป็นคนที่มี
มีชีวิตอยู่ด้วยสัมปชัญญะ, หรือมีสติสัมปชัญญะเป็นชีวิต คือมี
ความรู้สึกตัวทั่วพร้อม, มีสติสัมปชัญญะตื่นอยู่ในทุกวินาที
ในที่ทุกหนทุกแห่ง ในทุกๆ อิริยาบถ ก็เป็นอันว่าหมด
ปัญหาเรื่องกิเลส.

สรุปใจความว่า กิเลส ประเภทใดอย่างใด จะเกิดขึ้น
ได้ แต่ละอย่าง ก็เพราะไม่มีสติไม่มีสัมปชัญญะ เมื่อมี
อารมณ์มากระทบ ที่เวียกว่าผัสสะ, จรุงจักผัสสะไว้ ใน
ฐานะเป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งกิเลสทั้งปวง, กอยควบคุม
คุมให้ผัสสะมีวิชชา มีปัญญาอยู่เสมอ เพราะมีสติถึงพร้อม
รวดเร็ว, มีสติระลึกลึถึงปัญญาความถูกต้อง มาทันเวลา

ในขณะที่แห่งผัสสะ ก็จะไม่เกิดกิเลส; กิเลสเกิดเพราะ
 ทำผิดเมื่อมีผัสสะนั่นเอง.

หวังว่าท่านสาธุชนทั้งหลาย จะได้สนใจเรื่อง
 ผัสสะ ๖ ให้มากเป็นพิเศษ กว่าที่แล้มาแล้ว เมื่อมีรูปกระทบ
 ตา เสียงกระทบหู กลิ่นกระทบจมูก รสกระทบลิ้น สัมผัส
 ภายนอกมากระทบผิวหนัง หรืออารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นภายใน
 กระทบใจ, จงมีสติสัมปชัญญะ แล้วก็จะไม่มีการทำผิด
 อันจะให้เกิดกิเลสอีกต่อไป, แล้วก็จะมีความเป็นพุทธ-
 บรุษที่ถึงที่สุดได้จริงๆ, แล้วก็จะมมีผลเป็นความสงบสุข
 เหมือนอย่างว่ามีนิพพานน้อยๆ อยู่ตลอดเวลา ยิ่งกว่าสวรรค์;
 เพราะสวรรค์ก็ยังห่วงไหวด้วยผัสสะ หลงใหลในผัสสะ, ให้
 เป็นเนโรธะ เป็นนิพพาน เป็นความดับเย็น เยือกเย็น
 แห่งจิตใจได้ อยู่ในทุกเวลาในทุกสถานที่เด็ก.

ของประสพความสุขชนิดที่ไม่เกี่ยวกับกิเลสอย่างนี้
 อยู่โดยทั่วกัน จงทุกทีพาราตริกาลเทอญ.

ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๔

ครั้งที่ ๔๗

๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๔

[ออกอากาศครั้งที่ ๔๓]

การปฏิบัติธรรมะ คือการปฏิบัติหน้าที่ของตน ๆ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ขอได้ทราบว่าการบรรยายปาฐกถาธรรม ทุกครั้ง
ของอาตมา ทำให้เกิดความมุ่งหมายว่า ศีลธรรมกลับมา โลก
สงบเย็น ปรมัตถธรรมกลับมา โลกสว่างไสว : แต่มีความ
จริงอยู่ในข้อที่ว่า ถ้าปรมัตถธรรมไม่กลับมา ศีลธรรม
ก็ไม่กลับมา ถ้าโลกไม่สว่างไสวความสงบเย็นก็ไม่ได้
จึงเป็นการสัมพันธ์กันที่ว่า ปรมัตถธรรมต้องกลับมา ให้โลก
สว่างไสวแล้วศีลธรรมก็จะกลับมา ให้โลกสงบเย็น.

ในครั้งที่แล้วมา ได้พูดเรื่องเกิดกิเลสแต่ละเหล่า เพราะทำผิดเรื่องผัสสะ ; ส่วนในวันนี้จะยกกล่าวโดยหัวข้อ ว่า การปฏิบัติธรรมะ คือการปฏิบัติหน้าที่ของตนๆ. ขอได้โปรดตั้งข้อสังเกตเป็นพิเศษ ที่อาตมายืนยันว่า การปฏิบัติธรรมะนั้น คือการทำหน้าที่หรือปฏิบัติหน้าที่ของตนๆ หรือกลับกันก็คือ การทำหน้าที่ของตนๆนั้นแหละ คือ การปฏิบัติธรรมะ, ธรรมะกับสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ แยกขาด เป็นสิ่งเดียวกัน. เคี้ยวเนื้อแยกกันไว้ เก็บคนละมุมโลก ก้าวได้ ธรรมะกับหน้าที่ ที่จริงหน้าที่กับธรรมะนั้น เป็นสิ่งเดียวกัน.

๕๒๕ ธรรมะคือหน้าที่.

ธรรมะคืออะไร, ธรรมะคืออะไร, ถ้ากล่าวโดย ประวัติศาสตร์ ก็ต้องกล่าวว่า เมื่อนมนุษย์รู้จักสังเกตเห็นว่า มีมีสิ่งที่เป็นหน้าที่ เป็นสิ่งสูงสุด เป็นสิ่งจำเป็นที่สุด คือ หน้าที่ แล้วก็ออกยกยอมาโดยทางวาจาว่า ธรรมะๆ ธรรมะ คือ หน้าที่ หน้าที่ก็คือธรรมะนั้นเอง. ถ้าพูดว่า ธรรมะๆ นั้น มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล, ก่อนพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์

กว่าได้. มนุษย์เริ่มรู้จักสังเกตเห็นสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ ๆ ที่
จำเป็นสำหรับชีวิต ก็เรียกมันว่าธรรมะ ๆ.

เมื่อได้สังเกตเห็นสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ก็สอนกัน
เรื่องธรรมะ, คือเมื่อได้สังเกตเห็นเรื่องหน้าที่ ก็สอนกันด้วย
เรื่องหน้าที่ ตั้งแต่อย่างต่ำที่สุด ขึ้นไปจนถึงหน้าที่สูงสุด.
คนเราจะต้องทำหน้าที่; ครูบาอาจารย์ก็เลยสอนเรื่องหน้าที่
จนเกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลก ก็สอนเรื่องหน้าที่ แต่ว่า
สูงขึ้นไป จนถึงระดับมรรค ผล นิพพาน.

ธรรมะแปลว่าหน้าที่ หน้าที่ที่ถูกต้องของ
วิญญูชน, หรือว่า หน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของ
ธรรมชาติ ที่อาจจะดับทุกข์ได้. พวกอินทพาดทั้งหลาย
จะมองว่าหน้าที่ "ฉันมีหน้าที่ปล้นเงินไหม ฉันก็มีธรรมะ"
ก็ถูกแล้ว มันก็เป็นธรรมะของเขา ก็เป็นธรรมะของ
อัทธพาล, ไม่ใช่ธรรมะในทันที. ธรรมะในทันที หมายถึง
หน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ สำหรับมนุษย์จะอยู่กัน
เป็นผาสูก ทั้งโดยส่วนตัวและโดยส่วนรวม.

ธรรมะคือหน้าที่ เมื่อใดมีการทำหน้าที่ เมื่อนั้น
มันก็มีประโยชน์ คือมีความรอด สงบสุขทั้งส่วนตน

และส่วนรวม; ชวรมะของอันธพาลนั้น มีแต่จะทำให้เกิด
ความทุกข์ ยุ่งยากจะสำระสายไปทั่วทุกหัวระแหง.

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ที่ได้มีการทำหน้าที่ ที่เน้น
ชวรมะ ขอใช้คำไฮทังสักหน่อยว่า ต่อให้ในโบสถ์ ต่อให้ใน
โบสถ์ ในโบสถ์แท้ๆ ถ้ามีแต่นั่งสนเฝ้าเขียนซี ขอร้อง
อ้อนวอน กันอยู่เรื่อยไปแล้ว ในโบสถ์นั้นไม่มีชวรมะ
ที่กลางทุ่งนาที่ไถนาอยู่ไครมๆ นั่นละ มีชวรมะ.

ชวรมะคือหน้าที่, หน้าที่คือชวรมะ ในลักษณะ
อย่างนี้ ขอใช้กำหนดไว้เป็นข้อแรก. ที่ได้มีการทำหน้าที่
ที่เน้นมีชวรมะ ในโบสถ์แท้ๆ ถ้าไม่มีการทำหน้าที่ มีแต่
เรียกร้องสิทธิ จะเอานั่นเอานี่ จะเอาโน่น มันเป็นเรื่อง
สิทธิไม่ใช่หน้าที่ มันก็ไม่มีชวรมะ ในโบสถ์กตัญไม่มี
ชวรมะ. ส่วนไถนาอยู่ไครมๆ กลางทุ่งนาเสียอีก กตัญจะมี
ชวรมะ.

๕๕๕ ชวรมะคือสิ่งที่พระพุทธรูปองค์ทรงเคารพ.

ที่นี้ก็จะถูกกันให้ตะเอือดลงไป ว่าชวรมะ ก็คือสิ่งที่
พระพุทธรูปองค์ทรงเคารพ, มีพระบาติยานันในชั้นนี้. พระ-

องค์ทรงเคารพพระวระ และว่า พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์
ทรงเคารพพระวระ; ทบปได้หลายอย่าง ว่า พระวระก็คือสิ่ง
สูงสุด ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ แต่แล้วมันก็ สำเร็จอยู่ตรง
เมื่อมีการทำหน้าที่ หรือปฏิบัติพระวระนั้น. การปฏิบัติ
หน้าที่ตามที่ ได้ตรัสรู้ในแห่งทรงเคารพ, ทรงเคารพในการ
ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ ได้ตรัสรู้ จนกลายเป็นหน้าที่อัตโนมัติ.
พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเคารพหน้าที่ของพระพุทธ-
เจ้า.

ด้วยเหตุนี้เราจึงมองเห็นความสำคัญ ของสิ่งที่เรียก
ว่าหน้าที่ ๆ ซึ่งมีความสำคัญที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติ ทุกชีวิต
จะต้องปฏิบัติ, เลยเกิดบทนิยามได้ว่า **ธรรมะคือการปฏิบัติ
หน้าที่ ของสิ่งมีชีวิต. ธรรมะคือการปฏิบัติหน้าที่
ของสิ่งมีชีวิต ธรรมะคือการปฏิบัติหน้าที่ ของ
สิ่งมีชีวิต.**

สิ่งมีชีวิตต้องมีหน้าที่ ครบถ้วนบริบูรณ์ และ
ต้องทำหน้าที่นั้นอย่างครบถ้วน มิฉะนั้นจะต้องตาย เป็น
มนุษย์ไม่ทำหน้าที่อย่างครบถ้วน ก็ต้องตาย, สักตัวใครจะฉาน

ไม่ทำหน้าที่อย่างครบถ้วน ก็ต้องตาย, ถ้าไม่กินได้ ไม่ทำหน้าที่
อย่างครบถ้วน ก็ต้องตาย.

ทุกคนต้องทำหน้าที่.

ทุกคนที่มนุษย์ก็จะเห็นได้ว่า ทุกคนต้องทำหน้าที่
หรือปฏิบัติธรรมะ, ทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่หรือปฏิบัติ
ธรรมะ นับตั้งแต่วันที่ชนชอทานขึ้นไปถึงเทวดาบนสวรรค์,
หรือว่านับตั้งแต่เทวดาบนสวรรค์ลงมา จนถึงคนชอทาน
ล้วนแต่ต้องทำหน้าที่, ล้วนแต่ต้องทำหน้าที่ : ชอทาน ทำ
หน้าที่ของคนชอทาน ก็เรียกว่าธรรมะของคนชอทาน, หน้าที่
ของ กรรมกร ก็คือธรรมะของกรรมกร ธรรมะอย่างยิ่งของ
กรรมกร, หน้าที่ของ ชาวไร่ชาวนาพ่อค้า มันก็เป็นธรรมะ
ของชาวไร่ชาวนาพ่อค้า, หน้าที่ของ ข้าราชการ ก็เป็น
ธรรมะของข้าราชการ หน้าที่ของ พระราชามหากษัตริย์
จักรพรรดิ ก็เป็นธรรมะของพระราชามหากษัตริย์ กระทั่ง
ว่าหน้าที่ของเทวดาทั้งหลาย ก็คือธรรมะของเทวดา.

ทุกคนต้องทำหน้าที่, ต้องทำหน้าที่, ทำหน้าที่
แล้ว ก็จะเรียกว่ามีธรรมะ ด้วยกันทั้งนั้น นับตั้งแต่ขอทาน
ขึ้นไปถึงเทวดา, ทุกคนต้องทำหน้าที่.

คุณให้ศกฺตรงเป็นภรตเพชชทวอ เตยวเราไม่วสก
ว่าเป็นธรรมะในการทำหน้าที่ ก็เคยไม่สนุกในการทำหน้าที่,
หน้าที่เป็นสงตคองทว, เป็นสงตคองทว, หน้าที่เล็กนอย
ทสท แมทสททวอทวชนมากคองเกอ, ฌนชนมากคองเกอ
หน้าที่เล็กนอยที่สุด มันก็ยงตองทว มันก็เป็นธรรมะ
เป็นหน้าที่ในระทบนั้น, ฌนนั้นเราจะเห็นได้วอ การปฏิบัติ
หน้าที่นั้นนอทก็อ การกระทำเพื่อความรอดชีวิตนนั้นเอง.

ทำหน้าที่ คือการปฏิบัติเพื่อความรอด.

มีบทนิยามได้อีกวอ การปฏิบัติหน้าที่ ก็คือ การ
ปฏิบัติเพื่อความรอด, ความรอดนั้นมี ๒ อย่าง : อย่างแรก
คือ รอดชีวิต หรือ ไม่ตาย, อย่างที่ ๒ คือ รอดอยู่ด้วย
เป็นความผาสุกสวัสดิ มีจิตใจสงบเย็น, รอดกายเป็น
เรื่องแรก ต้องเอามาเป็นข้อแรกรอดกาย, ฌน รอดตายอยู่

แล้ว ก็ต้องมีอะไรพอที่จะดีที่สุดในที่นี้ ก็คือรอดจากกิเลส,
รอดจากความทุกข์ มีจิตใจสงบเย็นเป็นพระนิพพาน.

การปฏิบัติธรรมก็คือเพื่อความรอด, มันก็คือการ
ทำหน้าที่; ไม่ปฏิบัติหน้าที่ ก็ไม่มีธรรมะ, ปฏิบัติหน้าที่
ก็มีธรรมะ, หน้าที่ช่วยให้รอด ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ ๆ
นั้นแหละ ก็คือสิ่งสูงสุดสูงสุดอย่างที่เรียกกันว่าพระเป็นเจ้า,
พระเป็นเจ้าคือผู้ช่วยให้รอด. คุณให้ที่ หน้าที่ นั้นแหละ
เป็นสิ่งที่ช่วยให้รอด; สองไม่ทำหน้าที่นี้ พระเจ้าไหนจะ
ช่วย, สองไม่ทำหน้าที่ไหนยังอ่อนนวยพรอย่างเกี่ยว พระเจ้า
ไหนจะช่วยให้ มันก็ช่วยไม่ได้. การปฏิบัติหน้าที่นั้น
แหละ คือพระเจ้า ที่จะช่วยให้เรารอด, ใครมีหน้าที่
พระเจ้ายกย่องคนนั้น.

สรุปความอีกทีก็ว่า หน้าที่นั้นแหละคือพระเจ้า
ผู้ช่วยให้รอด. เกี่ยวนี้นะจะรอดจากความทุกข์และปัญหา,
ชาติประเทศต้องการจะรอดจากความทุกข์หรือปัญหา
มันก็ต้องมีการทำหน้าที่ที่ถูกต้องกัน อย่างพร้อมหน้า.

ตกลงทำหน้าที่ด้วยสติสัมปชัญญะ.

เอาละ, ที่นี้ก็จะต้องพูดไปในข้อที่ว่า เราจะมีการทำ
หน้าที่ ที่เป็นการปฏิบัติธรรมกันได้อย่างไร, จะมีการปฏิบัติ
ธรรมะ ที่เป็นการทำหน้าที่กันได้อย่างไร?

ข้อนี้ฟังดูน่ากลัวว่า หน้าที่ต่างๆ ที่ท่านทำอยู่ทุกคน
ทุกเมื่อเชื่อวันนั้นแหละ ยังไม่เป็นธรรมะ, ก็เพราะเหตุ
นึกเดียว เพราะเหตุว่าท่านไม่รู้จักรว่าหน้าที่นั้นคือธรรมะ
ท่านทำหน้าที่ที่โดยไม่ได้คิดว่าเป็นธรรมะ. ทุกคนทำหน้าที่
ด้วยความอยากได้เงิน มาแสวงหาความสุข สนุกสนาน
สำเร็จสำเร็จ, ส่วนมากก็ทำหน้าที่เพื่อจะได้เงินมาซื้อเหล้า
กินอย่างนี้, หรือว่าความจำเป็นบังคับให้ต้องทำหน้าที่ ก็
เลวร้ายที่สุดเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์ ท้องทนทรมานแท้ ต้อง
ฝืนใจทำ; ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้วเป็นธรรมะไปไม่ได้.

ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่ที่ทำงานนั้นแหละ, ขอให้
เข้าใจว่าเป็นธรรมะเถิด แล้วจิตใจก็จะเปลี่ยนเป็นว่า ทำ
หน้าที่เพื่อธรรมะ, ทำการทำงานในหน้าที่ เพื่อประโยชน์
แก่ธรรมะ, เพื่อความมีธรรมะ ซึ่งเป็นการช่วยให้รอด,

มันเพิ่มเข้าไปอีกนิตเดียว. ในกิจการงานทุกอย่าง ที่ทำอยู่นั้น
 เพิ่มเข้าไปอีกนิตเดียว. คือ ความรู้สึกด้วยสติสัมปชัญญะ
 ก่อนแต่ที่จะลงมือทำ. ก่อนแต่จะลงมือทำงานอะไร เพิ่ม
 สติสัมปชัญญะเข้าไป อีกอย่างเดียวกัน. สิ่งเดียวกัน ^๕นั่นคือธรรมะ
^๖นั่นคือหน้าที่, ^๗นั่นคือปฏิบัติธรรมะปฏิบัติหน้าที่; อย่างนั้นเพิ่ม
 ธรรมะสูงสุด ถึงกับเป็นธัมมานุสสติ เป็นธัมมานุสสติ,
 ธัมมานุสสติ ตามระลึกถึงพระธรรมเสียก่อนแล้ว จึง
 ลงมือกระทำหน้าที่ หรือทำกิจการงานนั้น. มันก็เลยมี
 ธัมมานุสสติทุกครั้ง. ทุกเรื่อง ทุกระดับ ที่ทำกิจการงาน, มี
 สติสัมปชัญญะ มองเห็นหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่เพื่อธรรมะ
 จนเกิดความรู้สึกว่าพอใจ. ถูกต้องแล้ว, ถูกต้องแล้ว, ถูกต้อง
 แล้ว. อย่างนั้นถูกต้องแล้ว, อย่างนั้นถูกต้องแล้วพอใจ. ถูกต้อง
 แล้วพอใจ, ถูกต้องแล้วพอใจ. รู้สึกอย่างนี้เสียก่อน. ไม่ว่า
 จะทำงานอะไร, ไม่ว่าจะทำหน้าที่อะไร.

หน้าที่โดยตรง. หน้าที่เลื่องชื่อก็โดยตรง. ก็มีความ
 รู้สึกอย่างนี้ ก่อนแต่ที่จะทำงาน; เข้ามาในท้องทำงาน. พนม
 มือให้แก่ท้องทำงาน. หรืออุปกรรมสำหรับการทำหน้าที่เสีย
 ครองหนึ่งก่อน, ระลึกถึงว่าหน้าที่คือธรรมะ, บุชาธรรมะ

แล้วจึงลงมือทำการงาน ก็จะทำกรงานด้วยดี ด้วยจิตที่
 เหมาะสม. แม้เป็นชาวนาเขาควายเขาวัวเขาไถไปถึงนา
 แล้ว พนมมือให้แก่ควาย แก้วว แก้วไถสักครึ่งหนึ่งก่อน
 แล้วจึงลงมือไถนา; อย่างนี้แหละคือการ มีสติสัมปชัญญะ
 เป็นธัมมานุสสติ ทุกขณะที่จะลงมือทำงาน ไม่ว่าทำงาน
 อะไร งานอาชีพใดตรงก็มีธัมมานุสสติอย่างนี้.

ทั้งนี้ยังเหลือ หน้าที่ กิจประจำวันเป็นการ
 บริหารร่างกาย เราจะต้องทำอะไรบ้าง ก็รู้กันอยู่แล้ว. เราจะ
 ต้องนอน จะต้องตื่นนอน จะต้องล้างหน้า จะต้องอาบน้ำ
 จะต้องรับประทานอาหาร จะต้องทำอะไรทุกอย่าง แม้แต่
 ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ซึ่งเป็นหน้าที่ตามธรรมชาติ, ก่อน
 แลจะทำหน้าที่นี้ แม้แต่จะถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ก็มีจิตใจ
 เป็นธัมมานุสสติเสียก่อน แล้วจึงกระทำ มันก็ทำได้,
 ทำได้ก็ยังไม่พอ ยังเพิ่มมีความสุข, มีความสุขสงบเย็น,
 พอใจถูกต้อง ให้ถูกต้องพอใจ ในการกระทำทุก
 อิริยาบถ : เมื่อตื่นนอนก็พอใจ เมื่อล้างหน้าก็พอใจ, เมื่อ
 อาบน้ำก็พอใจ, รับประทานอาหารก็พอใจ, ถ่ายอุจจาระ

บໍสตาเวก็พอใจ, กระทั่งว่าจะไปช่วยเขาล้างจาน จะช่วยเขา
กวาดบ้านถูบ้าน ก็พอใจ. ผู้มีหน้าที่ล้างจานถูบ้านกวาดบ้าน
ถ้ามีมานุสสติเสียก่อนว่าหน้าที่คือธรรมะ แล้วยังล้างจาน
ไถ่ที่สก, จะถูบ้านไถ่ที่สก จะทำอะไรไถ่ที่สก, ทุกก้าวอย่าง
ทุกอริยาบถ มีสติสัมปชัญญะอันเกี่ยวกับธรรมะ คือพอใจ
และถูกต้อง.

ความสุขมาจากความพอใจ.

พอใจและถูกต้องนี้ไม่ใช่ของเล็กน้อย พอใจและ
ถูกต้องเมื่อไร ก็มีความสุขเมื่อนั้น, ความสุขขึ้นอยู่กับ
ความพอใจและถูกต้อง, ความพอใจนั้นขึ้นอยู่กับความถูกต้อง.
ทั้งนี้ ต้องมีความถูกต้องก่อน ว่าได้ปฏิบัติธรรมะนี้
อย่างถูกต้อง; ครั้นถูกต้องแล้วก็พอใจ, ครั้นพอใจแล้วก็
เป็นสุข. ขอให้ช่วยกำหนดกันไว้ดี ๆ ว่า ต้องถูกต้อง ต้องมี
ความถูกต้อง จึงจะเป็นธรรมะ, ทำหน้าที่อย่างถูกต้อง จึงจะ
เป็นธรรมะ. ครั้นถูกต้องแล้วก็พอใจ ๆ, ครั้นพอใจ ๆ แล้ว
ก็ต้องเป็นสุข. นี่เป็นกฎตายตัวที่ว่า ความสุขต้องมาจาก

ความพอใจเสมอ. ถ้าพอใจมากก็สุขมาก พอใจน้อยก็สุขน้อย. ถ้าพอใจทุจริต ก็ความสุกในทุจริต. ถ้าพอใจสุจริต ความสุกในสุจริต. ความพอใจนั้นสูง ความสุขก็สูง. ความพอใจในคำพราม ความสุขก็คำพราม. ความสุขย่อมมาจากความพอใจอย่างนี้เสมอ. นี้คือตัวสัมมาเนสสติ ระวังถึงความถูกต้อง ซึ่งเป็นตัวธรรมะแท้ ความถูกต้อง. มีความถูกต้องเป็นหลัก. ครั้นรู้สึกตัวว่าถูกต้องก็พอใจ. เมื่อพอใจความสุกก็เกิดขึ้น โดยอัตโนมัติ.

ความสุขแท้จริงไม่ต้องใช้เงิน.

ฉะนั้นขอให้ทำให้เกิดความรู้สึก ว่าถูกต้องและพอใจ ทุก ๆ การงานที่ทำ. ทุกอิริยาบถที่เคลื่อนไหว ทุกเวลาในที่ที่มีการกระทำ. เป็นความสุขอย่างแท้จริง ไม่ต้องใช้เงินเลย. ไม่ต้องใช้เงินเลย. ทำความถูกต้อง รู้สึกพอใจ แล้วยังเป็นสุขอันสูงสุดแท้จริง. ไม่ต้องใช้เงินเลย. ที่เอาเงินไปซื้อหากันมากมาย นั้นไม่ใช่ความสุข. ไม่ใช่ความสุข เป็นเพียงความเพลิดเพลินที่หลอกลวง, ความเพลิดเพลินที่หลอกลวงนี้ จะใช้เงินเท่าไรก็ไม่พอ, ใช้เงินเท่าไรก็ไม่พอ,

จนเงินไม่พอใช้ จนต้องโกง จนต้องได้ไปอยู่ในคุกในตะราง เพราะว่ารูดโกง. ความสุขที่แท้จริง ไม่ต้องใช้เงิน แม้แค่ สดขำก็เพียงพอ. แต่ต้องอาศัยการกระทำทางจิตใจ มีสติ-สัมปชัญญะ รู้สึกว่า ถูกต้องแล้ว, พอใจแล้ว แล้วก็เป็นที่ สุขขึ้นมาเอง ไม่ต้องใช้เงินเลย. เกิดเป็นเบตนิยามขึ้นมาว่า ความสุขที่แท้จริง เป็นของให้เปล่า ไม่ต้องใช้เงินเลย, ความเพลิดเพลินที่หลอกลวง ต้องใช้เงินอย่างไม่รู้จักเพียงพอ.

นี่เรียกว่าเวารู้จักตัวธรรมะ ตัวธรรมะแท้ คือการปฏิบัติหน้าที่ จนเกิดความรู้สึกว่าคุณต้อง แล้วพอใจ แล้วก็มีความสุข, ก็จะทำร่วมกันอย่างสนุกสนาน เพิ่มขึ้นอีกหลายเท่า หลายสิบเท่า หรืออาจจะหลายร้อยเท่าก็ได้.

ขอให้ไปดูมดแมลง ไปดูแมลงผึ้งสร้างรัง ในที่เดียวหนึ่ง หรือไปดูมดช่วยกันทำรัง วิ่งทุกตัว วิ่งทำงาน วิ่งทำงานอย่างยิ่ง อยู่ตลอดเวลา ทำงานสนุกสนาน. ทำไมมนุษย์ไม่ทำงานอย่างสนุกสนาน อย่างนั้นบ้าง, บิดขี้เกียจอยู่ตลอดเวลา ไม่จำเป็นก็ไม่ทำ ไม่จำเป็นก็ไม่ทำ. นี่เพราะมันไม่มีธรรมะ, เพราะไม่มีธรรมะตามธรรมชาติ

เพราะไม่มีธรรมชาติของธรรมชาติ. ขอให้มึธรรมชาติ
ก็เสียเด็ก. แล้วเราก็จะทำงานได้สนุกสนาน เหมือนกับ
แมลงผึ้งสร้างรังหรือมดปลวกก็สร้างรัง.

นี่ประโยชน์ของธรรมชาติช่วยให้ทำงานสนุก เป็น
สุขเสียเมื่อกำลังทำงาน; ครั้นเป็นสุขเสียแล้ว จะไปหา
ความสุขอะไรกันอีก มันไม่มี, มันเป็นไปไม่ได้. ถ้าจิต
มันรู้สึกเป็นสุข เป็นสุขๆเสียแล้ว ก็ไม่ต้องไปหาขอบเขต
ที่ไหน, ไม่ต้องไปสถานเวียงจันทน์ที่ไทเทอก. เมื่อเป็นสุข
เสียแล้ว อิมกับความสุขเสียแล้ว จะไปกินของสกปรกคือ
ความเพ็ดเพ็ดที่หลอกดวงนั้นทำไมเล่า. นี่ขอให้
ทุกคนรู้จัก ทำจิตใจให้อิมอยู่ด้วยความสุขบริสุทธิ์ แท้จริง
แล้วก็จะไม่น้อมไปหาอบายมุข หรือความเพ็ดเพ็ดที่
หลอกดวงใดๆ.

ขอให้ทำแห่งหลายรู้จักธรรมชาติอย่างนี้. ธรรมชาติคือ
หน้าที่ ท่านตัวก็เกิดความรู้สึกว่าถูกต้อง, เกิดความรู้สึก
ว่าถูกต้องแล้วก็พอใจ, เกิดความรู้สึกว่าพอใจแล้วก็เป็น
สุข. ครั้น เป็นสุขแล้ว มันก็หยุดแสวงหาเรื่องหลอก
ดวงทั้งหลาย, ไม่ต้องไปห้ามว่า อย่าไปกินเหล้า อย่าไป

เที่ยวอบายมุข มันไม่ไปตอก ; ถ้ามันมีความสุขที่แท้จริง
 ย่อมอกอ้มใจพอตัวเสียแล้ว.

ทุกคนทำหน้าที่แล้วประเทศชาติจะรอด.

เอาละ, ขอให้รู้จักใจความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่า
 ธรรมะ อย่างนี้ จะได้ช่วยประเทศชาติให้รอด จะช่วย
 ประเทศชาติให้รอด ในเมื่อทุกคนสนใจในงาน,
 ซอซอกัยใช้คำว่าทุกตัวด้วย. ทุกคนและทุกตัวรู้สึกสนุกทำ
 หน้าที่. คนทุกคนทำหน้าที่, สัตว์เดรัจฉานทุกตัวที่มี
 หน้าที่ ก็ทำหน้าที่; เช่นสุนัขก็ไม่บกพร่องในการเฝ้ารักษา
 ทรัพย์สินสมบัติของเจ้าของ, แมวก็ไม่บกพร่องในหน้าที่ของ
 การที่จะพิทักษ์รักษาทรัพย์สินสมบัติของเจ้าของ.

ทุกคนและทุกตัวทำหน้าที่ ^{นี้จึงจะสำเร็จ}
 ประโยชน์ในการเกิดแผ่นดิน ธรรมและแผ่นดินทอง.
 ชาติประเทศจะรอดได้ เมื่อทุกคนทำหน้าที่ คำเดียวเท่านั้น,
 คำเดียวเท่านั้น, คำเดียวเท่านั้น ว่าหน้าที่. เมื่อทุกคน
 ทำหน้าที่ ประเทศชาติก็จะรอดได้, เพราะประสบความ
 สำเร็จ ทั้งฝ่ายแผ่นดินธรรมและฝ่ายแผ่นดินทอง. หน้าที่นี้

ต้องทำด้วยความรู้สึกเป็นธรรมชาติ อย่างที่กล่าวแล้ว
ข้างกัน, ว่าถูกต้อง แล้วก็พอใจ, แล้วก็มีความสุข แล้วก็
ทำสนุก, เป็นสุขเสียในการทำงาน. เหนือออกมาเท่าไร
ก็กลายเป็นความเมตตาเอื้อเฟื้อ, ขึ้นอกขึ้นใจไปทั้งนั้น.

แผ่นดินธรรมนำไปเกิดแผ่นดินทอง.

นี่เรา จะต้องสร้างแผ่นดินธรรมก่อน แล้ว
แผ่นดินทองจึงจะมา; จะสร้างแผ่นดินธรรมได้ ก็ต้องมี
ศีลธรรมอยู่ทุกวินาทีทุกอริยาบทที่เนื้อที่ตัว, น้ำแห่งมัน
เป็นแผ่นดินธรรม. ทุกคนเคลื่อนไหวอยู่ด้วยการทำหน้าที่
หรือความถูกต้องของหน้าที่ ที่เรียกว่าธรรมะ, นี่เป็นแผ่นดิน
ธรรม. ครั้นเกิดแผ่นดินธรรมแล้ว มันก็ออกมาเป็น
แผ่นดินทอง ทั้งทางกายและทางจิต.

แผ่นดินทองทางกาย คือความสมบูรณ์ทางวัตถุ,
แผ่นดินทองทางจิต คือความสุขสงบเย็นทางจิตใจ.
ต้องสร้างแผ่นดินธรรมกันเสียก่อน แล้วจึงจะเกิด
แผ่นดินทอง ทั้งทางฝ่ายกาย และฝ่ายจิตใจ.

การสร้างแผ่นดินธรรม อันมหาศาลนี้ จะทำได้ ก็โดยการที่ประพฤติธรรมที่เป็นหน้าที่ : ธรรมะคือหน้าที่, หน้าที่คือธรรมะ. เขาจะต้องประพฤติธรรมะ หรือมี หน้าที่อย่างถูกต้อง นับตั้งแต่การกิน การอาบ การถ่าย การเป็นอยู่ทุกชนิด, กระทั่งการทำหน้าที่การงาน อัน เป็นหลักโดยตรง มีแต่ความสุขสงบเย็นอยู่ตลอดเวลา ทุก กระเบียดนิ้ว เป็นความสุข เป็นความพอใจ. นี้สร้างแผ่นดิน ธรรมได้สำเร็จ คือทุกคนทำหน้าที่ อยู่ด้วยความรู้สึก ว่า ถูกต้อง และพอใจ, เหมือนกับว่าแมลงผึ้งหรือมดปลวก มีที่ทำงาน มันก็พอใจเป็นสุขสนานอย่างนั้น. แผ่นดินธรรม เกิดแล้ว ก็คือการใช้ปฏิบัติหน้าที่ทุก ๆ ชนิด ไม่มีอะไร นอกพร้อม มันก็เกิดความสุขกันทั้งทางกายทั้งทางจิตและ ทางวัตถุ; ทางวัตถุก็สมบูรณ์, ทางร่างกายก็สมบูรณ์, ทาง จิตใจก็สมบูรณ์. นั่นเป็น แผ่นดินทองซึ่งจะต้องมี จึงจะไม่เสียชาติที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และโดยเฉพาะที่ได้ พบพระพุทธศาสนา.

ทำงานด้วยสติสัมปชัญญะ เกิดเป็นธัมมานุสสติ ก็มีภูมิจานขึ้นมา เมื่อกำลังทำงาน รู้สึกว่าถูกต้องแล้ว ถูกต้องแล้ว ๆ ๆ แล้วก็พอใจ ๆ ๆ. แล้วก็เป็นสุขโดยอีกโนเมติ

ตลอดเวลาที่ทำ มันก็เป็นกร หมดยุติเหา เติมไปด้วยความ
สุข, เติมไปด้วยการงานที่ให้เกิดประโยชน์, เกิดสิ่งที่พึง
ปรารถนาทุกอย่างขึ้นมาได้ เพราะทุกคนทำหน้าที่. นั่นแหละ
คือการปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นหน้าที่.

ธรรมะเป็นคำเก่าแก่ ก่อนศาสนาใดๆ มนุษย์
ที่นั่นรู้จักพูดออกเสียงว่าธรรมะๆ เมื่อเล็งถึงหน้าที่
ที่สังคมชีวิตจะต้องทำ ทั้งมนุษย์ทั้งสัตว์เดรัจฉาน และทั้ง
ต้นไม้ต้นไม้อื่นทั้งหลาย.

หวังว่าท่านสาธุชนทั้งหลาย จะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า
หน้าที่ หรือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ นั้นๆ ในฐานะเป็นสิ่ง
เดียวกัน. อย่าทำหน้าที่เพราะความจำใจ; กลัวอดตาย
ก็ต้องทำหน้าที่, ถูกบังคับ ก็ต้องทำหน้าที่. ขอให้ทำ
หน้าที่ด้วยความสมัครใจ ว่ามันเป็นสิ่งที่ช่วยให้รอด ทั้ง
ทางร่างกายทั้งทางก้นจิตใจ. หน้าที่เป็นสิ่งที่ช่วยให้รอด
อย่าให้โบสถ์วิหารว่างจากธรรมะเลย, จงช่วยกันทำ
หน้าที่ในโบสถ์และวิหาร อย่าให้เสียเปรียบกลางทุ่งนา
ในเรียกในสวน ที่คนเราทำหน้าที่กันอย่างสนุกสนาน แล้วเรา
ทั้งหลาย ก็จะประสบความสำเร็จ ในหน้าที่ของมนุษย์ มีแต่
ความสงบสุขอยู่ทุกทีพาราตริกาล เทอญ "๑๑—

ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๔

ครั้งที่ ๔๘

๑๖ มิถุนายน ๒๕๒๘

[ออกอากาศครั้งที่ ๘๔]

แผ่นดินทองของแต่ละคน ต้องสร้างด้วยแผ่นดินธรรม.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย.

การบรรยายปาฐกถาธรรม ในครั้งนี้ อาตมาก็ยังคง
กระทำไป ด้วยความหวังว่า ปรมัตถธรรมกลับมา โลก
สว่างไสว. ปรมัตถธรรมคือธรรมที่เป็นความจริงสูงสุด
ซึ่งมนุษย์ควรจะรู้; ถ้าได้กลับมาแล้ว มนุษย์หรือใน
หมู่มนุษย์นั้นก็จะมีแสงสว่างไสว แข็งแรงในหนทางที่
จะดำเนินไป. ในเบื้องต้นที่สุดมีความหวังว่า ศีลธรรม

กลับมาโลกาสงมเข็น, พอมาถึงขั้นนี้ ก็มีความหวังว่า
 ปรมาตมธรรมกลับมาโลกาสว่างไสว เราจะต้องสนใจ ในสิ่งที่
 เรียกว่า ปรมาตมธรรม.

ในครั้งที่แล้วมานั้น ได้บรรยายโดยหัวข้อว่า การ
 ปฏิบัติธรรมคือการปฏิบัติหน้าที่ของตนๆ ส่วนในเวลานี้
 บรรยายโดยหัวข้อว่า แผ่นดินทองของแต่ละคนต้องสร้าง
 ด้วยแผ่นดินธรรม.

ผลประเสริฐต้องเกิดจากมีธรรมอันถูกต้อง.

การกระทำทุกอย่าง มีความจริงของธรรมชาติ
 กำกับอยู่ทั้งนั้น ในที่นี้เราเรียกว่าปรมาตมธรรม, คือความ
 จริงในข้อที่ว่า แผ่นดินทองต้องสร้างด้วยแผ่นดินธรรม
 คนสมัยนี้อาจจะเรียกว่าปรัชญา หรือ philosophy หรืออะไรก็ได้
 ได้ แต่ถ้าไม่ใช่ความจริงที่แท้จริง ที่ได้ศึกษาค้นคว้า ใน
 เบื้องหลังแล้ว ก็ไม่ทำหน้าที่อย่างนี้ได้.

ขอให้อดเป็นหลักว่า มัน มีความจริงสูงสุด อยู่
 เบื้องหลังของการกระทำ ที่จะต้องทำให้ถูกต้องตรงตามกฎของ

ธรรมชาติของมันแล้วก็จะประสบความสำเร็จ, ประสบความสำเร็จ
 สำเร็จโดยที่เจ้าตัวมันนั้น รู้ตัวก็มี ไม่รู้ตัวก็มี. ถึงอย่างไรก็ตาม
 การกระทำทุกอย่าง มีความจริงอันเด็ดขาด อย่างใคอย่าง
 หนึ่ง ประจำตัวมันเอง.

ในกรณีนี้ อาจจะมีบางคนเข้าใจว่า เราสร้างแผ่นดิน
 ทองได้ ก่อนสร้างแผ่นดินธรรม; ตามธรรมชาติคนก็มักจะ
 หาเงินหาทองหาอำนาจหาวิชา แล้วจึงค่อยบำเพ็ญการกุศล
 หรือสร้างการกุศล สร้างวัดสร้างวาเป็นต้น. นั่นมัน มีรูป
 แบบว่าหาเงินหาทองก่อนแล้ว จึงค่อยหาธรรมะ. แต่
 ความเป็นที่ ที่จะสร้างแผ่นดินทองในกรณีนี้ ต้องมี
 แผ่นดินธรรมก่อนเสียก่อน, ต้องมีความถูกต้องที่เป็น
 ของธรรมะก่อน, แล้วจึงจะได้ประสบความสำเร็จที่ควร
 จะเรียกว่าทอง. แต่ก็ไม่ได้หมายถึงทองที่เป็นเหยื่อของ
 กิเลส; หมายถึงความถูกต้องความประเสริฐที่น่าชื่นใจ
 ต้องมีแผ่นดินธรรมก่อนแล้ว จึงจะมีแผ่นดินทองได้.
 แต่อาจจะมีบางคนเข้าใจว่า เราสร้างแผ่นดินทองไว้ก่อน
 แผ่นดินธรรม ทั้งที่กล่าวแล้ว.

แผ่นดินธรรมคืออะไร? โดยใจความสั้นๆ
แผ่นดินธรรมก็คือ การที่ทุกคนทำหน้าที่ของตนๆ
โดยไม่บกพร่อง, ทุกคนทำหน้าที่ของตนโดยไม่บกพร่อง
นั้นจึงจะเกิดแผ่นดินธรรมขึ้นมา. เพราะคำว่าธรรม
แปลว่าหน้าที่, หน้าที่นั้นแหละคือธรรม; ทุกคนทำ
หน้าที่ของตนโดยไม่บกพร่อง แล้วยิ่งเรียกว่าเป็นการสร้าง
แผ่นดินธรรม.

มีธรรมกำกับกิจกรรมทุกหน้าที่.

ขอให้มองเห็นความจริงสักข้อหนึ่งว่า ปัญหาของ
มนุษย์ทุกชนิดทุกระดับ จะหมดไปทันที ถ้าทุกคนทำหน้าที่
ตามหน้าที่, ทุกคนๆๆ ทำหน้าที่ ถูกต้องตามหน้าที่
ในโลกนี้ปัญหาจะไม่มีเหลืออยู่เลย. เดียวนี้มีปัญหา
เหลือ เพราะคนไม่ทำให้ถูกต้องตามหน้าที่ นั้น มันมี
มากนัก, ปัญหา ทุกระดับ ทุกชนิด ทุกยุคทุกสมัยจะหมดไป
จากโลกนี้ทันที ถ้าทุกคนทำหน้าที่ถูกต้องตามหน้าที่ และ
ทำกันทุกคนจริงๆ.

ถ้าจะถามว่า อะไรเล่าเป็นเครื่องผลักดันให้คนทำ
หน้าที่? อะไรเป็นเครื่องกระตุ้นให้กระทำที่เรียกกันว่า
motive, อะไรเป็นเครื่องผลักดัน ให้คนทำหน้าที่? ขอตอบว่า
ความยอมได้กับหน้าที่นั้นแหละเป็น motive อันสูงสุด ที่จะ
ทำให้คนทำหน้าที่.

ทำอย่างไรจึงจะยอมได้กับหน้าที่? เพราะพอมองดู
ที่หน้าที่แล้วก็สิ้นหวัง แล้วก็เบื่อหน่าย, แล้วก็อยากจะหลบ
หน้าไปเสียด้วยซ้ำไป. ทำอย่างไรจึงจะยอมกันได้ กับสิ่งที่เรียก
ว่าหน้าที่? ข้อนี้ตอบว่า เพราะว่ามีสิ่งหนึ่งที่เรียกว่าหน้าที่
นั้นอย่างถูกต้อง; เพราะว่ามีสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่นั้นอย่างถูก
ต้อง คือรู้ว่าหน้าที่นั้นแหละคือธรรมะ ธรรมะอันสูงสุด
ก็คือหน้าที่นั่นเอง.

ขอให้ทำความเข้าใจในชั้นนี้ ให้มากเป็นพิเศษ, ว่า
หน้าที่ ๆ นั้นแหละคือธรรม, หน้าที่ ๆ นั้นแหละคือชีวิต,
พอปราศจากหน้าที่ ก็ปราศจากชีวิต. ลองไม่ทำหน้าที่
มันก็ต้องเสียชีวิต; ฉะนั้นหน้าที่นั้นคือชีวิต. หน้าที่
นั้นคือสิ่งที่จะช่วยชีวิตให้รอด, หน้าที่คือธรรมะ, หน้าที่
ก็คือพระเป็นเจ้า เพราะว่าหน้าที่เป็นผู้ช่วยให้รอด. ไคร ๆ

ลองไม่ทำหน้าที แล้วมานอนอ่อนนอนให้พระเจ้าช่วยอยู่
 พระเจ้าที่ไหนจะช่วยได้? ต้องทำหน้าที, หน้าทีนั้นคือ
 ธรรมะ ธรรมะคือพระเจ้าที่แท้จริง, ธรรมะคือทางรอด
 อันแท้จริง, เรียกว่า ธรรมะนั้น คือตัวชีวิตก็ได้, ไม่มี
 ธรรมะแล้ว มันก็เท่ากับหมดชีวิต. หรือว่าหน้าทีนั้นคือ
 ชีวิตก็ได้; เพราะว่าไม่ทำหน้าทีแล้ว มันก็หมดค่าหมด
 ความหมายของชีวิต. ดังนั้น ธรรมะคือสิ่งที่ช่วยให้รอด
 โดยแท้จริง, ช่วยปฏิบัติหน้าที, ช่วยปฏิบัติธรรมะ
 นั้นแหละให้รอด โดยแท้จริง. เมื่อรู้ว่าหน้าทีคือทางรอด
 อันแท้จริงคงน้อมอย่างถูกต้องแล้ว คนก็ยอม, ยอมรับหน้าที
 ยอมรับธรรมะ. พอมีหน้าที แสดงออกมาก็จะต้องทำ ยอมรับ
 รับด้วยความพอใจ, แต่ก็ไม่ทำไปด้วยความพอใจ ด้วยความ
 เป็นสุขสนุกสนานในการทำหน้าที. นั่นเป็นความลับอันหนึ่ง
 ของธรรมชาติ ที่จะต้องรู้จัก ที่จะต้องเข้าใจให้ถึงที่สุดว่า
 สิ่งทีเรียกว่า หน้าทีกับธรรมะนั้น เป็นสิ่งเดียวกัน.

๕๖๕ ธรรมะคือหน้าที ที่ต้องปฏิบัติ.

ทีนี้อยากจะขอโอกาส พูดถึงสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ
 ให้ละเอียดออกไปอีกสักหน่อย. ธรรมะคือหน้าที, ธรรมะ

ในฐานะที่เป็นพระเป็นเจ้าสูงสุด ก็คือกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกฎอิทัปปัจจยตาในพระพุทธศาสนา. ถ้าอย่างนี้ธรรมะก็คือพระเจ้า เพราะว่าเป็นกฎสูงสุดที่ควบคุมสิ่งทั้งปวง ทำให้สิ่งทั้งปวงเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปเหมือนกับพระเป็นเจ้าบันดาล.

ที่นี้ธรรมะในความหมายหนึ่ง ในฐานะเป็นหน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิตทุกชีวิต, และตามกฎของธรรมชาติ บรรดาสิ่งที่มีชีวิต ต้องมีหน้าที่ ที่จะหล่อเลี้ยงชีวิต รักษาชีวิต, ถ้ามันไม่มีการทำหน้าที่ มันก็ไม่มีชีวิต. ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ นั่นแหละ จึงเป็นของจำเป็นสำหรับสิ่งที่มีชีวิต, แต่เดี๋ยวนี้เราเรียกว่าธรรมหรือธรรมะ. ธรรมหรือธรรมะ ก็คือหน้าที่ ธรรมะคือหน้าที่ของทุกสิ่งที่มีชีวิต นี่เป็นกฎของธรรมชาติอันเฉียบขาด ซึ่งใคร ๆ จะปฏิเสธไม่ได้ จะละเลยไม่ได้.

อีกประการหนึ่งคือไป ก็ธรรมะในฐานะสิ่งที่พระพุทธองค์ก็ทรงเคารพ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็ทรงเคารพธรรมะ. ข้อนี้เป็นคำตรัสของพระองค์เอง เมื่อตรัสรู้แล้วใหม่ๆ พิจารณาพาทิเคารพ ในที่สุดก็ทรงพบว่าธรรมะ

เป็นสิ่ง^๔ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเคารพ. ทั้งนี้ พระ-
พุทธองค์จึงทรงเคารพธรรม หรือธรรมะ ในฐานะเป็นสิ่ง
สูงสุด; จะพูดอย่างโวหารธรรมดาสบายก็ได้ว่า ทรง
เคารพในหน้าที่ของพระองค์เป็นสิ่งสูงสุด. หน้าที่ของ
พระพุทธเจ้ามีอยู่อย่างไร ก็ทรงเคารพในฐานะเป็นสิ่งสูงสุด.
นี่แหละ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเคารพธรรมะหรือ
หน้าที่. ถ้าสิ่งดีสูงสุด กฎของธรรมชาติเป็นของตายตัว
ให้เกิดทุกข์เกิดสุข หรืออยู่เหนือทุกข์เหนือสุขได้ตามความ
ประสงค์ ก็ยังเป็นธรรมะอยู่นั่นแหละ คือ กฎของธรรมชาติ
ซึ่งแม้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็ทรงเคารพ.

ที่^๕ธรรมะในฐานะที่เป็นสิ่งแรกที่มนุษย์สังเกตเห็น
เป็นสิ่งสำคัญที่สุด. กล่าวได้ว่า โดยประวัติศาสตร์ย้อนกลับ
คำบรรพ์ มนุษย์แรกเจริญกว่าหน้า^๖ขึ้นมา จากความเป็นคน
ป่าเดื่อนั้น ได้สังเกตเห็นว่า มันมีสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะคือ
หน้าที่ๆ ถ้าเรียกเป็นภาษาไทยเดี๋ยวนักคือหน้าที่ๆ. ก็ได้
สังเกตเห็นว่า มันมีสิ่งที่เรียกว่า หน้าที่ ที่จำเป็นที่สุดที่
ต้องทำ ไม่ทำไม่ได้, ทำแล้วเป็นความเจริญดังที่สุดได้
แล้วก็เรียกว่าธรรมะๆ เป็นคำที่ได้พูดได้ใช้กันอยู่ ตั้งแต่ก่อน

พุทธกาล ; หมายความว่ามนุษย์รู้จักธรรมะ รู้จักหน้าที่
 ในนามว่าธรรมะมาแล้ว ตั้งแต่ก่อนครั้งพุทธกาล. คำว่า
 ธรรมะจึงมิใช่พูดกันอยู่มาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล, หมายถึง
 หน้าที่, หมายถึงเรื่องของหน้าที่.

แม้ในปัจจุบันนี้ ทว่า ธรรมะคือคำสั่งสอนของ
 พระพุทธเจ้านั้น ก็หมายถึงคำสั่งสอนเรื่องหน้าที่ที่จะ
 ต้องทำให้ดีทุกขได้โดยสิ้นเชิง โดยประการทั้งปวง.
 ธรรมะก็ยังเป็นหน้าที่อยู่นั่นเอง, เป็นของที่มีมาแต่คัก
 กำบรรพ์, เป็นหน้าที่ที่อธิบายสูงขึ้นตามลำดับ ๆ จนได้
 ขยายตัวออกมาอยู่ในรูปของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา, หรือ
 สิ่งศักดิ์สิทธิ์และสูงสุดอย่างนี้ ไม่มีอะไรจะสูงสุดศักดิ์สิทธิ์
 ยิ่งไปกว่า.

บัดนี้เกรงว่าคนเราพวกเรา อาจจะเข้าใจผิด เอา
 ธรรมะไปไว้ในฐานะของที่จะตามหลังแผ่นดินทอง, เอาไป
 ไว้ตามหลังแผ่นดินทอง คือเอาไปเป็นลูกน้องของเงิน ของ
 ทรัพย์สินสมบัติข้าวของไปเสีย. ธรรมะหรือแผ่นดินธรรมานี้
 จะต้องมาก่อนแผ่นดินทองโดยแน่นอน.

แผ่นดินไทยสร้างแผ่นดินธรรม นำเป็นแผ่นดินทอง.

ทีนี้ ก็จะขอพูดถึงเรื่องแผ่นดิน ๆ กันสักเล็กน้อย. เราพูดกันอยู่เรื่อยว่า แผ่นดินไทยกำลังสร้างแผ่นดินธรรม เพื่อแผ่นดินทอง; นี่เป็นคำพูดที่ถูกค้องที่สุด เป็นปรมาัตถ์ที่ถูกค้องที่สุด. แต่บางคนอาจจะไม่เข้าใจ, เพียงแต่ได้ยินแล้วก็รับถือเอาไว้ โดยที่ไม่ต้องเข้าใจ ขอให้ทำความเข้าใจในข้อนี้ให้เต็มที่ว่า แผ่นดินไทย สร้างแผ่นดินธรรม เพื่อแผ่นดินทอง.

แผ่นดินทองอย่าหมายถึงเงินทอง ซึ่งเป็นเหยื่อของกิเลสเลย; แต่หมายถึงความประเสริฐสูงสุด เป็นความดีทุกขันธ์แห่งมนุษย์, มีค่ามากกว่าเงินทองเพชรพลอยใดๆ. มีความหมายถึงถึงพระนิพพาน. แผ่นดินทองหรือโลกของพระศรีอารียเมตไตรอ มีแต่ความผาสุกโดยส่วนเดียว, ไม่มีความทุกข์เลย. นี่แผ่นดินทอง เป็นผลของแผ่นดินธรรม, คือการปฏิบัติหน้าที่อย่างไม่มีบกพร่อง, และเป็นกฎของธรรมชาติที่ว่า จะสร้างแผ่นดินทองด้วยแผ่นดินธรรม.

เมื่อพูดถึงแผ่นดินไทย แผ่นดินไทยก็มีความหมายพิเศษ ที่ควรจะสนใจหรือเข้าใจถึง, แผ่นดินไทยสำคัญอยู่ที่คำว่าไทย. คำว่า ไทย หมายความว่า ไม่ใช่ทาส แต่เป็นอิสระ; ดังนั้น แผ่นดินไทย จึงหมายถึงแผ่นดินของคนที่เป็นอิสระจากกิเลส, ไม่เป็นทาสของกิเลส, ไม่อยู่ใต้อำนาจบีบบังคับของกิเลส จึงจะเรียกว่าไทย หรือเป็นแผ่นดินไทย. ถ้าจิตใจเป็นอิสระไม่เป็นทาสของกิเลสแล้ว มันก็ง่ายเหลือจะง่าย, ง่ายในการที่จะสร้างแผ่นดินธรรม, มีจิตใจเป็นอิสระ เป็นคนไทยกันเสียก่อน มันจึงจะแน่นอนว่า จะสร้างแผ่นดินธรรม. เพราะถ้าใครมันเกิดเป็นทาสของกิเลส ด้วยความโง่ ด้วยอวิชชา คัดหาอะไรก็ตาม ไปเป็นทาสของกิเลสเสียแล้ว ก็ไม่มีความเป็นอิสระ ก็ไม่มีความเป็นไทย, มันก็ไม่มีความเป็นไทย ที่อาจจะสร้างแผ่นดินทอง.

ขอให้ท่านทั้งหลาย กำหนดชรัอันไว้ให้ดีๆ ว่า แผ่นดินไทยหมายถึงแผ่นดินของคนที่เป็นอิสระจากกิเลส แล้วก็สามารถที่จะสร้างแผ่นดินธรรม, แล้วแผ่นดินทองก็เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ.

แผ่นดินธรรมคือการทำหน้าที่ ด้วยจิตใจที่
เจตนิยจลลิต อย่างเพียงพอ อย่างถูกต้อง คือปฏิบัติหน้าที่
อย่างถูกต้อง; ถ้าไม่มีความรู้เพียงพอ ก็ไม่รู้จักหน้าที่
และปฏิบัติหน้าที่อย่างที่ไม่ถูกต้อง. แผ่นดินธรรมนี้
ต้องสร้างกันโดยหน้าที่, ไม่ใช่สร้างกันในโบสถ์หรือในวัด,
หรือในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ใดๆ แต่ก็สร้างตรงที่ๆ ทำหน้าที่.

ที่ไหนมีการทำหน้าที่ ที่นั่นแหละมีแผ่นดิน
ธรรม: ในโบสถ์หรือในวัด ถ้าไม่มีการทำหน้าที่ก็ไม่มี
ธรรมะ. ที่กลางทุ่งนาที่ทำนาอยู่อย่างขยันขันแข็งนั้นเสียอีก
มีการทำหน้าที่ แล้วก็มีธรรมะ. ธรรมะไม่ได้สร้างด้วย
ความเป็นทาสของกิเลส, แต่ต้องสร้างด้วยสติปัญญา
ขอให้สนใจในขั้นนี้.

สรุปความว่า แผ่นดินไทยที่เป็นอิสระ นั้นแหละ
จึงจะสร้างแผ่นดินธรรม, แผ่นดินธรรมที่แท้จริงเท่านั้น
แหละ ที่จะสร้างแผ่นดินทอง หรือบันดาลให้เกิด
แผ่นดินทอง.

หลักปฏิบัติเพื่อสร้างแผ่นดินธรรม.

ทีนี้จะมาคุยกันถึงเรื่องการสร้างแผ่นดินไทยเฉพาะสร้างแผ่นดินธรรมกันอย่างไร? แผ่นดินไทยจะเป็นแผ่นดินธรรมได้อย่างไร? ข้อนี้มีหลักเกณฑ์ ที่อาจจะระบุให้ชัดว่า จะต้องสร้างด้วยการทำหน้าที่ กันอย่างถูกต้อง, ซึ่งจะขอจำแนกเป็น ๖ ชั้น หรือ ๖ ระดับว่า :-

- เป็นบุตรที่ดี ของบิดามารดา, มีหน้าที่อย่างถูกต้อง.
- เป็นศิษย์ที่ดี ของครูบาอาจารย์, มีหน้าที่อย่างถูกต้อง.
- เป็นเพื่อนที่ดี ของเพื่อน, มีหน้าที่อย่างถูกต้อง.
- เป็นพลเมืองที่ดี ของประเทศชาติ, มีหน้าที่อย่างถูกต้อง.
- เป็นสาวกที่ดี ของพระศาสดา, มีหน้าที่อย่างถูกต้อง.
- ในที่สุดก็ เป็นมนุษย์ที่เต็ม, เต็มตามความหมายของคำว่า มนุษย์. ถึงที่สุดแห่งการทำหน้าที่อย่างถูกต้อง, มีการทำหน้าที่ไม่บกพร่อง ในการเป็นคนที่ทั้ง ๖ ชนิด คือเป็น บุตรที่ดี เป็นศิษย์ที่ดี เป็นเพื่อนที่ดี เป็นพลเมืองที่ดี เป็นสาวกที่ดี แต่ก็เป็นมนุษย์ที่เต็ม.

การที่จะสร้างแผ่นดินนั้น มันสำคัญอยู่ที่คน; คนดีอยู่ในแผ่นดิน ก็เป็นแผ่นดินดี, คนไม่ดีอยู่ใน

แผ่นดิน แผ่นดินก็เป็นแผ่นดินแล้ว, แผ่นดินที่มีงานคือ
 ก็เป็น แผ่นดินที่ดี คือมีธรรมะ. ทุกคนจะต้องมีอนุสติ
 ไนธรรมะ ระลึกนึกถึงธรรมะ ตวัธรรมะ คือตัวหน้าที่
 ที่ทำความเป็นคน : ตวัธรรมะที่ทำให้เป็นบุตรที่ดี, เป็น
 ศิษย์ที่ดี, เป็นเพื่อนที่ดี, เป็นพลเมืองที่ดี, เป็นสาวกที่ดี,
 และเป็นมนุษย์ที่ดี, จะต้องมีสติสัมปชัญญะควบคุม
 ทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ในการทำหน้าที่. แม้
 จะเป็นหน้าที่เล็กน้อยเท่าไร ก็ทำไปด้วยความรู้สึกว่า
 มันถูกต้องแล้วและพอใจ; ยิ่งเป็นหน้าที่สูง ก็ทำ
 ด้วยความรู้สึกว่า ยิ่งถูกต้องและยิ่งพอใจ. มีความรู้สึก
 ถูกต้องแล้วก็พอใจ ในที่ทุกหนทุกแห่ง ไตรรายละเอียดทุก
 วินาที มีแต่ความถูกต้องทุกกระเบียดนิ้วของชีวิต. จิตใจ
 มีแต่ความถูกต้อง ซึ่งใจตัวเองอยู่ทุกขณะ ทุกเวลา จนกล่าว
 ได้ว่ามีสวรรค์อยู่ทุก ๆ อริยาบถในชีวิตนั้น. ส่วนอบายหรือ
 นรกนั้น มันปิดตัวออกไปหมดแล้ว ไท้อัตโนมติ เพราะ
 ว่าถ้าทำไต่อย่างนี้. มีความรู้สึกถูกต้องและพอใจในหน้าที่
 ย่อมมีให้ตัวเองได้ตลอดเวลาอย่างนี้. มีสวรรค์อยู่ทุก
 อริยาบถ นรกทั้งหลายก็ปิดตัวมันเองไปแล้ว โดย
 อัตโนมติ.

ข้อนี้เป็นสิ่งที่ต้องเข้าใจให้ดี ไม่ต้องไปมัวทะเลาะ
กันกับผี ผีอบาขมุขเป็นท่า, ไม่ต้องเสียเวลาไปทะเลาะกับผี
พวกนี้ ; เพราะว่า ถ้ามีการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้อง
แล้ว ผีพวกนี้ก็ละลายหนีหายไปเอง.

ปฏิบัติหน้าที่ถูกต้อง จึงมีผลตามประสงค์.

ในการสร้างแผ่นดินทอง สำเร็จด้วยแผ่นดินธรรม
มีความสำเนาในการสร้างแผ่นดินธรรม, ไม่ต้องไปมัวทะเลาะ
กันกับผี มันมีความสุขเต็มที่เสียแล้ว เมื่อขณะที่ทำหน้าที่,
ทำหน้าที่อย่างถูกต้อง จนรู้สึกว่าคุณต้อง ๆ ๆ พอใจ ๆ ยกมือ
ไหว้ตัวเองได้ ; นี่มันเป็นสุขเต็มที่เสียแล้ว ในขณะที่กำลัง
ทำหน้าที่ คือกำลังสร้างแผ่นดินธรรม. แผ่นดินธรรม
นั้นแหละ กลายเป็นแผ่นดินทองไปในตัวมันเอง โดยไม่
ต้องมีการสร้างอีกที่หนึ่งออก. ขอให้แผ่นดินธรรมที่
ถูกต้อง, ยกมือไหว้ตัวเองไถ่อยู่ทุกกระเบือคอหัว ทุกวินาทีเกิด,
แผ่นดินทองมันก็มีขึ้นมาในตัวมันเอง ในแผ่นดินธรรม
นี้เอง.

นี้เราจะต้องสนใจในเรื่องนี้ เป็นพิเศษกว่าเรื่องใด
 คือเรื่องแผ่นดินธรรม. ถ้ามีธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัว ทุกกระ-
 เบียดนิ้วทุกวินาที, รู้สึกได้รู้จักได้ โดยที่ว่าเป็นสุข เมื่อ
 กำลังทำการงาน พอใจในการทำการงาน จนไม่มี
 โอกาสไปนึกถึงอบายมุข เพราะอำนาจของธรรมะ หรือ
 หน้าที่ที่ถูกต้องตามธรรมะ และเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ,
 มีสติปัญญาโดยสมบูรณ์ ทำหน้าที่ นี้หนักก็เป็นสุขที่สุด
 เสียแล้ว หรือเป็นสุขอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่กำลังทำงาน ไม่
 มีจิตใจไหนที่จะจะไปแส่ไปหาสิ่งที่เป็นอบายมุข แม้แต่ว่า
 จะระลึกนึกถึงก็ไม่มี. จิตชนิดนี้มันพอใจในธรรมะใน
 หน้าที่, เป็นสุข อิ่มเอิบด้วยความสุข ตลอดเวลาที่ทำ
 หน้าที่ ก็ไม่ต้องการความเพลิดเพลินที่หลอกลวง ที่เรียก
 ว่าอบายมุขนั้น อีกต่อไป.

ขอให้สนใจกันเป็นพิเศษ ซึ่งปรมาตถธรรม ความ
 ลับอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรม, ในการที่จะใช้ธรรมะเป็น
 เครื่องสร้างสรรค์, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะสร้างสรรค์
 แผ่นดินธรรม เพื่อให้เกิดแผ่นดินทอง.

ในที่นี้ก็จะสรุปความทั้งหมดได้ว่า การงาน
 ทุกชนิดทุกระดับ มีความดับในตัวเองซ่อนอยู่ เป็น
 ประมัตถธรรม สำหรับจะต้องรู้ จะต้องเข้าใจ, จะต้องทำให้
 ถูกต้อง ตามอุดมคตินั้น ๆ ซึ่งมีมีอยู่อย่างเฉียบขาด ประจำ
 อยู่ในการงานทุกชนิด ว่าการงานนั้นจะต้องทำอย่างไร เมื่อไร
 โดยวิธีใด เท่าไร อย่างไร ก็ทำให้มันถูกต้อง, และจะต้องให้
 ถูกคู่ถูกต้อง, เช่นว่าจะต้องเอาแผ่นดินธรรมมาสร้างแผ่นดิน
 ทอง; ไม่ใช่เอาแผ่นดินทองมาสร้างแผ่นดินธรรม ซึ่ง
 เป็นความรู้สึกสามัญสำนึกมากเกินไป. อย่างที่เขา พูดว่า
 หาเงินหาทอง แล้วจึงจะค่อยเข้าวัดเข้าวา ในบั้นปลาย
 แห่งชีวิต อย่างนี้มันไม่ถูกต้อง กับเรื่องความดับ หรือ
 ความจริงของธรรมะชั้นนี้. จะต้องปฏิบัติธรรมไม่บก-
 พร่องในหน้าที่เสร็จแล้ว มันจึงจะได้รับผลอันน่าชื่น
 ใจของธรรมะนั้น.

สิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ นั้น เป็นสิ่งที่ ต้องรู้จักให้
 ถูกต้อง, ถูกต้องตามความจริงของธรรมะ โดยเฉียบขาด
 ตามกฎของธรรมชาติ. ไม่ใช่เรื่องที่มีมนุษย์จะมาบัญญัติ
 เอาว่า อย่างนี้ถูกต้อง อย่างนี้ไม่ถูกต้อง ตามความรู้สึกของ

มนุษย์, นั่นมันอีกเรื่องหนึ่ง มันเป็นจำพวกหนึ่งทางหาก
ไม่ใช่ความจริง, ไม่ใช่ปรมาัตถธรรมของธรรมชาติ เป็นเรื่อง
ที่มนุษย์ประชุมกัน แล้วก็ว่ากันเอาเอง, เขาประโศชนเป็น
ใหญ่ถือเอาประโศชนเป็นใหญ่ อย่างนั้นมันคนละเรื่องกัน.

ธรรมะต้องมีความถูกต้องของธรรมชาติ ต้อง
รู้จักให้อุภกคอง และเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลขึ้นมา
ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มิไว้สำหรับอันวอน และขอร้อง ในฐานะ
เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์, ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์จงมาช่วยศตบันฑิต
อย่างนั้นอย่างนี้. อย่างนี้ทำกับธรรมะไม่ได้ ธรรมะไม่รับ
ดินบนหรือไม่รับการขอร้องอันวอนใดๆ, มีแต่ความ
เป็นอุภกธรรม ความเป็นของเที่ยงแท้แน่นอนว่า กระทำ
ลงไปอย่างไร ผลก็จะเกิดขึ้น โดยสมควรแก่การกระทำนั้นๆ
เสมอไป, เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฉียบขาดอย่างนี้.

หวังว่าท่านทั้งหลาย จะรู้จักใช้แผ่นดินไทย, อันมี
อิสระแก่กิเลส เพื่อสร้างแผ่นดินธรรม, แล้วแผ่นดินธรรม
ก็ตลอดแผ่นดินทองออกมาเอง, แล้วผู้สร้าง ผู้ประพฤติ
ปฏิบัติอย่างถูกต้องนี้ จงอยู่กันเป็นผาสุก ทุกทีพรวศรี
กาลเทอญฯ ๖

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปากหม

ปกหลังที่	ลำดับ	ชื่อ	ปกหลังที่	ลำดับ	ชื่อ	ปกหลังที่
	๑	๑๑. ศัพท์ขบขันจีน	๑	๑๒. หมาขี้ใจหนูกุ้ง	๑	
		๑๒. มาดกรรรมค้ำกอน	๑	๑๓. กามเวียง	๑	
		๑๓. คัญหมก	๑	๑๔. พิศนภะนรรวมรุกพ	๑	
		๑๔. พิศนภะนรรวมโชน	๑	๑๕. การขบขันไทยโบราณ	๑	
		๑๕. พิศนภะนรรวมวิเศษ	๑	๑๖. การพิเคราะห์เนื้อใจระฆัง	๑	
		๑๖. มาดกรรรมพระราชคดี	๑	๑๗. ศาสนา	๑	
		๑๗. ปันดกรรรมกลองมา ลอน ๑	๑	๑๘. จิตภาวนาทุกรูปนิยม	๑	
		๑๘. เสน่ห์เมือง	๑	๑๙. ความรักอันละเอียดยิ่งนัก	๑	
		๑๙. ความสะอาด ความดี ความชอบ	๑	๒๐. วิชาโขนและมหรพพวงเวียน	๑	
		๒๐. กล้วยไม้ในวัดสักคนตา	๑	๒๑. คัญหมก	๑	
		๒๑. เป็นนักรบหรือจะรักใคร่	๑	๒๒. มนต์พระพุทธรูป	๑	
		๒๒. ปันดกรรรมกลองมา ลอน ๒	๑	๒๓. พิศนภะนรรวมโชน	๑	
		๒๓. ศิลปะชั้นเรียนการมีวิเศษในโลก	๑	๒๔. การขบขันที่มีอยู่ในคำกล่าวเปรียบ	๑	
		๒๔. พนมใจ	๑	๒๕. ปันดกรรรมกลองมา ลอนที่ ๓	๑	
		๒๕. ของวิเศษสำหรับวิเศษประมา	๑	๒๖. ปันดกรรรมกลองมา ลอนที่ ๔	๑	
		๒๖. ธรรมะศีลธรรมในครัว	๑			
		๒๗. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๒๘. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๒๙. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๓๐. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๓๑. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๓๒. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๓๓. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๓๔. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๓๕. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๓๖. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๓๗. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๓๘. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๓๙. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๔๐. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๔๑. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๔๒. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๔๓. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๔๔. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๔๕. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๔๖. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๔๗. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๔๘. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๔๙. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๕๐. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๕๑. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๕๒. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๕๓. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๕๔. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๕๕. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๕๖. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๕๗. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๕๘. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๕๙. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๖๐. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๖๑. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๖๒. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๖๓. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๖๔. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๖๕. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๖๖. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๖๗. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๖๘. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๖๙. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๗๐. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๗๑. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๗๒. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๗๓. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๗๔. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			
		๗๕. พิศนภะนรรวมโชน	๑			
		๗๖. ธรรมะศีลธรรมอันวิเศษ	๑			

ถูกเขาต่อว่า.

๕

๑ “ศิษย์ของท่าน โยเป็นพาด ถึงปานนี้”

ฉันทอบว่า “ดูให้ดี มันน่าขัน
ไม่เชื่อฟัง จะเรียกศิษย์ ใดๆกัน
ไม่ทำตาม อาจารย์นั้น เรียกศิษย์ๆ

๑ ฉันทเป็นทาส พุทธองค์ ปลงจิตมัน
เขาจะเป็น นายฉันท ไม่เห็นหรือ
เพราะต้อยต่ำ คัดค้าน การฝึกปรือ
ไม่นับถือ แม้พุทธะ พระศาสดา

๑ ไม่ควรรมา ต่อว่า เอากระฉันท
ว่าศิษย์ท่าน อันธพาล ไม่เหมาะทำ
เขามีไซ้ ศิษย์อะไร ที่ไหนมา
นอกจากว่า มาคือ ทาชื่อเอง” ๗๑—

สุทนต์ อิมพิน